

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za arheologiju
Ivana Lučića 3, Zagreb

Marta Rakvin

**PROSTOR MOSLAVINE TIJEKOM KASNOG BRONČANOG I
STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Hrvoje Potrebica, izvanredni profesor

Komentorica: dr.sc. Daria Ložnjak Dizdar, znanstvena suradnica

U Zagrebu, listopad 2013.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. GEOGRAFSKE ZNAČAJKE PROSTORA MOSLAVINE	2
3. POVIJEST ISTRAŽIVANJA PROSTORA MOSLAVINE	5
3.1. POVIJEST ISTRAŽIVANJA KASNOG BRONČANOG I STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA NA PROSTORU MOSLAVINE.....	10
3.2. GRADINA MARIĆ KOD MIKLEUŠKE.....	12
3.2.1. Geografski položaj gradine Marić.....	12
3.2.2. Povijest istraživanja gradine Marić.....	14
3.3. HERCEGOVAC-MALI SIP.....	20
4. KRONOLOŠKO-TIPOLOŠKA ANALIZA NALAZA S PROSTORA MOSLAVINE	21
4.1. OBRADA NALAZA S ISTRAŽIVANJA GRADINE MARIĆ 1990. GODINE.....	21
4.1.1. Metoda rada.....	21
4.1.2. Baza podataka i definicije.....	22
4.2. KERAMIČKI NALAZI.....	24
4.2.1. Lonci.....	24
4.2.2. Zdjele.....	31
4.2.3. Šalice.....	41
4.2.4. Ulomci ukrašeni horizontalnim plastičnim rebrima.....	46
4.2.5. Poklopac.....	47
4.2.6. Ulomak prijenosnog ognjišta.....	48
4.2.7. Figuralna plastika.....	48
4.2.7.1. Antropomorfna figuralna plastika.....	48
4.2.7.2. Zoomorfna figuralna plastika.....	50
4.2.8. Zaključno o kronološko-tipološkoj analizi keramičkih nalaza.....	52
4.3. METALNI NALAZI I METALURŠKA DJELATNOST.....	57

4.3.1. Nož iz Ivanske.....	57
4.3.2. Ostava iz Kloštar Ivanića.....	57
4.3.3. Ulomci brončane igle i lima.....	59
4.3.4. Ulomak kalupa.....	59
4.3.5. Sjekira iz Jazavice.....	61
4.3.6. Zaključno o kronološko-tipološkoj analizi metalnih nalaza i metalurškoj djelatnosti...	63
4.4. STAKLENE PERLE.....	63
5. ZAKLJUČAK.....	65
6. KATALOG OBJEVLJENIH NALAZA S PROSTORA MOSLAVINE.....	70
6.1. Gradina Marić-Mikleuška, nalazi s istraživanja 1964. godine.....	70
6.2. Gradina Marić-Mikleuška, nalazi s istraživanja 1995. godine.....	76
6.3. Jazavica-Novska, slučajni nalaz.....	76
6.4. Hercegovac-Mali Sip, nalazi s istraživanja 1989. godine.....	77
7. KATALOG NALAZA S ISTRAŽIVANJA GRADINE MARIĆ 1990. GODINE.....	78
8. TABLE.....	87
9. POPIS SLIKA I KARATA.....	103
10. LITERATURA.....	104

1. UVOD

Moslavina je geografsko-povijesna regija u jugozapadnom dijelu kontinentalne Hrvatske. Prema svom geografskom položaju predstavlja područje prijelaza iz središnje Hrvatske u Slavoniju. Arheološka nalazišta evidentirana širom Moslavine ukazuju na naseljenost ovog područja od vremena srednjeg neolitika preko eneolitika, kasnog brončanog i starijeg željeznog doba do antike i srednjeg vijeka. No, iako je riječ o važnoj regiji za stvaranje potpune arheološke slike sjeverozapadne Hrvatske, arheološka topografija prostora Moslavine puna je nepoznanica i otvorenih pitanja.

Geografski gledano prostor Moslavine predstavlja sponu između prostora Podravine na sjeveru, Pokuplja, Turopolja i Posavine na zapadu, jugozapadu i jugu te slavonskih planina i Požeške kotline na istoku. Stoga je vrlo vjerojatno da je tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba ovo bio važan komunikacijski prostor kojim su se odvijali brojni kontakti između kulturnih skupina rasprostranjenih oko i na njenom području. Jednako tako je moguće da je prostor Moslavine bio područje razgraničenja, odnosno miješanja tih istih kulturnih skupina (npr. grupe Virovitica s grupom Barice-Gredani tijekom starije faze kasnog brončanog doba). Prema sadašnjem stanju istraživanja pitanje kulturne pripadnosti zajednica koje su naseljavale prostor Moslavine tijekom starijeg željeznog doba još tek treba biti riješeno. Tijekom tog razdoblja prostor Moslavine bio je okružen grupom Martijanec-Kaptol sa sjeveroistočne i sjeverozapadne strane, grupom Donja Dolina-Sanski Most na jugu te sa stariježeljeznodobnim zajednicama u dolini Kupe na jugozapadu.

Gradina Marić kod sela Mikleuška, smještena 20 km sjeverozapadno od Kutine visinsko je naselje koje je bilo naseljavano od srednjeg neolitika, eneolitika, kasnog brončanog te starijeg željeznog doba. Kako se radi jedinom moslavačkom sustavno istraživanom nalazištu s kojeg potječu nalazi koji se mogu opredijeliti u kasno brončano i starije željezno doba, objavljeni nalazi s istraživanja gradine 1964. i 1965. godine kao i neobjavljeni korpus nalaza s istraživanja 1990. godine čine okosnicu ovog rada. U rad su uključeni i malobrojni objavljeni nalazi s ostalih istraživanih nalazišta kao i objavljeni slučajni nalazi. Cilj rada je, nakon provedene tipološko-kronološke analize nalaza, pokušati stvoriti sliku kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na prostoru Moslavine.

2. GEOGRAFSKE ZNAČAJKE PROSTORA MOSLAVINE

Moslavina je povijesno-geografska regija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj čije su granice omeđene rijekama Česmom na sjeveru i zapadu, Lonjom i Trebežom na jugu te Ilovom na istoku čime je obuhvaćen prostor od 1850 km². Središnjim dijelom Moslavine dominira Moslavačka gora koja se na sjeveroistoku spaja s proplancima bilogorskog prigorja, dok je sa zapadne i južne strane okružena poljskim nizinama i dolinama uz Lonju, Česmu i Ilovu¹. Najviši vrh Moslavačke gore je Humka koja se nalazi na 489 m nadmorske visine (Beleta 1994:9).

S obzirom na karakteristike reljefa na prostoru Moslavine mogu se izdvojiti tri cjeline različite po izgledu, genezi i građi. Prva bi bila paleozoijska masa centralnog dijela Moslavačke gore koja je stvorila karakterističan rasjedno-borani reljef gore. On se sastoji od blagih uzvišenja te potočnih udolina između njih. Takav rebrasti izgled nastao je kao posljedica djelovanja unutarnjih sila i vanjskih elemenata zaslužnih i za nastanak eruptivnih i metamornih stijena (granita, dijabaza, pegmatita, gnajsa, tinjčevih škriljevaca, olivinskih gabra i drugih.) od kojih se sastoji sam masiv gorja. Oko masiva Moslavačke gore prostire se područje prigorja i podmorja. I u njegovom reljefu, zbog djelovanja tektonike i vanjskih utjecaja, prevladavaju blaga rebrasta uzvišenja i potočne doline. To je područje sastavljeno od mlađih taložnih sedimenata (prapora, pijeska, šljunka, kaolina, gline, ilovače, lapora i vapnenca) koji pripadaju neogenim i kvartarnim geološkim razdobljima. Treća reljefna cjelina sastojala bi se od nizina i dolina nastalih akumulacijsko-erozivnim radom riječnih tokova Save, Lonje, Česme i Ilove. Zbog slabe ocjeditosti tla na tim su područjima rijeke znaju stvarati močvarišta od kojih je najveće Lonjsko polje smješteno na jugozapadnom dijelu moslavačkog područja (Beleta 1994:9).

Osim što je okružen rijekama, prostor Moslavine prožet je i mnogobrojnim potocima koji pripadaju, kao i rijeke ovog područja, porječju rijeke Save². Ti se potoci lepezasto slijevaju Moslavačkom gorom kroz udoline koje se prostiru između blagih rebrastih uzvišenja gore.

Zbog bogatstva vodenih tokova i umjerene kontinentalne klime, ovo je područje bogato florom i faunom. Šume, koje se pretežno sastoje od hrasta kitnjaka, bukve, graba te

---

¹ Prema današnjoj administrativnoj podjeli teritorija Republike Hrvatske prostor Moslavine podijeljen je između tri županije: Sisačko-moslavačke, Bjelovarsko-bilogorske i Zagrebačke. Veći moslavački gradovi su Kutina, Ivanić-grad, Čazma i Garešnica.

² Jedino su Jelenski potok, Gračenica i Kutina pritoci Lonje (Bobovec 1992:2).

pitomog kestena i od ponešto johe, breze i bora³ (Beleta 1998:48) prevladavaju u višim, gorskim dijelovima Moslavine, dok je vegetacija u nizinama uz rijeke niska. Uz močvarišta prevladava trska, šaš te drugo močvarno bilje. Navedene geografske karakteristike i prirodna bogatstva prostora (ponajprije šuma) čine Moslavinu prostorom ugodnim za život te stoga pogodnom za naseljavanje.

Reljef Moslavine prati pretežno nizinski te blago brdoviti karakter reljefa središnjeg dijela Hrvatske smještenog između većih gorja kao što su Žumberačko gorje, Medvednica, Ivanščica i Kalničko gorje na zapadu te Psunja i Papuka na istoku. Izolirana Moslavačka gora (s najvišim vrhom Humka na 489 m nadmorske visine) ne mijenja bitno karakter te nizine, već odvaja njezine ogranke oko Lonje, Ilove i Česme (Crkvenčić 1974:45). Relativno male uzvisine Moslavačke gore čine ju jednostavno savladivom preprekom u prostoru. Osim toga, mnogobrojni potoci⁴ i rijeke, odnosno njihova porječja (pogotovo porječja Ilove i Čazme) i potočne doline uz njih čine prirodne prometne pravce povezujući time Moslavinu s prostorom Podravine omogućavajući time komunikaciju u smjeru sjevera, ali i s prostorom Transdanubije još sjevernije. S druge strane, nizinsko južno područje Moslavine naslanja se na prostor Posavine s kojim ga, također, povezuju rijeke i potoci, odnosno njihovi sljevovi. Tako se Moslavina i sa svoje sjeverne i svoje južne strane nalazi u neposrednoj blizini dva izuzetno bitna komunikacijska pravca koji povezuju jugoistočno-alpski prostor s prostorom zapadnog Podunavlja: sjeverni koji prati tok rijeke Drave te južni uz rijeku Savu.

Određeni dokazi o postojanju i vrsti prometnica i komunikacijskih pravaca kroz Moslavinu poznati su iz srednjovjekovnih izvora. U njima se navodi kako je tadašnja Moslavina bila je premrežena spletom prometnih pravaca i putova koji su povezivali srednjovjekovne burgove. Većina ovih putova vodila je u ili je prolazila Garić-gradom, najznačajnijom onodobnom utvrdom u Moslavini⁵ (Pisk 2005:37, Pavičić 1968:45) i njezinim srednjovjekovnim centrom.

Kao glavni put kroz Moslavinu navodi se cesta koja je od Ivanića preko Križa i Popovače vodila prema Garić-gradu prateći dolinu potoka Kamenjače i brdski put nakon prestanka toka potoka (Pavičić 1968:45). Bitno je naglasiti da je uz tu prometnicu nalazila i

---

³ U prilog tome da je moslavačko područje bilo bogato šumskom vegetacijom govori i podatak da je najstarije hrvatsko ime za Moslavačku goru koje je poznato iz izvora Garić. Korijen te riječi znači gar, što označava prostor nastao krčenjem, čišćenjem i paljenjem šuma (Pisk 2005:29).

⁴ Većina potoka kroz Moslavačku goru teče u smjeru sjeveroistoka prema jugozapadu.

⁵ Navodi se kako se do Garić grada dolazilo iz smjera Čazme te se dalje išlo prema Moslavini (utvrda), Sisku, Ivaniću i Zagrebu. Također su iz Garić grada vodile ceste prema Beloj crkvi i Gračenici i dalje u Slavoniju (Pisk 2005:37).

prapovijesna gradina Marić. Iako srednjovjekovni izvori ne navode podatke o starosti ove komunikacije o njoj možemo zaključiti posredno. Vjeruje se da je ovaj komunikacijski put kroz Moslavinu postojao u antičko vrijeme, a moguće je da je funkcionirao i tijekom prapovijesti. Naime, u izvorima se ovu cestu naziva *vida magna*⁶ što bi upućivalo na njezinu antičku starost. Jednako tako, povijesna znanost pretpostavlja⁷ da je dio važne rimske ceste koja je vodila od Siscije do Murse prolazila kroz Moslavinu (Pisk 2005:37). Također se pretpostavlja da su se nalazišta u današnjoj Kutini i Ciglenicama kod Osekova nalazili na tom prometnom pravcu (Pisk 2005:37). Ta je cesta kao glavni komunikacijski put kroz Moslavačku goru povezivala, ne samo sjever i jug Moslavine, već i prostor Podravine s Posavinom, povezujući na taj način sjever i jug međuriječja. Na ovaj način Moslavačka gora nipošto nije bila komunikacijska prepreka u prostoru, već je predstavljala kohezivni element pri razmjeni kontakata, ideja i dobara.

---

⁶ U povijesnoj znanosti postoji više-manje prihvaćen stav da se izraz *via magna* odnosi na stare rimske ceste (Pisk 2005:37).

⁷ Na prostoru Moslavine još nije provedeno sustavno istraživanje o rimskim cestama (Pisk 2005:37).

3. POVIJEST ISTRAŽIVANJA PROSTORA MOSLAVINE

Područje Moslavine jedno je od slabije arheološki istraženih područja u Republici Hrvatskoj koje još uvijek arheolozima predstavlja priličnu nepoznanicu. Prva značajnija istraživanja arheološke topografije područja Moslavine vežu se uz osnivanje dvaju lokalnih muzeja: Zavičajnog muzeja u Čazmi (danas Gradskog muzeja u Čazmi) 1958. godine i Muzeja Moslavine u Kutini 1960. godine, odnosno njegovog arheološkog odjela 1963. godine čime je stvoren institucionalni okvir za provedbu arheoloških istraživanja. No, i prije osnivanja spomenutih muzeja pojedini su se autori su se bavili arheološkom prošlošću ovog područja.

Tako su prvi poznati zapisi o antičkim nalazima iz Moslavine iznijeti u djelu „*Panonija rimska iz godine 1873.*“ Ivana Kukuljevića Sakcinskog gdje autor spominje rimski miljokaz iz Kraljeve Velike s natpisom: „*VARIANIS M. P. XXII...*“ te raspravlja o tome da li se rimski Varianis nalazio na mjestu današnjeg Osekova ili današnje Kutine. Nakon njega, kutinski mjernik i muzejski povjerenik Narodnog muzeja u Zagrebu Despot Teodorčević izvještava⁸ da je rekognosciranjem u ulici Lipa u Kutini otkrio rimski grad. On je na temelju tih podataka proveo istraživanje koje se sastojalo od nekoliko pokusnih jama u kojima je otkrio *rimske fundamente*, novac te nešto pokretnog materijala koje je poslao u Arheološki muzej u Zagrebu⁹. Godine 1913. Josip Brunšmid objavio je slučajni nalaz brončanog ukrasa s rimskih kola u obliku golog poprsja crnca iz kutinske Lipe (Bobovec 2003:3-4).

Početak dvadesetog stoljeća povjesničar i konzervator Gjuro Szabo je obilazeći područje kontinentalne Hrvatske (Hrvatske i Slavonije) opisao arheološke ostatke srednjovjekovnih gradova i utvrda na području Moslavine (Garić-grad, Košuta grada, Bršljanovca, Kutine, Plovdina, Kutinec-grad, Moslavina-grad, Jelen-grad i ostataka pavlinskog samostana pod Garić-gradom) (Szabo 1920: 105-108), da bi krajem pedesetih godina 20. stoljeća Ante Glavičić pobrojao još neke kasnosrednjovjekovne objekte (Turski stol u Kutini, Turski grad u Međuriču i Ivanić Grad). On je 1956. godine proveo istraživanje na Plovdin-gradu (Bobovec 2003:5)¹⁰.

---

⁸ Izvještaj D. Teodorčevića objavljen je u *Viestniku Hrvatskog Arheološkog društva* iz 1895. godine (Bobovec 2003:3).

⁹ Prikupljeni materijal potjecao je i s položaja Crkvište te s oranice Lipa u Repušnici (Bobovec 2003:4)

¹⁰ Za istraživanje kasnog srednjeg vijeka na području Moslavine treba spomenuti i rad S. Pavičića (Pavičić 1968) koji je na temelju postojećih povijesnih izvora dao pregled kasnosrednjovjekovne povijesti moslavačkog kraja.

Godine 1947. Ivica Degmedžić, arheologinja Arheološkog muzeja u Zagrebu, utvrdila je postojanje više arheoloških lokaliteta (većinom neolitičkih ili kasnosrednjovjekovnih bez konkretnijeg kulturnog opredjeljenja¹¹) na širem području Popovače (Severova šuma, posjed Havličeka i Pelegrina, Ludine-Podredski jarak) (Bobovec 2003:4).

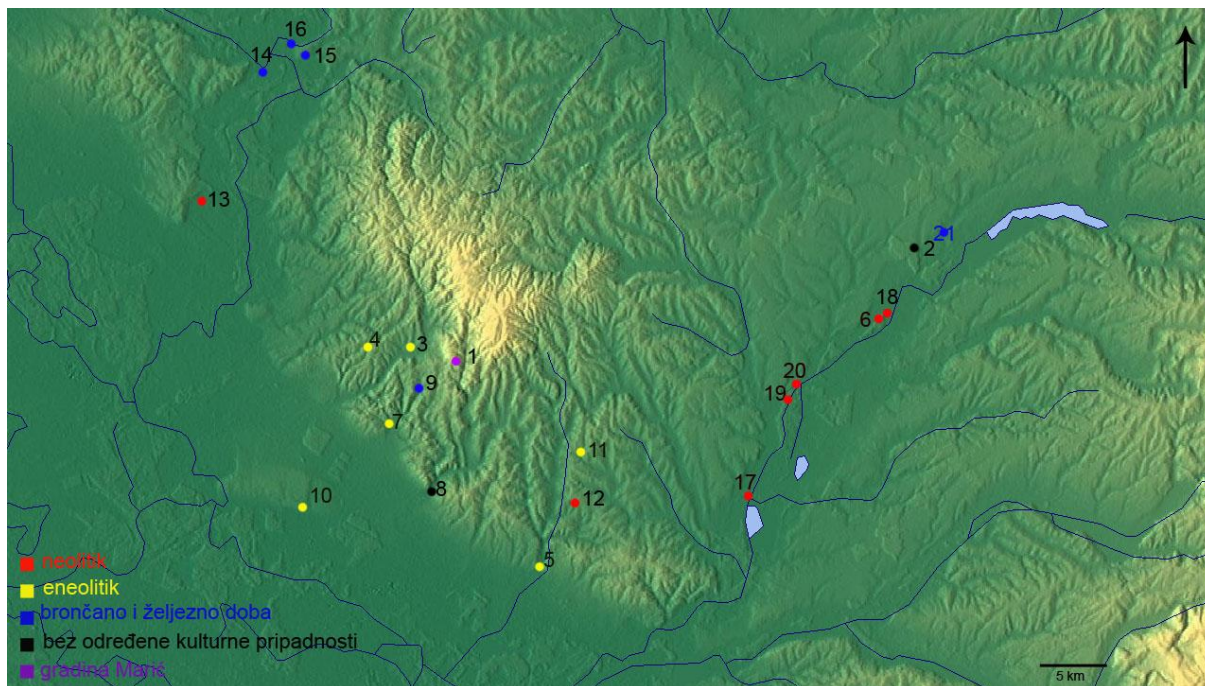
Od osnutka lokalnih muzeja značajno se povećao opseg istraživanja na području Moslavine. Njihovim radom od šezdesetih godina prošlog stoljeća do danas stvorena je slika arheološke topografije prostora Moslavine kakvu danas poznajemo. Uz istraživanja koja su provodili lokalni muzeji, i arheolozi s drugih institucija proveli su određena istraživanja u Moslavini dopunivši time sliku arheološke topografije tog područja¹². Ona se danas sastoji od nalazišta iz vremena prapovijesti, antike i kasnog srednjeg vijeka.

---

¹¹ U svom izvještaju I. Degmedžić spomenula je još i nalaze rimske keramike iz Donjeg Podbrđa, nalaz kamene kugle na Moslavina-gradu, tragove neolitičkog naselja istočno od groblja u Popovači te nalaze rimskog novca s likom cara Nerona iz 1876. s mjesta zvanog Rimska peć kod željezničkog kolodvora u Voloderu (Bobovec 2003:5).

¹² Tako su tijekom reambulacije područja Hercegovca 1966. godine Branka Vikić (viša kustosica Arheološkog muzeja u Zagrebu) i Aleksandra Faber (stručna suradnica Instituta za arheologiju) otkrile na položaju Sipovi više objekata iz rimskog doba te nekoliko lokaliteta koji spadaju u kategoriju kasnosrednjovjekovnih utvrda s opkopima i jarcima (Bobovec 2003:6).

Godine 1978. prof. Stojan Dimitrijević proveo je istraživanje na položaju Osušak u Kaniškoj Ivi kojim je utvrđeno da se tu nalazilo naselje starčevačke i korenovske kulture. Uz to, istraživanjem 1979. godine na položaju Berek u Tomašici pronađeno je naselje korenovske kulture, dok je 1989. godine tijekom zaštitnih arheoloških radova na trasi plinovoda Kutina-Virovitica Nenad Höbl iz Arheološkog muzeja u Zagrebu otkrio četiri lokaliteta: Solarevac u Kapelici (naselje starčevačke kulture), Prve Šovce u Garešnici (neolitičko naselje i kasnosrednjovjekovna keramika), Srednje Brdo u Šartovcu (materijal brezovljanskog tipa sopotske kulture) i Mali Sip u Hecegovcu (materijal iz kasnog brončanog i mlađeg željeznog doba) (Bobovec 2003:6).

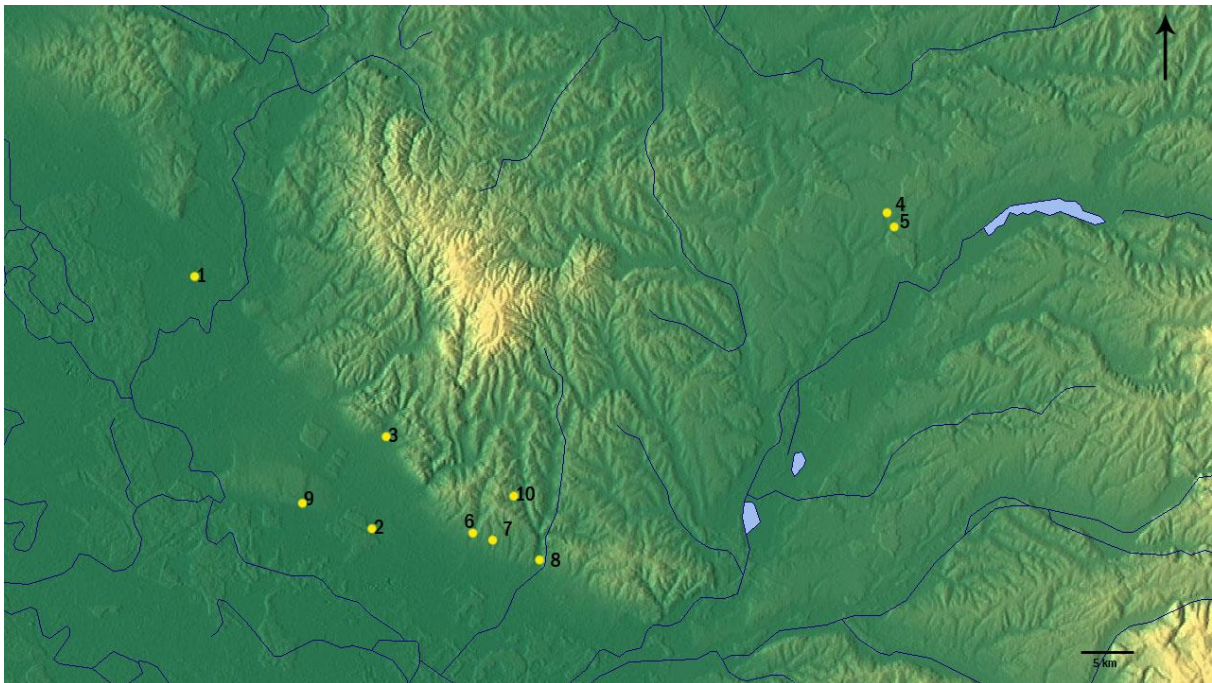

Karta 1: rasprostranjenost prapovijesnih nalazišta na prostoru Moslavine (1. Mikleuška-Gradina Marić (naselje vučedolske kulture te naselje iz vremena kasnog brončanog i željeznog doba), 2. Velika Mlinska-okučnica Vujković (prapovijesno naselje), 3. Donja Paklenica-Gornja Jelenska (eneolitik), 4. Ribnjača-Pajkov Jarak (eneolitik), 5. Kutina-Čretes (eneolitički ostaci), 6. Tomašica-Ravnice (naselje korenovske kulture), 7. Voloder-Voloderski bregi (naselje lasinjske kulture), 8. Gornja Gračenica-Tucilača (prapovijesno naselje), 9. Mikleuška-Vijalište (kasnobrončanodobni nalazi), 10. Osekovo-okučnica Gregurec (eneolitički ostaci), 11. Čaire-Horvatov brijeg, okučnica Sladović (ostaci eneolitskog nalazišta), 12. Šartovac-Srednje Brdo (nalazi brezovljanskog tipa sopske kulture) (Bobovec 1998:13-14, 2002:13-15, 2003:7-13), 13. Prnjarovac (eneolitički nalazi, vučedolska kultura), 14. Čazma-Radinac (nalazi lokalne varijante Kisapostag kulture) (Štrk 1986:83), 15. Čazma-Bosiljevo (naselje Kisapostag kulture, Szeremle grupe, kulture polja sa žarama te srednjeg vijeka), 16. Čazma-Solarišće I (nekropola kulture polja sa žarama) (Šimek 1997:210-211, br.: 781,788), 17. Kaniška Iva-Osušak (naselje starčevačke i korenovske kulture), 18. Tomašica-Berek (naselje korenovske kulture), 19. Kapelica-Solarevac (naselje starčevačke kulture), 20. Garešnica-Prve Šovce (neolitičko naselje), 21. Hercegovac-Mali Sip (nalazi iz kasnog brončanog i mlađeg željeznog doba) (Bobovec 2003:6))

Može se primijetiti da je stanje istraženosti prapovijesnih nalazišta takvo da se materijal samo okvirno atribuirao određenom razdoblju tijekom prapovijesti, te da se rjeđe naznačuje određena kulturna pripadnost nalaza. Uz to, postoji određen broj nalazišta na kojima je pronađeni materijal toliko atipičan te se samo okvirno određuje kao prapovijesni. No, usprkos tome, neki obrasci u prostornom rasporedu nalazišta mogu se uočiti. Tako se lokaliteti uglavnom nalaze na južnim i istočnim dijelovima prostora Moslavine, dok je šumoviti sjeverni dio, prema sadašnjem stanju istraživanja, bez arheoloških nalazišta. Jednako tako, vidljivo je da su nalazišta iz razdoblja neolitika većinom su položena uz tok rijeke Ilove,

dok su eneolitički lokaliteti smješteni zapadnije i često na pobrđima, odnosno višim nadmorskim visinama.

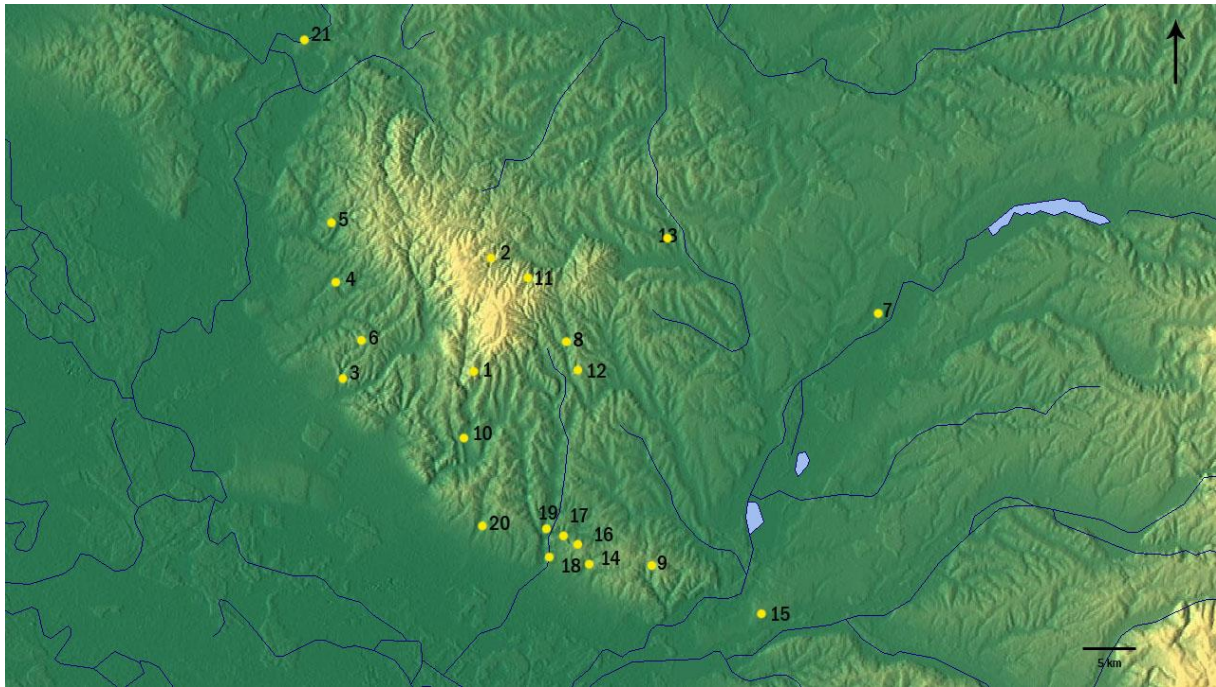
Nalazišta koja se pripisuju razdoblju antike prikazana su na Karti 2. Riječ je o ostacima života Rimljana na moslavačkom području koji su većinom smješteni na nizinskim područjima i u porječjima rijeka Lonje, Čazme i Ilove. Prema sadašnjem stanju istraživanja najbrojnija su nalazišta u porječju Lonje na južnom dijelu prostora Moslavine. Dopušteno je pretpostaviti da je na izbor njihovog položaja utjecala blizina rijeke Save koja je u razdoblju antike bila glavni prometni pravac kroz južni dio panonske nizine.

Karta 2: rasprostranjenost antičkih nalazišta na prostoru Moslavine (1. Okešinec-Sipćine (ostaci rimske vile ili vojnog logora), 2. Donja Gračenica-okučnica Turković, 3. Voloder-„Rimska peć“, 4. Hercegovac-Sipovi, 5. Hercegovac-Krčevine (kompleks rimske vile ili vojnog logora), 6. Repušnica-Gorićak, 7. Repušnica-Repušnička Lipa, 8. Kutina-Kutinska Lipa, 9. Osekovo-Ciglenice i okučnica Antolić, 10. Kletište-Gagčevac (Bobovec 1998:14-15, 2002:15-17, 2003:7-13))

Iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka poznati su (Karta 3) i istraživani većinom burgovi, zemljane utvrde te gradišta barovitog tipa koji su najvjerojatnije bili planski građeni kako bi stvorili sustav fortifikacija za obranu od Turaka (Iveković 1968:368-369).

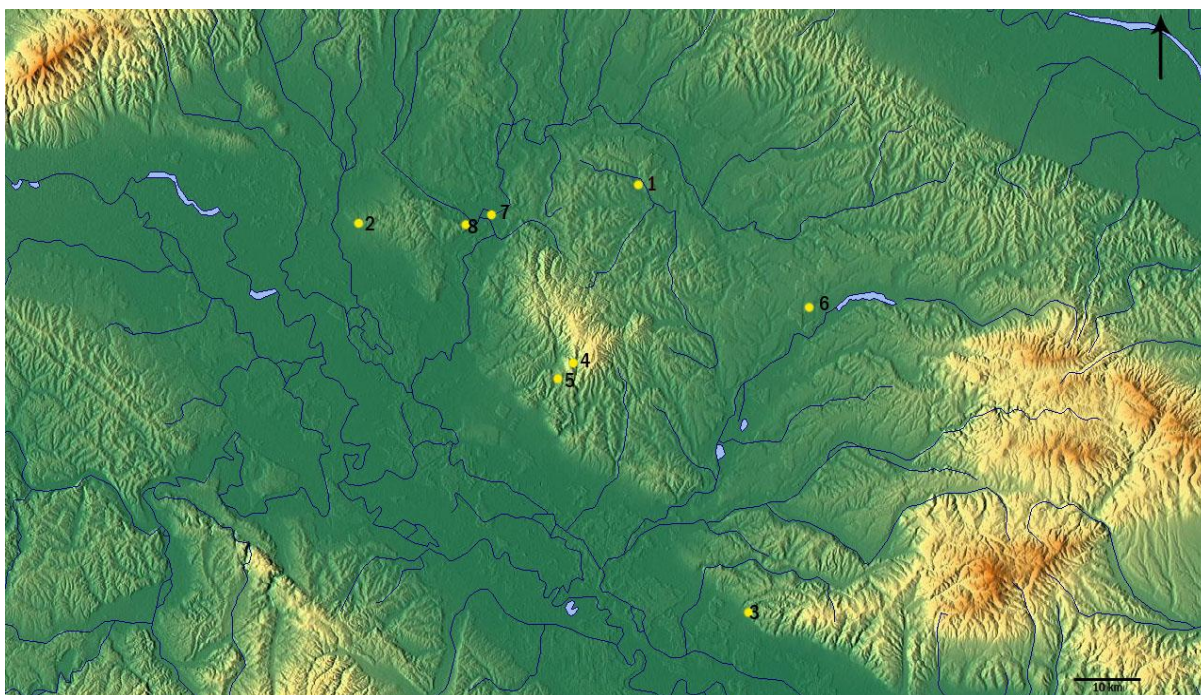

Karta 3: rasprostranjenost srednjovjekovnih nalazišta na prostoru Moslavine (1. Stelovača-Šanac gradina, 2. Garić grad, 3. Popovača-Miholjac (Moslavina grad), 4. Jelen grad, 5. Košućak-Košuta grad, 6. Popovača-Ribnjača, 7. Tomašica-Gradina, 8. Kutinec grad, 9. Gojlo-Turčak, 10. Ciglenica-Zidine, 11. Tocilj grad, 12. Kutinica-Bedem, 13. Trnovitički Popovac-Šašar grad, 14. Husain-Novo Brdo, 15. Međurić-Turski grad, 16. Mišinka-Klisa, Begovac-Subocki grad, 17. Kutina grad, 18. Plovdin grad, 19. Turski stol, 20. Repušnica-Gorićak i Fumićeva ulica (Bobovec 1998:15-19, 2002:17-19, 2003:7-13), 21. tvrđava u Čazmi i crkva Sv. Marije Magdalene (Štrk 2008:96-100))

Glavna karakteristika provedenih istraživanja na moslavačkom prostoru je ta da su se ona uglavnom svodila na rekognosciranja ili na manja sondažna istraživanja, dok su se višegodišnja sustavna istraživanja provodila samo na tri lokaliteta: na gradini Marić u Mikleškoj (istraživanja iz 1964., 1990. i 1995. godine), Ciglenicama u Osekovu (istraživanja iz 1994. te od 1996. do 1997. godine) te na Garić-gradu (istraživanja iz 1964. te od 1968. do 1971. godine) (Bobovec 2003:7-11). Kao rezultat takvog stanja istraživanja slika arheološke topografije prostora Moslavine je još uvijek puna nepoznanica i otvorenih pitanja na koja se tek treba odgovoriti.

3.1. POVIJEST ISTRAŽIVANJA KASNOG BRONČANOG I STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA NA PROSTORU MOSLAVINE

Stanje istraživanja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba prati opći stanje istraživanja područja Moslavine stoga o naseljenosti ovog kraja u navedenim razdobljima postoje mnoge nepoznanice. Kao i u slučaju nalazišta koja pripadaju ostalim razdobljima većina malobrojnih nalazišta i nalaza iz kasnog brončanog i starijeg željeznog doba otkrivena je slučajno, tijekom zaštitnih istraživanja ili rekognosciranjem¹³. Na temelju takve situacije još uvijek je teško dati koherentan prikaz prostora Moslavine tijekom navedenih razdoblja.

Karta 4: rasprostranjenost kasnobrončanodobnih i stariježeljeznodobnih lokaliteta na prostoru Moslavine

(1. Ivanska (Vinski-Gasparini 1973:48, T. 18,10, Šimek 1990:173, br. 670, Šimek 1997:221, br.838), 2. Kloštar Ivanić (Vinski-Gasparini 1973:181, T:96, Šimek 1990:165, br.638, Šimek 1997:88, br. 219), 3. Jazavica (Bobovec 2003:29), 4. gradina Marić (Iveković 1965, 1968, Bobovec 1988, 1989, 1991, 1992, 1998, 2003, Šimek 1990:216, br. 886, Šimek 1997:89, br.225), 5. Vijalište (Bobovec 2003:9, Šimek 1997:90, br. 228), 6. Hercegovac-Mali Sip (Hölbl 1989:165, Bobovec 2003:6, Šimek 1997:221, br. 837), 7. Čazma-Solarišće I (Šimek 1990:211, br. 788, Šimek 1990:171, br. 657), 8. Bosiljevo-Gumnik (Šimek 1997:210, br. 781))

Jedan od prvih objavljenih kasnobrončanih nalaza iz Moslavine bio je brončani nož iz Ivanske. Radi se o slučajnom nalazu koji je dospio u Arheološki muzej u Zagrebu (gdje se i

¹³ Iznimku predstavljaju sustavna istraživanja na gradini Marić 1964., 1990. i 1995. godine, iako su i ona zapravo više bila zaštitnog karaktera.

danas čuva) bez podataka o položaju i vremenu nalaza. Jedino se zna da je sigurno nađen prije 1930. godine. K. Vinski-Gasparini smatra da je vjerojatno bio dio inventara uništenog groba (Vinski-Gasparini 1973:48, T. 18,10, Šimek 1990:173, br. 670, Šimek 1997:221, br.838).

Prilikom polaganja cijevi naftovoda kod Kloštar Ivanića 1967. godine, na dubini od 1,5 m, jugozapadno od ciglane otkrivena je ostava brončanih predmeta. Ona se danas čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a datira se u III fazu ostava prema K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973:181, T:96, Šimek 1990:165, br.638, Šimek 1997:88, br. 219).

Nadalje, u Jazavici sjeverozapadno od Novske nađena je mala tuljasta sjekira s ušicom mlađe faze kulture polja sa žarama. U Muzej Moslavine u Kutini, gdje se i danas čuva, dospjela je kao slučajni nalaz (Bobovec 2003:29) bez konkretnijih informacija o okolnostima i kontekstu nalaza.

Tijekom druge polovine 20. stoljeća dolazi do sustavnog rekognosciranja i istraživanja lokaliteta u Moslavini. Prvi takav istraživani lokalitet bila je gradina Marić kod Mikleuške koja je bila istraživana 1964., 1990. i 1995. godine. Ta su istraživanja pokazala da je gradina Marić višeslojno naselje koje je, između ostalog, bilo naseljeno i tijekom kasnog brončanog te starijeg željeznog doba (Iveković 1965, 1968, Bobovec 1988, 1989, 1991, 1992, 1998, 2003, Šimek 1990:216, br. 886, Šimek 1997:89, br.225). Godine 1990. tijekom rekognosciranja terena oko gradine na oko 1,6 kilometara udaljenosti zračne linije od gradine Marić u smjeru jugozapada, na položaju Vijalište pronađeni su ostaci, kako je navedeno u literaturi, kasnobrončanodobnih žara¹⁴ i brončanih priloga (bez daljnjih podataka o vrsti predmeta)¹⁵. Sam položaj Vijalište nalazi se na brežuljkasto-brdovitom području na oko 230 m nadmorske visine s lijeve strane potoka Mala Mikleuška. Smatra se da se tamo nalazilo kasnobrončanodobno, odnosno starije željeznodobno groblje (Bobovec 2003:9, Šimek 1997:90, br. 228).

Pri izgradnji pogona u ulici F. Vidovića (na lokaciji Tehničke radionice poduzeća „Čazmatrans“) u Čazmi, 1976. godine slučajno su otkriveni nalazi (bez bližeg određenja vrste nalaza u literaturi) koji su upućivali da se na navedenoj lokaciji nalazila nekropola kulture polja sa žarama (Šimek 1990:211, br. 788, Šimek 1990:171, br. 657).

---

¹⁴ Prema usmenom priopćenju A. Bobovec rekognosciranjem su pronađeni ulomci posuda s izvučenim obodima.

¹⁵ Predmete je na svojoj zemlji otkrio gospodin S. Špoljarić, te su, prema podacima iz literature zabilježeni u Terenskim zabilješcima A. Bobovec iz 1991. godine (Šimek 1997:90).

Četiri godine kasnije počelo tadašnji Zavičajni muzej u Čazmi započeo je s rekognosciranjem svog područja koje je, s prekidima, trajalo od 1979. do 1987. godine. Tijekom rekognosciranja otkriven je na ravničarskom močvarnom terenu, lokalitet na položaju Bosiljevo-Gumnik, za kojeg se navodi da je bio naseljen, između ostalog, i tijekom kasnog brončanog doba¹⁶ (Šimek 1997:210, br. 781).

Godine 1989. zaštitna istraživanja na trasi plinovoda Virovitica-Kutina u Hercegovcu na položaju Mali Sip pronađeni ulomci iz jedne jame sugerirali bi naseljenost tog lokaliteta tijekom vremena kasnog brončanog doba (Hölbl 1989:165, Bobovec 2003:6, Šimek 1997:221, br. 837).

Može se primijetiti da su sva naselja pripisana razdoblju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba, iako malobrojna, smještena uz vodene tokove koji su predstavljali glavne komunikacijske putove onodobnim zajednicama.

3.2. GRADINA MARIĆ KOD MIKLEUŠKE

3.2.1. Geografski položaj gradine Marić

Gradina Marić nalazi se oko 2 km sjeverno od sela Mikleuška koje je smješteno oko 20 km sjeverozapadno od Kutine na 45°34' geografske širine i 16°43' geografske dužine (Bobovec 1992:7). Najviša točka gradine nalazi se na nadmorskoj visini od 274,7 m. Gradina je orijentirana je u smjeru od jugozapada prema sjeveroistoku, a procjenjuje se da je njena površina iznosila oko 20000 m² (Marković *et. al.* 1989:6). Položaj koji gradina zauzima nalazi se na samom rubu šume Kamenjače kojom je danas¹⁷ cijeli prostor gradine prekriven. S istočne strane gradine, u njezinom podnožju, teče potok Kamenjača čija lako prohodna potočna dolina čini prirodni komunikacijski pravac¹⁸.

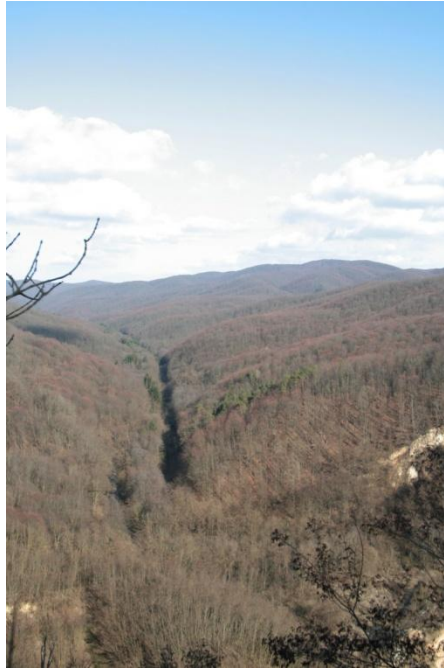
---

¹⁶ U literaturi se spominju nalazi sa spomenutog lokaliteta koji se pripisuju Szeremle grupi te nalazi iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka (Marković 1982:14, Štrk 1994: 32-37).

¹⁷ Za vrijeme prvog istraživanja provedenog na gradini Marić 1964. godine površina gradine bila je prekrivena oranicama i vinogradima (Bobovec 1992:21).

¹⁸ Suvremena cesta koja danas prolazi Moslavačkom Gorom, također, prati tok potoka Kamenjače.

Slika 1: pogled s vrha gradine Marić prema sjeveru te dolina potoka Kamenjače

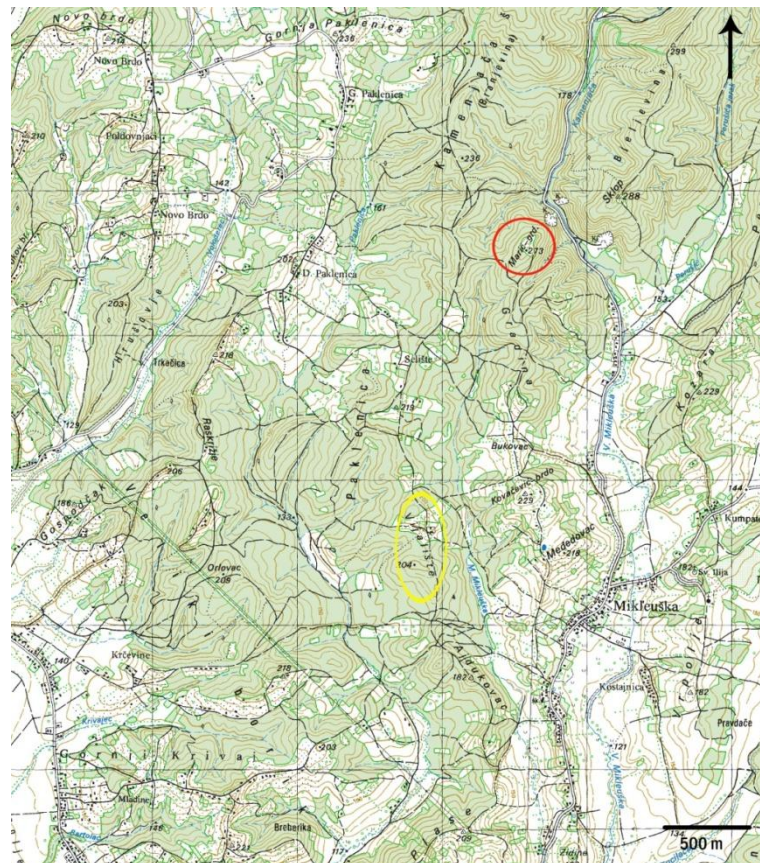
Kako je ranije u tekstu navedeno, vjerojatno je da je tom dolinom prolazila rimska cesta kroz Moslavačku goru povezujući antičke gradove Sisicu i Mursku. Smatram da bi bilo dopušteno pretpostaviti kako je ovaj komunikacijski put mogao funkcionirati i tijekom kasnog brončanog, a pogotovo tijekom željeznog doba. Time bi zauzimanje položaja i naseljavanje gradine Marić dobilo strateški značaj jer je s visinskog položaja gradine moguće vizualno kontrolirati ovaj važan prometni pravac koji je spajao prostor Posavine s Podravinom.

Iako je danas cijelo područje gradine prekriveno gustom šumom i šikarom, na njezinom vrhu vidljiv je zatravnjeni dio ispod kojeg su, sa zapadne i jugozapadne strane, vidljiva terasasta zaravnjenja koja se spuštaju niz padinu na temelju čega neki autori smatraju da je na gradini Marić postojalo naselje s terasama (Marković *et al.* 1989:11), dok se padina s istočne strane blaže spušta i bez vidljivih terasastih zaravnjenja te je lakše dostupna. Također, položaj i nalazi iz sonde H s istraživanja 1964. godine (Iveković 1968:361) govore da je tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba terasa na jugoistočnoj strani gradine bila naseljena. Krajnji sjeverni i sjeveroistočni dio gradine uništeni su odronima izazvanim radom susjednog kamenoloma čime je taj dio naselja nepovratno izgubljen.

Bitno je istaknuti da se na 1,6 km udaljenosti od gradine Marić nalazi Vijalište. Taj je lokalitet u Registru naveden kao groblje kasnog brončanog doma (Bobovec 2003:9, Šimek

1997:90, br. 228). Iako ovo nalazište dosada nije bilo sustavno istraživano, položaj Vijalište izgledni je položaj nekropole stanovnika gradine Marić tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Naime, osim izvještaja o nalazima sa spomenutog položaja (usmeno priopćenje A. Bobovec) udaljenost položaja Vijalište od gradine Marić odgovarala bi uobičajenoj udaljenosti groblja od visinskih naselja tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba, kako je to statistički utvrđeno za područje Dolenjske. Prema analizi J. Dulara i S. Tecco-Hvala položaj groblja uvijek se nalazi unutar promjera od 1,5 km od naselja, odnosno na pola sata hoda (Dular 2007:148). Jednako tako, indikativno je što je položaj Vijalište od gradine odijeljen potokom Mala Mikleuška što bi odgovaralo duhovnoj praksi onoga vremena prema kojoj je svijet živih odvojen od svijeta mrtvih vodom tekućicom.

Karta 5: geografski položaj gradine Marić i Vijališta

3.2.2. Povijest istraživanja gradine Marić

Fragmenti prapovijesne keramike koji su godinama pronalazeni na gradini prilikom obavljanja poljoprivrednih radova te donošeni u Muzej Moslavine u Kutini kao i sam smještaj

gradine u prostoru bili su poticaj Dragici Iveković, arheologinji Muzeja Moslavine u Kutini, da izvrši probno istraživanje. U ljeto 1964. godine na gradini je otvoreno 6 probnih sondi. Njihov točan geografski položaj danas se više ne može sa sigurnošću utvrditi, ali su iz literature (Iveković 1968) poznate njihove dimenzije te relativni odnosi između pojedinih sondi.

Na vrhu gradine otvorena je sonda A (dimenzija 13x2 m i orijentacije sjever-jug). U njoj je pronađeno dosta fragmenata atipične prapovijesne keramike, grumenja kućnog ljepe, ulomaka kamenog oruđa te kamenih artefakata, pršljenaka te životinjskih kostiju (Iveković 1968:359, T. 7, T.8). Na dubini od 0,2 do 0,6 m nađeni su ulomci keramike koji su bili ukrašeni horizontalnim brazdama, plastičnim ukrasom u obliku pletenice i bradavičastim ukrasom, dok se na dubini od 0,6 do 1,3 m našlo mnogo ulomaka velikih posuda s izvučenim rubovima. U tom je sloju nađena i zemunica eliptičnog oblika veličine 2,5x3,6 m oko čijeg su vidljivog dijela pronađena dva polukruga načinjena od kamenja koji su paralelno tekli jedan iza drugoga dimenzija 1,15x1,47 m i 0,68x0,41 m. Uz njih su pronađena dva ognjišta na otvorenom uz mnoštvo fragmenata keramike i grijalica od pečene zemlje (Iveković 1968:360). Osim da je riječ o prapovijesnoj keramici, daljnja kronološka pripadnost ulomaka iz sonde A nije naznačena.

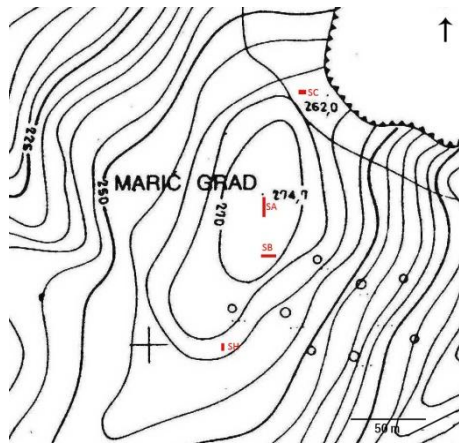
Sonda B (dimenzija 10x2 m, orijentacije istok-zapad) nalazila se s jugoistočne strane gradine. Na dubini od 0,2 m D. Iveković spominje fragmente keramike ukrašene ubodima, urezima i plastičnim ornamentima bez određivanja kulturne pripadnosti ispod kojih se nalazio sloj s tipičnom vučedolskom i lendelskom keramikom. Iz ove sonde potječe i ručka posude (Iveković 1968: T.15) pogrešno atribuirana badenskoj kulturi (kat. br. 13).

Na sjevernom platou gradine otvorena je sonda C (dimenzija 5x3 m, orijentacije istok-zapad) s nalazima kao u sondi B (Iveković 1968:361).

Od ostale tri iskopane probne sonde D. Iveković osvrće se jedino na sondu H (dimenzija 2x8 m, orijentacije sjever-jug) koja se nalazila na terasi ispod platoa s jugoistočne strane gradine. U njoj je na dubini od oko 0,8 do 1 m nađena antropomorfna figura i kalup za lijevanje brončanih sjekira, dok je na dubini od 1,4 do 1,7 m pronađen fragment brončane igle bez glavice te tanki brončani lim ukrašen urezivanjem (Iveković 1968:361, T.16, T. 17, T.18).

Iako istražena površina nije bila velika (oko 90 m²) istraživanjem 1964. godine dokazano je da se na gradini Marić radi o višeslojnom lokalitetu koji je sigurno bio naseljen u

doba srednjeg neolitika (lendelska kultura), eneolitika (vučedolska kultura) te kasnog brončanog i starijeg željeznog doba¹⁹.

Slika 2: skica pretpostavljenog položaja sondi s istraživanja 1964. godine

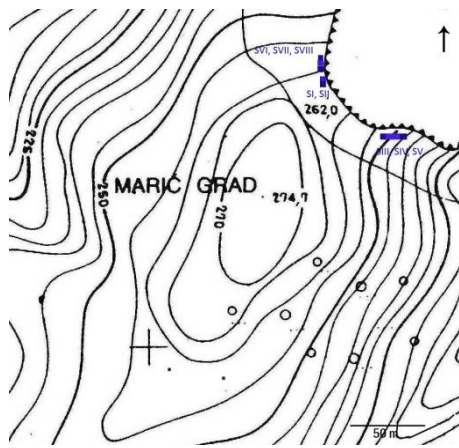
Nakon istraživanja 1964. godine lokalitet je bio pomalo zapostavljen. Kada su 1988. godine djelatnici Muzeja Moslavine u Kutini krenuli u obilazak terena radi izrade *Registra arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske* (Šimek 1990) uočeno je da je eksploatacija susjednog kamenoloma prijeti devastiranjem lokaliteta. Do oštećenja samog nalazišta došlo je 1989. godine prilikom proširenja eksploatacijskog polja kamenoloma (tada u vlasništvu poduzeća „Cestar“ iz Kutine). Reagirao je tadašnji Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture²⁰ izdajući zabranu obavljanja daljnjih radova poduzeću „Cestar“ (Bobovec 1988:14). No, prilikom prethodnog obilaska terena u svrhu izdavanja zabrane arheolozi iz Zavoda zaključuju da je uništen upravo onaj dio lokaliteta koji je pripadao starijem željeznom dobu (Marković *et al.* 1989:7). Na temelju ovih okolnosti te stupnja devastacije nalazišta odlučeno je da će Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske²¹ i Muzej Moslavine u Kutini krenuti u petogodišnje sustavno istraživanje gradine Marić (Bobovec 1989:16). Prva kampanja odrađena je u lipnju 1990. godine da bi iduća, zbog ratnih okolnosti, bila odgođena do 1995. godine.

¹⁹ Materijal s ovog istraživanja je još u velikoj mjeri neobjavljen te se čuva u Muzeju Moslavine u Kutini.

²⁰ Damjan Lapajne i Ivan Šarić izvršili su uvid na terenu 5. prosinca 1988. godine nakon čega je izdana zabrana daljnjeg širenja eksploatacijskog područja kamenoloma (Bobovec 1992:20).

²¹ Uključenje Muzejskog društva u projekt bilo je nužno jer u to vrijeme Muzej Moslavine u Kutini nije imao zaposlenog arheologa već više od 10 godina što je, također, pridonijelo opisanom stanju stvari na Gradini Marić.

Od 6. do 26. lipnja 1990. godine istraživano²² je područje na najugroženijem, sjeveroistočnom dijelu nalazišta uz sam rub mjesta odrona (škrape) do kojeg je došlo radom kamenoloma. Cilj istraživanja bio je istražiti najugroženije dijelove lokaliteta te pokušati utvrditi površinu naseljenog područja na gradini koje je Z. Marković procijenio na 20 000 m² (Marković et al. 1989:6). Otvoreno je osam sondi koje su tijekom istraživanja bile spajane u veće istražne blokove skidanjem kontrolnih profila između njih. Sveukupno je istraženo oko 170 m² površine (Bobovec 1992:17).

Slika 3: skica pretpostavljenog položaja sondi s istraživanja 1990. godine

Sonde I (4x4 m) i II (4x4 m) bile su otvorene na tzv. središnjem platou gradine (najvišem, zaravnjenom dijelu na gradini) uz rub škrape kamenoloma. To je dio koji se s protekom vremena najviše mijenjao kako je bila mijenjana poljoprivredna namjena zemljišta na gradini. Zaključeno je da su pri tome dijelovi naselja bili pomaknuti pa je arheološki materijal s centralnog platoa bio gurnut na tzv. južnu padinu (istraživani dio gradine južno od središnjeg platoa) jer sonde nisu bile bogate arheološkim materijalom, a od objekata uhvaćena su samo dna dvije jame. Iz ovih sondi potječu nalazi vučedolske keramike te keramike koju nije bilo moguće atribuirati nekoj kulturi, odnosno razdoblju (Bobovec 1992:15).

²² Istraživanje je provedeno pod vodstvom M.Šimek iz Gradskog muzeja u Varaždinu, a ekipu su sačinjavali stručnjaci iz muzeja sjeverozapadne Hrvatske, članovi Sekcije arheologa i preparatora Muzejskog društva: Hrvoje Strukić (Zavičajni muzej Zelina), Vladimir Sokol (Muzej prigorja Sesvete), Goran Jakovljević (Gradski muzej Bjelovar), Vjekoslav Štrk (Zavičajni muzej Čazma), Ana Bobovec (Muzej Moslavine Kutina), Branimir Šimek (Gradski muzej Varaždin) i Tihomir Krsmanović (Muzej Moslavine Kutina) (Bobovec 1991:6).

Sonde III (4x4 m), IV (4x9 m) i V (4x5 m) otvorene su na prilično strmom terenu na južnoj padini te su, također, bile spojene u jedan istražni blok. Kako su se u površinskom i humusnom sloju našle velike količine materijala različite vremenske pripadnosti, zaključeno je da je kulturni sloj u ovom dijelu zapravo sekundarno nataložen arheološki materijal grunut sa središnjeg platoa (Bobovec 1992:15,16). Uz brojne fragmente vučedolske keramike, upravo iz ovog istražnog bloka potječe najveći broj ulomaka brončanodobne i željeznodobne keramike. Treba spomenuti da su u kontrolnom profilu između sonde III i IV pronađene tri (Bobovec 1992:16) ili četiri (Bobovec 1991:7) rupe ukopane u sloj sipine poredane u pravilnom nizu koje su protumačene kao rupe od drvenih stupova te su u literaturi predstavljene kao dijelovi palisade, odnosno kao tragovi fortifikacije na gradini Marić (Bobovec 1992:16, Marković et al. 1989:8). Neodredivo je kojem vremenskom razdoblju bi mogle pripadati.

Sljedeće tri sonde, sonde VI (4x4 m), VII (4x4 m) i VIII (3,4x3,4 m) koje su, također, bile spojene u jedan istražni blok, otvorene su na tzv. sjevernoj padini (2 m sjeverno od sonde I na središnjem platou). Za razliku od južne padine, ovaj dio terena se blaže spušta i usporedan je s rubom kamenoloma. Većina nalaza iz ovog istražnog bloka pripadalo vučedolskoj kulturi (ulomci tipične vučedolske keramike ukrašene urezivanjem i bijelom inkrustacijom). Također su otkriveni i ostaci četiriju objekta koji su definirani kao dvije otpadne i jedna radna jama te zemunica ili poluzemunica (Bobovec 1992:17). Na temelju nalaza iz ovog istražnog bloka zaključeno je da ostatke vučedolskog naselja treba tražiti na ovom dijelu nalazišta (Bobovec 1991:17).

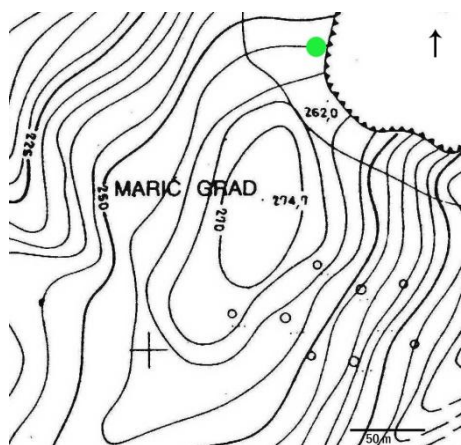
Izvan pretpostavljenog areala naselja otvorene su dvije manje sonde (svaka 2x2 m) od kojih je jedna dala neznatne količine arheološkog materijala, dok je druga bila sterilna te se smatralo da su ovim istraživanjem utvrđene sjeverna i južna granica naselja (Bobovec 1997:17).

Slika 4: fotografija s istraživanja gradine Marić 1990. godine (izvor: terenska dokumentacija, čuva se u Muzeju Moslavine u Kutini)

Treće dvotjedno istraživanje na gradini Marić bilo je organizirano u rujnu 1995. godine pod vodstvom A. Bobovec. Istraživano je područje na sjevernoj padini, odnosno na mjestu gdje su 1990. godine uhvaćeni tragovi vučedolskog naselja. Pri završetku kampanje aktiviralo se klizište na sjeveroistočnom dijelu gradine te se pokazalo da se naselje prostiralo i izvan prethodno utvrđenih granica, dok se iz sakupljenog²³ pokretnog materijala moglo zaključiti da je taj, uništeni dio lokaliteta većinom pripadao horizontima brončanog i željeznog doba²⁴ (Bobovec 1998:14, Šimek 1990:216, br. 886, Šimek 1997:89, br.225).

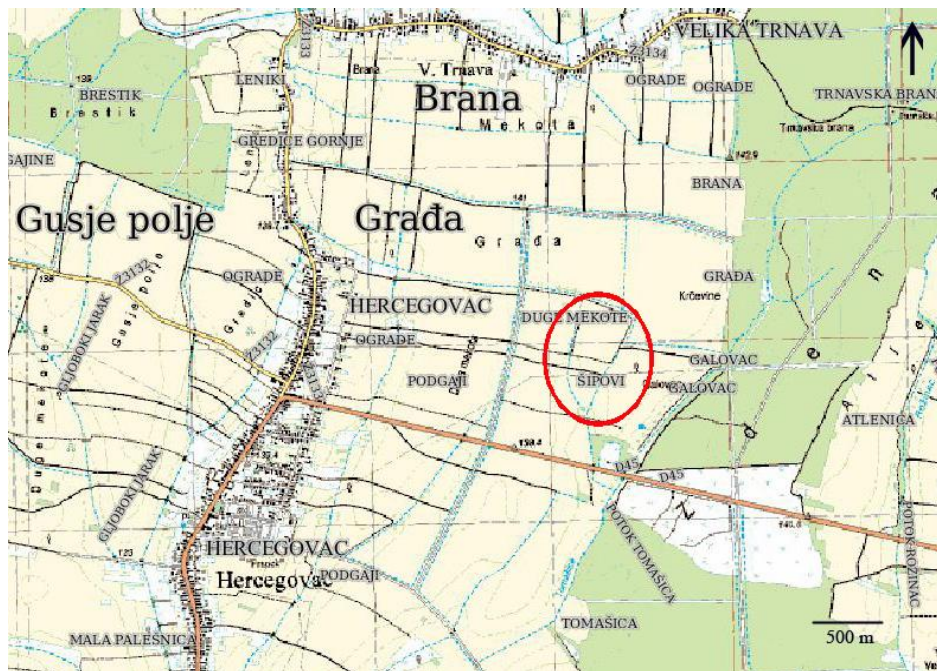
Slika 5: skica pretpostavljenog položaja sonde s istraživanja 1995. godine

²³ S obzirom da je taj dio terena počeo proklizavati, materijal je sakupljen bez stratigrafskih podataka i konteksta pojedinih nalaza (usmeno priopćenje A. Bobovec).

²⁴ Osim zoomorfne plastike (Bobovec 2003:28) koja je dio stalnog postava Muzeja Moslavine u Kutini, nalazi s istraživanja 1995. godine nisu objavljeni. Čuvaju se u Muzeju Moslavine u Kutini.

3.3. HERCEGOVAC-MALI SIP

Lokalitet Hercegovac-Mali Sip nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Moslavine, zapadno od toka rijeke Ilove. Zajedno s lokalitetom na položaju Veliki Sip (koji se nalazi 200 m sjeverozapadno od Malog Sipa) čini rimskodobni ladanjski kompleks. Radi se o blagom prirodnom grebenu dužine od oko 400 m i širine od oko 150 m orijentacije sjever-jug. Prilikom sondažnih zaštitnih iskopavanja na trasi plinovoda Virovitica-Kutina koja su bila provođena s prekidima od 12. 06. 1986 do 15.07. 1989. godine na položaju Mali Sip bile su otvorene tri sonde ukupne površine 62,5 m². U dvije sonde nisu nađeni arheološki nalazi, a u trećoj je do dubine od 0,25 m pronađeno dosta ulomaka keramike, od kojih nekoliko prepoznatljivih većih latenskih komada. U jugozapadnom uglu sonde, u otpadnoj jami nepravilnog kružnog oblika, dimenzija 1x1,5 m do dubine 0,5 m pronađeni su ulomci miješane brončanodobne i latenske keramike, a na dnu jame na dubini od 0,7 m ulomci samo brončanodobne keramike²⁵ (Hölbl 1989:165, Šimek 1997:221, br. 836).

Karta 6: geografski položaj lokaliteta Hercegovac-Mali Sip

²⁵ Materijal s ovog istraživanja čuva se u Muzeju Moslavine u Kutini i nije objavljen. Objavljene su samo tri restaurirane kasnobrončanodobne zdjelice koje su dio stalnog postava u Muzeju Moslavine u Kutini (Bobovec 2003: 28).

4. KRONOLOŠKO-TIPOLOŠKA ANALIZA NALAZA S PROSTORA MOSLAVINE

4.1. OBRADA NALAZA S ISTRAŽIVANJA GRADINE MARIĆ 1990. GODINE

4.1.1. Metoda rada

Ovim radom obuhvaćeni su dosada neobjavljeni nalazi s istraživanja gradine Marić 1990. godine te objavljeni nalazi s moslavačkog područja koji potječu s istraživanja gradine Marić iz 1964. i 1995. godine (Iveković 1968: T.:15-18, Bobovec 2003:26-29, Burkowsky 2004: 41-55), nalazi sa zaštitnog istraživanja u Hercegovcu-Malom Sipu (Bobovec2003:28) te objavljeni slučajni nalazi s moslavačkog područja²⁶ (uz iznimku ostave iz Kloštar Ivanića i noža iz Ivanca) (Vinski-Gasparini 1973:48, Bobovec 2003:29). Zbog okolnosti nalaza određenih predmeta kao i zbog specifičnog stanja materijala odlučeno je da će se pomoću tipološko-kronološke analize predmeta pokušati odrediti kronološko opredjeljenje navedenih nalaza. Naime, većina objavljenih nalaza s prostora Moslavine su ili slučajni nalazi (Vinski-Gasparini 1973:48, T. 18,10, Šimek 1990:173, br. 670, Šimek 1997:221, br.838, Bobovec 2003:29) ili su objavljivani djelomično (bez objavljivanja svih nalaza s istraživanja) (Iveković 1964, Bobovec 2003, Burkowski 2004). S druge strane, neobjavljeni korpus nalaza s istraživanja gradine Marić 1990. godine sastojao se od ulomaka prvenstveno vučedolske kulture izmiješanih s nalazima kasnog brončanog i starijeg željeznog doba (te nekoliko ulomaka iz mlađeg željeznog doba) koji su prema terenskoj dokumentaciji potjecali iz istih cjelina. Također, znatan dio ulomaka kasnobrončanodobne i stariježeljeznodobne keramike koji su se našli među materijalom s istraživanja potjecao je s rekognosciranja terena provedenog neposredno prije početka istraživanja (tijekom travnja 1990. godine). Tako je od ukupno 1863 prikupljena ulomka bilo moguće izdvojiti 64 ulomka koji su se neupitno²⁷ mogli pripisati kasnom brončanom i starijem željeznom dobu, odnosno samo 3,44% od ukupnog korpusa. Radi se o ulomcima dijelova posuda koji su pri analizi podijeljeni u nekoliko tipoloških skupina. Zbog velike fragmentiranosti materijala u nekim slučajevima nije bilo

---

²⁶ Tako su nalazi s istraživanja gradine Marić iz 1990. godine navedeni u istoimenom katalogu (Katalog nalaza s istraživanja gradine Marić 1990. godine), dok su objavljeni nalazi prezentirani u katalogu objavljenih nalaza.

²⁷ Kako su korpus nalaza s istraživanja gradine Marić 1990. godine činili nalazi većinom vučedolske kulture i nalazi iz razdoblja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba dio ulomaka posuda koji bi se mogli pripisati kasnom brončanom i starijem željeznom dobu s jednakim su se pravom mogli pripisati i vučedolskoj kulturi te su iz tog razloga izostavljeni iz ovog rada. Situaciju pri razvrstavanju ulomaka dodatno je otežavala činjenica da se radilo o gruboj fragmentiranoj naseobinskoj keramici. Iz korpusa nalaza izostavljeni su ulomci ukrašeni plastičnom trakom s utiskivanjem, ulomci ukrašeni barbotinom, ulomci kućnog ljepla te neukrašeni pršljenci (Bobovec 2003:30-31). Navedeni predmeti i načini ukrašavanja prisutni su u vučedolskoj kulturi (Miloglav 2011: T.26, 2, T.42, 3, T.43, T.48, 5, T.49, 1, T.50, 1-2, T.114, 1, *passim*) jednako kao i tijekom razdoblja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba.

moгуće potpuno definirati pojedine tipove pa ih se pokušalo odrediti pomoću analogije s poznatim tipovima posuda istih karakteristika s bližih ili udaljenijih područja njihova rasprostiranja čime je, također, omogućeno i kronološko opredjeljenje pojedinih tipova.

4.1.2. Baza podataka i definicije

Radi jednostavnije obrade materijala svi su ulomci bili uneseni u bazu podataka²⁸ koja se sastojala od 16 varijabli (*variables*). Varijable su mogle biti definirane nominalnim ili numeričkim vrijednostima (*nominal/scale values*). Varijable su bile: broj sonde, datum, dubina nalaza (gdje je bila navedena u dokumentaciji), dio posude, oblik posude, ukras, smještaj ukrasa na posudi (rub/vrat/tijelo/dno), mjesto ukrasa (na vanjskoj stjenki/unutarnjoj stjenki/na vanjskoj i unutarnjoj stjenki), boja stjenki, boja presjeka, tekstura (definirana veličinom vidljivih zrnaca u presjeku), vanjska obrada stjenki, duljina ulomka, širina ulomka, debljina ulomka te promjer posude (gdje ga je moguće odrediti).

Pri definiranju (odnosno određivanju vrijednosti) dijelova, oblika, ukrasa te vanjske obrade stjenki u bazi podataka korištene su definicije A. O. Shepard, P. M. Rice, M. Horvat i S. Vrdoljak (Shepard 1956, Rice 1987, Horvat 1999, Vrdoljak 1995) koje su u pojedinim slučajevima pojednostavljene s obzirom na karakteristike materijala u pitanju.

Osnovni dijelovi posude su rub, vrat, tijelo, dno te ručke posude (Vrdoljak 1995:9). Rub se definira kao završetak otvora posude, a njegove daljnje varijante definirane su smjerom u odnosu na stjenku posude pa razlikujemo uvučene, izvučene i ravne rubove (Shepard 1956:245, Horvat 1999:65, Vrdoljak 1995:11). Vrat je dio otvora posude između ruba i tijela posude, a počinje nad točkom maksimalnog promjera posude (Horvat 1999:66). S gradine Marić nalazimo stožaste i cilindrične vratove na posudama. Trbuh posude se definira kao dio između maksimalnog promjera posude i njezina dna. Sastoji se od ramena i donjeg dijela posude. Dno je definirano kao krajnji dio, odnosno potpora posude (Horvat 1999:66). Ručka posude je njezin funkcionalni atribut koji je dodan na vanjsku stjenku već gotove posude. Ručke se definiraju prema njihovom presjeku pa se razlikuju trakaste ručke (neukrašene ili kanelirane) te ručke okruglog presjeka (Horvat 1999:100, Vrdoljak 1995:12).

Oblici posuda određeni su omjerima njezine visine i širine te postojanjem određenih funkcionalnih dodataka, prvenstveno ručki (Vrdoljak 1995:11). Lonac je, tako, definiran kao

---

²⁸ Baza podataka je sastavljena u programu SPSS Statistics 17.0.

tip posude s vratom ili bez njega, sa ili bez ručaka čija je visina veća od širine. Zdjela se definira kao tip niže posude, širokog otvora čija je širina veća od visine, dok je šalica tip manje, niže posude s jednom ručkom (Rice 1987:216, Horvat 1999:85-86).

Na ulomcima s Gradine Marić našlo se nekoliko tehnika ukrašavanja posuda. Posude su bile ukrašavane kosim i horizontalnim fasetiranjem, kaneliranjem, urezivanjem i apliciranjem plastičnih traka. Fasetiranje je tehnika kojom se oštrim i ravnim instrumentom prije sušenja ili tijekom glačanja već osušene gline stvaraju ravne površine koje u odnosu jedna na drugu stoje pod različitim kutovima (Vrdoljak 1995:12) te koje mogu biti postavljene koso ili horizontalno u odnosu na os vrtnje posude. Pod kaneliranjem se podrazumijeva stvaranje vrlo plitkih i širokih traka na već djelomično osušenoj površini glinene posude čiji presjek ima oblik slova U (Horvat 1999:31, Vrdoljak 1995:12). Do tehnike urezivanja dolazi kada se instrumentom oštrog vrha konstantno pritišće na površinu posude (Vrdoljak 1995:12). Pri apliciranju plastičnih rebara se već formirana rebra lijepe, odnosno pričvršćuju za vlažnu površinu posude (Horvat 1999:37).

Kod vanjske obrade stjenki posude na ulomcima s gradine Marić vidi se razlika između grube površine (kod koje se vide djelići primjesa u glini), zaglađene (glatke) površine (koja je zaglađena tkaninom, kožom ili rukom, ali bez postizanja sjaja) te polirane površine (koja je u potpunosti ravna i pokazuje uniformni sjaj) (Vrdoljak 1995:14).

4.2. KERAMIČKI NALAZI

4.2.1. Lonci

Tip L1

Tip lonca L1 (T.1. 1, 2, kat.br.: 1) su lonci stožastog vrata i prema van izvučenog ruba. Na prijelazu vrata u trbuh lonca nalazi se jedna kanelura koja teče cijelim opsegom lonca te ga dijeli na dva dijela. Ulomci s gradine Marić imaju relativno tanke stjenke crne boje, neukrašeni su te im površina nije polirana, već samo zaglađena. Iako im nedostaje gornji dio vrata s rubom te dno, prema zaobljenosti (bikonitetu) trbuha posude te širini vrata na prijelazu prema trbuhu kao i laganoj konkavnosti vrata moguće je dati određene kronološke odrednice ulomaka.

Najbliže paralele ulomcima ovakvog tipa lonaca s gradine Marić mogu se naći na području Podravine u naseljima Delovi-Grade I te Blizna kod Jakopovca. Lonac iz naselja u Delovime-Grade I Z. Marković datira u kasniji HaB stupanj, odnosno na prijelaz iz brončanog u željezno doba na temelju igle s malom vazastom glavicom i zadebljanjem ispod nje koja je nađena u istom objektu kao i lonac (Marković 1984: 295-296). Lonac iz naselja Blizna kod Jakopovca datira se na početak starijeg željeznog doba (Bekić 2006:109, Kovačević 2009:147).

Nadalje, ovaj tip lonca usporediv je s primjercima lonaca sa stožastim vratovima s prostora Štajerske, Moravske, Dolenjske te zapadnog Podunavlja. Tako ih nalazimo u naselju Burgstallkögel (Smolnik 1994: T.42, 1, T.51, 9, T.71, 6) kao i na ovom naselju pripadajućem groblju u Kleinkleinu gdje ih C. Dobiat opredjeljuje u svoj rani tip I kasnog HaB horizonta (Dobiat 1980:68, Abb.8)²⁹. Na području slovenske Štajerske prisutni su u ravnim paljevinskim grobovima 1, 9 i 12 s Lepe Ravne-Habakuka pod Poštelom (Teržan 1990: T.53, 7, T.58, 4, T.59, 2, 10) gdje su datirani su uz pomoć željeznih narukvica spojenih krajeva i željezne dvopetljaste čvoraste fibule s visokom ramenastom nogom (Teržan 1990: T.53, 1) te željezne dvopetljaste lučne fibule u HaB3 stupanj (Teržan 1990: T.58, 6)³⁰. U istom se vremenskom horizontu javljaju i na Rifniku te Šempetru (Teržan 1990:65). Također, srodni primjerci poznati su i iz ruških grobova, također pretežno datiranih u HaB3 stupanj, odnosno

²⁹ Lonac iz tumula 32 iz Hochschusterwalda usporediv je s onima iz grobova 111 i 118 s groblja u Hadersdorfu (Dobiat 1980:72).

³⁰ Lonci ovog tipa poznati su i iz grobova u Frögu na području Koroške gdje se datiraju u isti vremenski horizont kao i u Pošteli (Teržan 1990:65).

HaC1a prema Pareu te s groblja u Ormožu istog vremenskog horizonta (Črešnjak 2006:128, T. 4, A2, Müller-Karpe 1958:118, T.108, H, K5, Pare 1998:347, Abb. 26, 37, Tomanič-Jevremov 1988:295, T. 7,3, T.12,3, T. 22,3). Na području Dolenjske paralele ovog tipa lonca se mogu naći groblju u Vačama kao i iz žarnog groblja u Novom Mestu, dok su sa područja Bele Krajine poznati iz Podzemelja i Metlike. J. Dular ih pripisuje svojim tipovima 1 i 2 (Dular 1982: T.4, 16, 19) te ih vremenski smješta u horizonte Podzemelj I i II (Dular 1982:23-24, Knez 1966: T. 13:1, Metzner-Nebelsick 2002:178).

Analogije ovom tipu lonaca mogu se naći i na prostoru Moravske, na groblju u Podoliju HaB stupnja (Říhový 1982: T.33, A 4) te u Transdanubiji u tumulu 81 na groblju Sopron-Burgstall, također HaB stupnja (Patek 1993:51).

Istočno od područja Moslavine ovi bi se ulomci mogli usporediti s loncima stožastih vratova koji traju od horizonta II do kraja horizonta III b daljske grupe te koje C. Metzner-Nebelsick datira od HaB3 do HaC2 stupnja (Metzner-Nebelsick 2002:169-174).

Općenito govoreći, lonci ovog tipa (stožastih vratova, blago bikoničnih trbuha s jednom kanelurom koja teče cijelim opsegom lonca na mjestu gdje im vrat prelazi u tijelo, manjih dimenzija i tankih stjenki) predstavljaju jedan od stupnjeva u razvoju od lonaca sa cilindričnim ili stožastim vratovima i izvučenim rubova karakterističnih za HaA1 stupanj kulture polja sa žarama (Pittioni 1954:505) pa do stariježeljeznodobnih oblika s visokim stožastim vratovima i nisko postavljenim bikoničnim trbusima koji su često bili bogato ukrašavani kao, primjerice, lonci iz treće faze naselja u Pošteli (Teržan 1990: T.12, 1) ili iz kasnijih faza groblja u Kleinkleinu (Dobiat 1980: Abb.8).

Način profilacije lonaca tipa L1 predstavlja karakterističan je za mlađu fazu kulture polja sa žarama, razdoblje prijelaza u starije željezno doba te tijekom rane faze starijeg željeznog doba³¹ (tijekom HaB3 stupnja prema H. Müller-Karpeovoj kronologiji, odnosno HaC1a stupnja prema C. Pareu (Pare 1998:299)) na širokom području od istočno-alpskog prostora, prostora srednje Europe, prostora međuriječja Save i Drave do prostora srednjeg Podunavlja. U literaturi se često ističe kako lonci ovog tipa predstavljaju neposrednu vezu između tradicija kulture polja sa žarama i starijeg željeznog doba (Teržan 1990:65, Dobiat 1980:72) naglašavajući time postojanje neprekinutog i kontinuiranog razvoja između ta dva razdoblja.

---

³¹ Na području rasprostiranja daljske grupe opisani način profilacije lonaca traje dulje, odnosno do kraja HaC2 vremenskog horizonta (Metzner-Nebelsick 2002:174).

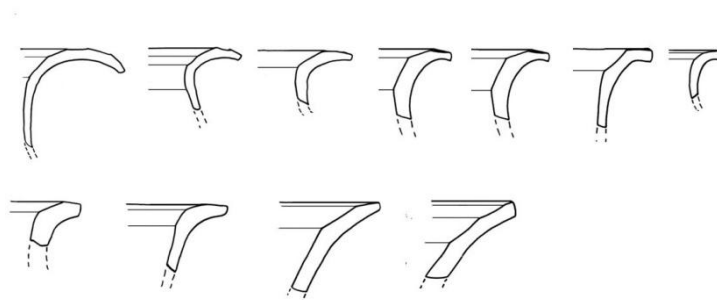
Sukladno tome, ulomke lonaca pripisane tipu L1 valjalo bi opredijeliti na kraj mlađe faze kulture polja sa žarama, odnosno prijelaz na starije željezno doba.

Tip L2

U tip lonaca L2 (T. 2, T. 3, T. 4, T.5) ubrajaju se lonci s prema van izvučenim horizontalno fasetiranim rubovima s unutarnje strane. Mogu biti ukrašeni i kosim kaneliranjem (T. 2, 1) ili kratkim kosim urezima (T.4, 1) na samom završetku ruba. Ovaj tip je definiran na temelju izgleda rubova i vrata, s obzirom da zbog velike fragmentiranosti nalaza s gradine Marić nije bilo moguće izdvojiti ulomke koji bi se sa sigurnošću pripadali tijelima lonaca. No, na temelju karakterističnog načina oblikovanja i ukrašavanja vratova i rubova lonaca te prema podacima iz literature bilo je moguće pretpostaviti o načinu oblikovanja i izgledu ostatka tijela lonaca. Tako lonci ovog tipa mogu imati cilindrične ili stožaste vratove s trbušasto, jajoliko ili bikonično oblikovanim trbusima ovisno o području i vremenskom horizontu kojem pripadaju. Prema R. Pittioniju lonci trbušatog ili bikoničnog tijela, cilindričnog vrata te horizontalno izvučenog ruba ukrašenog horizontalnim fasetiranjem predstavljali bi tipični oblik HaA vremena³², kako na području Donje Austrije i Gradišća tako i na ostalom području rasprostiranje kulture polja sa žarama (Pittioni 1954:421). Tijekom HaB razdoblja dolazi do skraćivanja vratova lonaca, dok bikonitet trbuha postaje sve izraženiji (Pittioni 1954:505). Uz to, nekad horizontalno izvučeni rubovi postaju izvučeni pod manjim kutom, dok vrat se vrat lonca počinje sužavati prema vrhu te postaje sve stožastije oblikovan (Říhovský 1968:51, Patek 1968:94). Potrebno je istaknuti da se način izvođenja samog fasetiranja unutarnjih rubova razlikuje tijekom starije i mlađe faze kulture polja sa žarama te, također, može predstavljati kronološku odrednicu. Tako autori ističu da su fasete tijekom starije faze puno izraženije, odnosno dublje izvedene (nalik na žlijebljenje), dok su za mlađu fazu karakterističnije pliće izvedene fasete (Gavranović 2011:84, Oman 1981:149).

---

³² Na groblju Unter-Radl ovakav je tip lonca dobro datiran u HaA1 horizont mačem tipa Liptauer (Pittioni 1954: sl. 303).

Slika 6: profili rubova lonaca tipa L2

Paralele ulomcima ovog tipa s gradine Marić mogu se naći na prostoru sjeverozapadne Hrvatske u podravskim naseljima Kalnik-Igrišće i Nova Bukovica-Sjenjak kao i naseljima u Posavini Novi Grad na Savi te Rugvica³³. Tip lonca horizontalno izvučenog ruba ukrašenog horizontalnim fasetiranjem po unutarnjoj strani, cilindričnog vrata te okruglog, pravilno zaobljenog trbuha iz naselja Kalnik-Igrišće dobro je datiran u HaA1 stupanj (Vrdoljak 1994: 53, T.8,1), dok se lonac iz nizinskog naselja Nova Bukovica-Sjenjak jednako tako opredjeljuje u stariju fazu kasnog brončanog doba (Kovačević 2001: T.4, 1-6). Također, trbušasti lonci horizontalno fasetiranih rubova poznati su i iz naselja Novi Grad na Savi koje je bilo naseljeno u kontinuitetu od BrD do HaB vremena s najvećom koncentracijom nalaza iz HaA1 stupnja (Majnarić-Pandžić 1993:157, sl.5). Neki od lonaca u Novi Gradu na Savi ukrašavani su i kosim kaneliranjem po završetku ruba (Majnarić-Pandžić 1993: sl.5) kao što je to slučaj s jednim ulomkom ovog tipa lonca s gradine Marić (T. 2,1)³⁴. Ulomak lonca manjih dimenzija horizontalno fasetiranog vrata s unutarnje strane (usporediv s ulomkom na T.4, 3) poznat je iz nizinskog naselja Rugvica smještenog uz Savu, južno od Velike Gorice iz kojeg potječe materijal koji se datira u stariju fazu kulture polja sa žarama, odnosno BrD i HaA1 horizonte (Pavišić 2011:57, T.XLI, 5, Šimek 1997:60).

U okviru jugoistočno-alpskog prostora ukrašavanje horizontalnim fasetiranjem unutarnjeg ruba posuda prisutno je na prostoru Štajerske. U naseljima na Brinjevoj Gori pojavljuje se od HaA stupnja (u I i II sloju naselja) te traje do HaB1 stupnja (do III sloja naselja) da bi potpuno nestalo u kasnijim fazama života naselja (Oman 1981:149-150, Teržan 1990:37). Javlja se i u naselju u Ormožu mlađe faze kulture polja sa žarama, od stupnja HaB1

³³ Među slučajnim nalazima s istraživanja nizinskog naselja Jalkovec-Police u Podravini nađen je i ulomak lonca s izvučenim rubom, blago fasetiran s unutarnje strane koje autor povezuje s loncima poznatima iz naselja Oloris-Donji Lakoš tipa L7 starije faze kasnog kulture polja sa žarama (Bekić 2009:188, T.4,8)

³⁴ Dobra paralela ukrašavanja ruba lonca kosim kaneliranjem također se može naći na groblju u Kleticama (Říhový 1965: T.XV, 57a).

do stupnja HaB3 te većinom pripada horizontu naselja Ormož I (Lamut 1989:236-237, Dular 2010:79-81, T.6, 4, 10, T.7, 5, T.36, 12, T.40, 1, T.81, 2, *passim*). U sljedećem horizontu naselja u Ormožu (horizont Ormož II), datiranom od HaB3 do HaC1 stupnja, lonci ukrašavani horizontalnim fasetiranjem po unutarnjem rubu nestaju (Lamut 1989:238). Ulomak s gradine Marić ukrašen kratkim kosim urezima po rubu (T.4, 1) bio bi najbliži ulomku iz Ormoža (Lamut 1989: T.2, 7).

Na prostoru Transdanubije horizontalno fasetiranje unutarnje stjenke vratova lonaca pojavljuje se druge polovine HaA razdoblja te se gubi tijekom HaB vremena. Prisutno je samo na početku ovog vremenskog horizonta i to sporadično (kao npr. u Neszmélyju, Tökölu, Válu, Móru) (Patek 1968:94).

Također, ovakvi tipovi lonaca javljaju se često na prostoru Moravske gdje su česti nalaz u grobovima HaA2 i HaB1 stupnja kao na groblju u Kletnicama (Říhovský 1965: T.IV, 12a, T.X, 38a, T.48a, 68b, T.xv, 57a, T.VIII, 66a, T.XIX, 70a, T.XXII, 82c, T.XXIII, 85a, T.XXVI, 99b, T.XXVII, 101c) i Oblekovicama (Říhovský 1968: T.II, 4, T.III, 6f, T.V, 11b, T.VI, 17b, T.VII, 23b, T.VIII, 26b, T.X, 39b, T.XVI, 61b, T.XIX, 78b, T.XX, 73b, T.XXI, 76b, 84b).

Horizontalno fasetiranje unutarnjih rubova lonaca sa stožastim vratovima javlja i na početku starijeg željeznog doba. O tome je pisao C. Dobiat navodeći kako se na ovaj način izveden ukras u nekropoli u Kleinkleinu većinom javlja na loncima sa stožastim vratovima. Kako su ti lonci često nalaženi zajedno s posudama ukrašenim Basarabi stilom, C. Dobiat pripisuje takav način ukrašavanja utjecajima koji su kolali s prostora srednjeg Podunavlja prema sjeverozapadu u spomenutom razdoblju (Dobiat 1980:114). Slični primjeri fasetiranja unutarnjeg ruba lonaca u ovom razdoblju mogu se naći i na području Bele Krajine u Metliki-Borštek u grobovima 8 (zajedno s Basarabi ukrasom) i 23, također na loncima sa stožastim vratovima gdje se pripisuju stupnjevima Podzemelj I i Podzemelj II (Dular 1975: T.3, 1, T.5, 1).

I na području daljske grupe ovakav tip ukrasa javlja se na loncima stožastih vratova tijekom horizonata III a i III b (HaB3 do HaC2) (Metzner-Nebelsick 2002:Abb. 74, 2 i Abb. 75, 3) kao npr. na loncima iz Dalja i Vukovara-Lijeve Bare (Vinski-Gasparini 1983: T. XCI, 10, 15).

Kako je ranije spomenuto, na prostoru srednjeg Podunavlja horizontalno fasetiranje unutarnjeg ruba lonaca (pitosa) tipična je pojava u okviru bosutske grupe tijekom njezinih horizonata Bosut III a, također na loncima izvučenih rubova. Ono nestaje iz upotrebe tijekom

sljedećeg, Bosut IIIb, horizonta (Medović 1978:24, 34). U horizont Bosut III a pripisuju se dva lonca horizontalno fasetiranog oboda s unutarnje strane i s kosim kanelurama po rubu iz naselja Beška-Kalakača i Kać (Medović 1978: T. LXXXII:1, 2) koji po načinu ukrašavanja posve odgovaraju ulomcima s Gradine Marić (T.2:1, T.3:1). Treba spomenuti da se horizontu Bosut IIIb s Gradine na Bosutu pripisuju i lonci horizontalno fasetiranih vratova s unutarnje strane. Ti su lonci s vanjske strane ukrašeni i horizontalnim kaneliranjem ispod kojeg cijelim opsegom lonca teče niz utisnutih kružića (Popović 1980:25, T. XXIII). Identično oblikovani i ukrašeni lonci poznati s Moslavini susjednog prostora Požeške kotline iz naselja Gložđe (Potrebica 2003: T.VI). Analogije ovom tipu mogu se naći i u Donjoj Dolini gdje se datiraju u fazu 2b, odnosno HaD1 stupanj (Čović 1987:245, Potrebica 2003:224). Dopušteno je pretpostaviti kako bi neki od ulomaka s gradine Marić (T.4, 3, 4) mogli pripadati i spomenutom tipu lonca.

Iz navedenog proizlazi da je moguće razlikovati pojavu horizontalnog fasetiranja unutarnjih rubova lonaca sa izvučenim rubovima tijekom dva zasebna vremenska perioda. U okviru kulture polja sa žarama prisutan je od HaA stupnja pa do HaB1 horizonta te se smatra vrlo karakterističnim načinom ukrašavanja na loncima tijekom navedenog razdoblja na prostoru Donje Austrije, Gradišća, Transdanubije, Moravske, Štajerske te sjeverozapadne Hrvatske (Pittioni 1954:421, Vrdoljak 1994: 53, Majnarić-Pandžić 1993:157, Oman 1981:149-150, Teržan 1990:37, Patek 1968:94). Ponovno se javlja na kraju kasnog brončanog doba na prostoru zapadnog Podunavlja te tijekom starijeg željeznog doba. U okviru bosutske kulture ovakav način ukrašavanja može se pratiti tijekom horizonata Bosut III a i Bosut III b (Medović 1978:24, 34). Na području rasprostiranja susjedne daljske grupe ono se javlja u istom vremenskom horizontu, odnosno tijekom trajanja njezine faze III a i III b (Metzner-Nebelsick 2002: Abb. 74, 2, Abb. 75, 3). Dalje prema zapadu horizontalno fasetiranje unutarnjih stjenki lonaca izvučenih rubova javlja na početku starijeg željeznog doba te se veže uz pojavu keramike ukrašene Basarabi stilom. Smatra se da je to rezultat utjecaja iz srednjeg Podunavlja tijekom ovog razdoblja te odraz intenzivnih kontakata s navedenim područjem (Dobiat 1980:114, Dular 1975: T.3, 1, T.5).

Tako bi i ulomci ovog tipa lonaca s gradine Marić mogli pripadati kasnom brončanom i starijem željeznom dobu, odnosno mogli bi se datirati od HaA1 do HaC2 horizonta. Za određene ulomke (T.2, T.3) s horizontalnije izvučenim rubovima te s izraženijim fasetama izglednija je datacija u kasno brončano doba (HaA/HaB1).

Tip L3

Riječ je o tipu lonca sa zadebljanim rubom bez izraženog vrata ukrašen nizom paralelnih ureza po unutarnjoj strani (T.6, 3). Analogije ovako oblikovanom rubu lonca poznate su iz naselja u Podu. Tamo su lonci ovog tipa nađeni u sloju koji se datira u drugu fazu naselja, odnosno u drugu polovinu 7. i prvu polovinu 6. st. prije Kr. (Gavranović 2011:85, T. 33, 7, T. 70:6-7) pa bi se i ulomak s gradine Marić mogao datirati na isti način te bi pripadao kraju starijeg željeznog doba. Jednako tako, prisutnost ulomka ovog tipa lonca na gradini Marić odražavala bi povezanost prostora Moslavine sa srednjobosanskim naseljima u navedenom razdoblju.

Osim na prostoru srednje Bosne, lonci slično profiliranih rubova karakteristični su za rušku grupu tijekom HaB2 horizonta (Črešnjak 2006: sl.27, L10), a na području sjeverozapadne Hrvatske poznati su iz visinskog naselja Špičak-Bojačno (Pavišić 1993:174, T3, 2-4, T.4) nalazi s kojeg se, također, pripisuju ruškoj grupi.

S obzirom da je na gradini Marić pronađen samo mali ulomak ruba lonca, teško je sa sigurnošću tvrditi o kojem je tipu točno riječ.

Tip L4

Ovom tipu pripisani su jednostavni lonci s rubovima izvučenim prema van, bez jasno oblikovanog vrata te zaglađenih stijenki (T.5, 1, T.6, 1, 2). Izvučeni rub ovog tipa lonca odijeljen je od njihovog izduženog i zaobljenog tijela jednim pregibom. S gradine Marić poznati su ulomci tri primjerka ovakvog tipa lonca. Jedan od ulomaka ukrašen je horizontalnim fasetiranjem s unutarnje strane ruba te kosim kaneliranjem na završetku ruba (T.5, 1). Najbliže paralele ovako profiliranim loncima nalaze se u naselju Novi Grad na Savi naseljenom u kontinuitetu od BrD do HaB vremena s težištem naseljavanja tijekom HaA horizonta (Majnarić-Pandžić 1993:157, sl.7, 9). Lonci ovog tipa prisutni su i na visinskim naseljima sjeverozapadne Hrvatske kao što su Špičak-Bojačno u porječju Sutle (Pavišić 1993: T.3, 2-4) čiji se keramički materijal pripisuje ruškoj grupi HaB vremena (Pavišić 1993:177) te Krapina-Starom Gradu i gradini Magdaleni u Krapinskim Toplicama gdje predstavljaju inventar mlađe faze kulture polja sa žarama (Pavišić 2011:211, 220, T.XXXVII, 3, sl.54). Izuzetno se često javljaju na prostoru Štajerske pa ih tako nalazimo u svim fazama naselja Burgstallkögel u Štajerskoj (neki ulomci su ukrašavani urezivanjem po rubu) (Smolnik 1994:

T.5, 5, T. 8, 4-10, T.10, 12, T.25, 5-6, T.27, 18, *passim*) kao i u naseljima na području Slovenije tijekom HaB1 stupnja (Dular 2013:54, sl.6).

S prostora sjeverne Bosne, iz starijeg naselja u Donjoj Dolini, također, potječu na ovaj način profilirani lonci ukrašeni fasetama izvedenim po unutarnjem rubu (Marić 1964: T.2, 1, 2, 9) koji se pripisuju fazi naselja I a, odnosno 12. i 11. stoljeću (Marić 1964:23.25). Upravo s navedenim loncima iz Donje Doline³⁵ bilo bi najpovezaniji ulomak s gradine Marić ukrašen na jednak način (T.5, 1). Ovakvi lonci poznati su i iz naselja u Podu gdje se datiraju u IV fazu naselja, odnosno HaB3/HaC1 vremenu prema srednjoeuropskoj kronologiji (Gavranović 2011: 83-84, T.35, 4, 5, T.45, 1).

Iako se u slučaju lonaca tipa L4 radi o prilično jednostavnom i rasprostranjenom tipu nasebinske keramike, na područjima oko gradine Marić moguće je razlikovati dvije odvojene skupine ovog tipa lonca. Prva se odnosi na prostor Posavine i srednje Bosne gdje se lonci ovog tipa mogu pojavljivati od HaA do HaC1 vremena. Kod ove skupine često se javlja ukrašavanje unutarnjeg ruba lonca horizontalnim fasetiranjem. Nalazi ovog tipa lonca u naselju Novi Grad na Savi i Donjoj Dolini markirali bi cirkulaciju utjecaja preko gradine Marić do prostora Hrvatskog Zagorja te Štajerske. Česta pojava neukrašenih lonaca tipa L4 u kontekstu visinskih naselja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Hrvatskog Zagorja), kao i ostali keramički inventar iz tih naselja, upućuje na povezanost i utjecaje s područja Štajerske tijekom mlađe faze kulture polja sa žarama. S druge strane, nalaz ulomka ovog tipa lonca ukrašenog horizontalnim fasetiranjem karakterističnim za prostor rasprostiranja grupe Zecovi-Donja Dolina govori o povezanosti prostora Moslavine s visinskim naseljima u sjevernoj Bosni.

4.2.2. Zdjele

Tip Z1

Tip Z1 označava zdjele uvučenog ruba. One predstavljaju jedan od vrlo čestih tipova svakodnevnih uporabnih predmeta u keramičkom inventaru naselja i grobova od kasne kulture grobnih humaka, tijekom čitavog raspona trajanja kulture polja sa žarama te starijeg željeznog doba (Vrdoljak 1994:61, Dular 1982:70, Patek 1968:102). Zbog toga je njihovo precizno

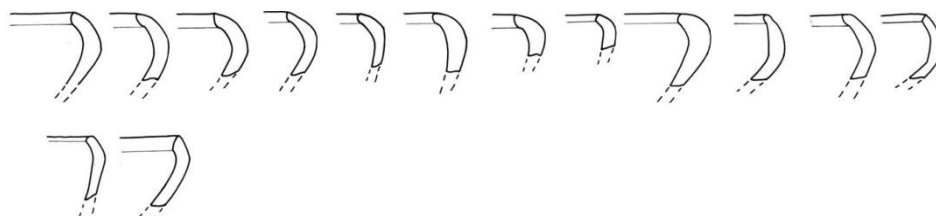
---

³⁵ Prema B. Čoviću lonci ovakvi lonci jedan su od vodećih tipova grupe Zecovi-Donja Dolina (Čović 1988: sli.27, 2).

kronološko opredjeljivanje problematično, bez mogućnosti oslanjanja na sigurne stratigrafske cjeline kao u slučaju nalaza s gradine Marić. Kako su nepostojanje sigurnih stratigrafskih cjelina i velika fragmentiranost ulomaka³⁶ na gradini Marić dva osnovna problema pri obradi nalaza, dodatno je otežana je njihova tipološko-kronološka distinkcija. Također, s obzirom na njihovu jednostavnost (manjak specifičnih tipoloških odlika), dugotrajnost te rasprostranjenost, autori se obično ne zadržavaju dulje kod tipološko-kronološke analize neukrašenih zdjela s uvučenim rubovima. Distinkcije su lakše kod ukrašenih zdjela s uvučenim rubovima pa se s obzirom na postojanje i vrstu ukrasa one mogu podijeliti na zdjele s uvučenim neukrašenim rubovima (podtip Z1a), zdjele s uvučenim rubovima ukrašene horizontalnim fasetiranjem na vanjskoj strani ruba (podtip Z1b) te zdjele s uvučenim rubovima ukrašene kosim kaneliranjem po vanjskoj strani ruba (podtip Z1c).

Podtip Z1a

U podtip Z1a ubrojene su neukrašene zdjele uvučenog ruba s gradine Marić (T. 7-9, kat. br. 3, 5, 24). One mogu biti pliće ili dublje, s više ili manje zadebljalim rubovima, s konično ili bikonično oblikovanim tijelom te s rubom koji je više ili manje uvučen³⁷.

Slika 7: profili rubova zdjela tipa Z1a

Među ulomcima s gradine Marić moguće je izdvojiti tri varijante ovog podtipa. Tako bi prvoj varijanti (**Z1a1**) pripadao ulomak dublje bikonične zdjele (T.8, 7) kojoj se paralele mogu naći na prostoru Posavine u naselju Popernjak (Marijan 2010: sl.25, tip 3, T.44, 5, 6) datiranom u BrD/HaA horizont (Marijan 2010:125) te u grobu 26 u Baricama (Dular

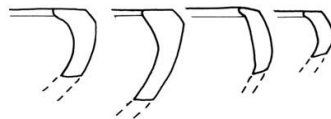
³⁶ Zbog spomenute velike fragmentiranosti materijala poznati su samo ulomci rubova ovog tipa zdjela.

³⁷ Pri obradi nalaza nije bilo moguće rekonstruirati dna zdjela tipa Z1, koja u određenim slučajevima imaju moguću kronološku vrijednost.

2002:210, sl. 44) gdje je ovakav tip zdjele nađen zajedno s ulomkom topuzaste igle s motivom jelovih grančica prema kojoj je ta cjelina datirana u HaA1 stupanj.

Drugoj varijanti vrlo sličnog profila, no s koso oblikovanim završetkom ruba (**Z1a2**), pripadao bi ulomak (T.9, 5) kojemu su paralele poznate s prostora Bosne (iz slojeva IV i V naselja u Podu, iz Crkvine kod Doboja, Kopila kod Zenice i na Debelom Brdu) gdje se datiraju od HaA2 do HaC1 stupnja (Gavranović 2011:44).

Treću najzastupljeniju varijantu (**Z1a3**) ovog podtipa činile bi zdjele s horizontalno uvučenim rubovima (T.9, 1-4). Jako dobre paralele ovim zdjelama poznate su s naselja Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T. 16, 2,3, Vrdoljak 1995: T. 15, 2, 3) gdje se općenito datiraju u stariju i mlađu fazu kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1994:101). Uz iznimku zdjela s Kalnika, zdjele s rubovima profiliranim na navedeni način nisu prisutne u dosada poznatom inventaru nalaza s drugih kasnobrončanodobnih naselja kontinentalne Hrvatske i njoj susjednih prostora. Moguće je da je njihov nedostatak rezultat stanja istraženosti navedenog prostora, ali bi se, također, moglo uzeti u obzir da je ovaj oblik zdjela karakteristika keramičke produkcije naselja sjeverozapadne Hrvatske tijekom kasnog brončanog doba.

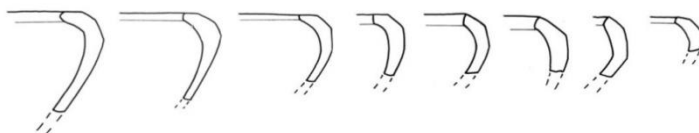
Slika 8: profili rubova zdjela tipa Z1a3

S istraživanja gradine Marić 1964. godine potječe zdjela s uvučenim rubom i prstenastim dnom (kat. br. 3) kojoj se paralele mogu naći na grobu 2 u Sirovoj Kataleni BrD/HaA1 stupnja (Vinski-Gasparini 1973:T.14, 7) te na Krupače i Trešćerovac (bez grobnih cjelina) mlađe faze kulture polja sa žarama (Vinski-Gasparini 1973: T.100, 3, T.101, 14).

Podtip Z1b

Ovaj podtip čine zdjele uvučenog ruba ukrašene horizontalnim fasetiranjem po rubu (T. 10, T. 11). S prostora sjeverozapadne Hrvatske zdjele s rubovima ukrašenim na ovakav način poznate su s visinskih naselja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske kao što su Kalnik-

Igrišće (Vrdoljak 1994: T.17, 1, 3, T.18, 2, 3, T.19, 1, 3, T.21, 2), zagrebački Gradec-samostan Klarisa (Balen-Letunić 1996:14, Sl.3, 7) te Stari grad-Dubovec (Čučković *et al.* 2012: T.7, 5). Prva dva lokaliteta datiraju se tijekom trajanja starije i mlađe faze kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1996:63, Balen-Letunić 1996:14, Majnarić-Pandžić 2009:202), dok se naselje u Dubovcu opredijeljuje u mlađu fazu kasnog brončanog doba (Čučković *et al.* 2012:102). Ulomci ovog tipa zdjela potječu i iz nizinskih naselja Virovitica-Đota te Nova Bukovica-Sjenjak u Podravini starije faze kulture polja sa žarama (Ložnjak Dizdar 2006:50, Kovačević 2001: T. 3, 5). Ulomci horizontalno fasetiranih uvučenih rubova zdjela nađeni su na prostoru Požeške kotline u naselju Velika-Pliš starije i mlađe faze kulture polja sa žarama (Ložnjak Dizdar *et al.* 2004:81). Također, iz naselja Torčec-Međuriče u Podravini potječu dva ulomka ovog tipa zdjele (Kovačević 2009:T.38, 2, 3) . Naselje se datira u razvijenu fazu halštatske kulture, II horizont prema K. Vinski-Gasparini, odnosno u horizonte Podzemelj II i Stična I prema S. Gabrovcu (Kovačević 2009:121). Iz konteksta grobova ukras horizontalnog fasetiranja na zdjelama uvučenog oboda poznat je s groblja Prug kod Sv. Marije Okičke u Samoborskom gorju gdje se datira u mlađu fazu kulture polja sa žarama (Ložnjak 2002:317, T. 5, 4, 5).

Slika 9: profili rubova zdjela tipa Z1b

Horizontalno fasetiranje dugotrajan je način ukrašavanja vanjskih stijenki zdjela s uvučenim rubovima. Iako je manje popularan način ukrašavanja rubova zdjela od kosog kaneliranja, ono je inherentno kulturi polja sa žarama te je prisutno u njezinoj keramografiji od njezinih početaka. Horizontalno fasetiranje poznato je na cijelom području rasprostiranja kulture polja sa žarama, no njegova pojava nije svugdje istodobna.

Na prostoru rasprostiranja baierdorfsko-velatičke te čakanske kulturne skupine prisutno je tijekom BrD i HaA stupnjevima, kao što se vidi na primjerima iz naselja Kyove te grobovima iz Velkog Groba (Vrdoljak 1994:63), iz paljevinskog groba 6 u Oblekovicama

(Říhovský 1968: T. III: c, k) te s nalazišta čakanske kulture Báb, Dolný Peter i Šarovce iz istog vremenskog horizonta (Vrdoljak 1994:63).

Često se javlja na i prostoru Transdanubije gdje se može pratiti tijekom cijelog trajanja kulture polja sa žarama do u starije željezno doba (Patek 1968:102).

S područja južno od Save ovakav način ukrašavanja zdjela prisutan je u keramičkom inventaru visinskih naselja sjeverne Bosne. Ovakve zdjele poznati su iz faze C naselja na gradini u Visu³⁸ (Čović 1965: T.III, 7 a, b) koju B. Čović paralelizira s HaA i HaB stupnjevima prema srednjoeuropskoj kronologiji (Čović 1965:86) te u okviru grupe Zecovi-Donja Dolina (Čović 1988: sl.27, 6).

Na prostoru slovenske Štajerske horizontalno fasetirane rubove zdjela nalazimo na početku mlađe faze kulture polja sa žarama: u I horizontu naselja na Pošteli te u grobu 90 iz Dobove (koji je sadržavao i iglu tipa Velem St.Vid) dobro datiranim u HaB1 stupanj (Teržan 1990: T.50, 24, Stare 1975: T.16, 12) kao i u inventaru ostalih štajerskih naselja ruške grupe gdje pripadaju kraju mlađe faze kulture polja sa žarama i prijelazu na starije željezno doba (Dular 2013:56, sl. 13). Čini se da nakon HaB stupnja horizontalno fasetiranje nestaje iz keramičkog inventara kulture polja sa žarama. Ono se ponovo javlja krajem HaB horizonta prema srednjoeuropskoj kronologiji na prostoru srednjeg Podunavlja, u okviru daljske kulturne grupe, odnosno njezine faze III a. U istom vremenskom razdoblju javlja se i u okviru bosutske kulture (faza III a). Horizontalno fasetiranje čest je način ukrašavanja rubova zdjela tijekom starijeg željeznog doba u spomenutim kulturnim skupinama te je prisutno do faze IV faze daljske grupe, odnosno III c faze bosutske kulture, tj. HaD vremena (Metzner-Nebelsick 2002: Abb.74, 10, Abb.75, 13, Abb. 76, 7, Medović 1978:25, 30, 36).

Na području rasprostiranja zajednica istočnog halštatskog kruga horizontalno fasetirani rubovi zdjela s uvučenim rubovima prisutni su na prostoru Dolenjske tijekom horizonata Podzemelj I i II te su dobro datirani grobnim cjelinama iz Dragatuša (grob 1/18), Bleda (grob 39) i Brezja (grob 1/82) (Dular 1982:75-76). Također, javljaju se i u naselju Burgstallkögel i grobovima I faze nekropole u Kleinkleinu na prostoru austrijske Štajerske (Smolnik 1994: T.50, 11, T.69, 5, *passim*, Dobiat 1980:74, 114).

---

³⁸ Naselje u Visu dio je grupe kasno brončanodobnih gradinskih naselja Vis-Pivnica u kojima osnovnu komponentu čine elementi kulture polja sa žarama (Čović 1965:86, Čović 1988: sl.28, 7).

Ponovnu pojavu horizontalnog fasetiranja na istočno-alpskom prostoru C. Dobiati tumači kao odraz jakih utjecaja s prostora srednjeg Podunavlja, kao i u slučaju horizontalnog fasetiranja unutarnjih stijenki vratova lonaca s izvučenim rubovima. Smatra se da horizontalno fasetiranje vanjskih rubova zdjela doživljava svoju renesansu na keramici kulturnih grupa u okviru istočnog halštatskog kruga početkom starijeg željeznog doba te da njegova ponovna pojava neovisna o ranijim tradicijama kulture polja sa žarama (Dobiat 1980:74, 114, Dular 1982:76).

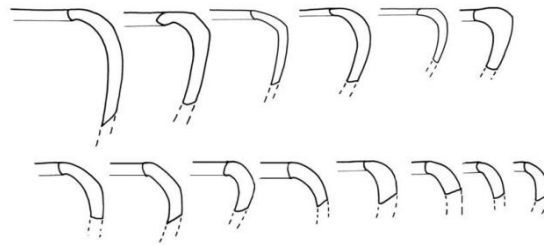
Neistodobnost pojave ovog tipa ukrašavanja na zdjelama s uvučenim rubovima na širokom prostoru rasprostiranja kulture polja sa žarama, rezultat je regionalnih razlika u keramičkoj produkciji, odnosno facijesu, različitih kulturnih grupa od kojih je satkan kulturni krug polja sa žarama. Najranija pojava ovog načina ukrašavanja javlja se na prostoru srednje Europe te tijekom starije faze kulture polja sa žarama prodire preko Transdanubije prostora međuriječja do sjeverne Bosne. Na istočno-alpskom prostoru horizontalno fasetiranje uvučenih rubova zdjela karakteristično je tek za početak mlađe faze kasnog brončanog doba te ponovo tijekom razvijenog halštata. Na prostoru srednjeg Podunavlja javlja se, također, na početku mlađe faze kulture polja sa žarama, no na tom prostoru nema prekida kontinuiteta trajanja do kasnog halštata.

Zbog specifičnog stanja nalaza s gradine Marić, nepoznavanja kulturnog facijesa na prostoru Moslavine kao i zbog na dobru uklopljenosti položaja gradine u kasnobrončanodobnu i stariježeljenodobnu mrežu komunikacija ulomci zdjela ukrašeni horizontalnim fasetiranjem teoretski bi se mogli datirati od HaA do HaD vremenskog horizonta. Ipak, s obzirom na činjenicu da većina nalaza s gradine pripada kasnom brončanom, a tek manji dio starijem željeznom dobu, kao i na činjenicu da su ovako ukrašene zdjele česte u keramičkom inventaru naselja sjeverozapadne Hrvatske tijekom kasnog brončanog doba, smatram da bi ulomke s gradine Marić bilo primjerenije kronološki svrstati u stariju i mlađu fazu kulture polja sa žarama.

Podtip Z1c

U ovaj podtip ubrajaju se zdjele uvučenog ruba ukrašene kosim kaneliranjem po rubu (T. 12-14, kat. br.: 4). Koso kaneliranje predstavlja popularan način ukrašavanja rubova zdjela

s uvučenim rubovima tijekom starije i mlađe faze kasnog brončanog te tijekom razvijenog starijeg željeznog doba.

Slika 10: profili rubova zdjela tipa Z1c

Na prostoru sjeverne Hrvatske nalazimo ih u kasno brončanodobnim nizinskim naseljima kao i na visinskim naseljima gradinskog tipa. Poznate su iz naselja Križevci-Ciglana (Homen 1982, T.1, 1), Martinec kraj Križevaca (Homen 1988: T.2, 4), Jelkovca-Police (Bekić 2009: T.3, 1), Jakopovec-Blizna (Bekić 2006: T. 10,2), Gačišta-Laninci (Pavišić 1992, T. 2, 7), Virovitica-Đota (Ložnjak Dizdar 2006:50), Nova Bukovica-Sjenjak (Kovačević 2001: T.3, 1-4), Suhopolje-Lajkovina (Ložnjak et al. 2001: T.1, 6, 7), Velika-Pliš (Ložnjak-Dizdar et al. 2004:81), Novigrad na Savi (Vinski-Gasparini 1973: T.21, 9) te Rugvice (Pavišić 2011: T.XLI, 4) iz pretežno starije faze kasnog brončanog doba, kao i iz naselja Delovi-Grede I (Marković 1982:T.3, 1), Starog Čiča (Balen-Letunić 1996:sl.6, 4), Šarnjaka kod Šemovca (Šimek 1989:24, T.1, 2, 3) te Starog grada Dubovca (Čučković *et al.* 2012: T.10,2) mlađe faze kulture polja sa žarama. Poznate su, također, i na visinskim naseljima kao što su Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T.25, 2, T.33, 1), Špičak-Bojačno (Pavišić 1993: T.5, 7, 8, T.8, 6), Lobar (Pavišić 2011: T.XXXIII, 1, 2), gradine Belaj (Majnarić-Pandžić 1986:Sl. 3, 3) i Kiringrad (Balen-Letunić 1987:T.1, 1) nalazi s kojih se datiraju u stariju i mlađu fazu kulture polja sa žarama. Također, poznate su iz konteksta grobova, kao onog u Martijancu gdje je na ovaj način ukrašena zdjela nađena zajedno s topuzastom iglom HaA1 stupnja (Vinski-Gasparini 1973:T.25, 6) te s groblja Prug kod Sv. Marije Okičke (Ložnjak 2002:317, T. 5, 1-3) kao i iz grobova daljske grupe gdje je čest tip u horizontima II i III a (Metzner-Nebelsick 2002: Abb.73, 13, Abb.74).

Smatra se da se ovakav način ukrašavanja rubova zdjela javlja u okviru baierdorfsko-velatičke kulture HaA1 horizonta. Za ovo razdoblje karakteristične su široke i jako ukošene

kanelure (Pittioni 1954:422). U istom vremenskom horizontu (sredinom HaA stupnja) koso kaneliranje rubova zdjela često je i na području Transdanubije (Patek 1968:102).

Ukrašavanje rubova zdjela kosim kaneliranjem često se javlja i tijekom HaB stupnja na području rasprostiranja mlađe faze kulture polja sa žarama, no za ovo razdoblje karakteristično je da kanelure postaju uže i okomitije izvedene u odnosu na one iz prethodnog razdoblja. Zdjele ukrašene takvim kanelurama česte su u okviru naselja ruške grupe, kao npr. u Ormožu (Lamut 1989: T.2, 4, T. 7, 12, T. 8, 4, T.16, 4, T.20, 10). Poznate su i s prostora Štajerske gdje gdje se u naseljima javljaju od HaA horizonta do početka starijeg željeznog doba (Dular 2013:56, sl. 13). Na prostoru Mađarske zdjele ukrašene kosim kaneliranjem često se javljaju na području rasprostiranja grupe Vál u Transdanubiji gdje se mogu pratiti do HaC vremena (Patek 1968:102). Poznate su i sa moravskih groblja Podolí (Říhovský 1982: T.1, F, 1, T.5, B, 6, F, 1, 2, T.6, C, 4, 5, T. 7, C, 5, T.8, A, B, 7, D, 2, T.9, B, 6, 7, 9, *passim*), Kletnice (Říhovský 1965: T.38, 12, T.46, 2, T.47, 2) i Oblekvice (Říhovský 1968: T.17, A, a, T.20 A, a) te sa prostora grupe Stillfried s groblja u Stillfriedu (Strochsneider 1976: T.11, 4, 5, 8, 9, T.27, 19) te s groblja Wien-Grossenzerdorf (Pittioni 1954: sl.359, 2, 1) HaB vremena.

Koso kaneliranje uvučenih rubova zdjela često je i na području sjeverne Bosne gdje je ovakav način ukrašavanja poznat tijekom cijelog kasnog brončanog doba na visinskim naseljima. Na ovoj način ukrašene zdjele nađene su u stratumu B naselja na Pivnici (HaA-HaB) (Čović 1983: T. III, 15) te stratumima III i IV na Zecovima (Benac 1959: T. VI, 6, 7, T. VIII, 6, 7) koji se datiraju od HaA1 do HaB1 stupnja (Gavranović 2011: 47-49).

Slično kao kod horizontalnog fasetiranja vanjskih rubova zdjela te unutarnjih rubova lonaca, primjećuje se određeni diskontinuitet u uporabi ovog načina ukrašavanja. U slučaju kosog kaneliranja uvučenih rubova zdjela on nastupa nakon kraja kasnog brončanog doba, odnosno tijekom prijelaza na željezno doba. Koso kanelirani uvučeni rubovi ponovno se javljaju tijekom razvijenog halštata. S prostora sjeverozapadne Hrvatske halštatske (razvijeni HaC) zdjele koso kaneliranih uvučenih rubova poznate su iz podravskih naselja: Torčec-Međuriče te Goričan (Kovačević 2009: 111, T. 37, 7, T. 39, 6).

Daljnje analogije iz vremena starijeg željeznog doba mogu se naći na prostoru Štajerske gdje su ovakvi tipovi zdjela poznati iz horizonta III naselja u Pošteli (Teržan 1990:31-36, T. 2, 1, 4, T.15, 2, T.47, 2, 23, *passim*) kao i na prostoru Dolenjske (nađene su u Brusnicama, Dolenjskim Toplicama, Libni, Novom Mestu, Šmarjeti i Vačama) gdje se

vremenski opredjeljuju u stupanj Stična-Novo Mesto 1 i 2 (HaC2 i HaD1 stupanj) (Dular 1982:76, 83-84).

Koso kaneliranje karakterističan je i popularan način ukrašavanja uvučenih rubova zdjela koji se s prostora baierdorfsko-velatičke grupe proširio na ostala područja rasprostiranja kulture polja sa žarama tijekom HaA1 stupnja. U okviru kulturnih grupa kulture polja sa žarama ovakav se način ukrašavanja može pratiti tijekom čitave njezine mlađe faze do početka starijeg željeznog doba, kada se primjećuje da se ovakav način ukrašavanja gubi iz uporabe. Ponovo se javlja od HaC2 stupnja u okviru keramičke produkcije kulturnih skupina istočnog halštatskog kruga³⁹. C. Dobiati smatra da ovakav način ukrašavanja doživljava renesansu tijekom razvijenog halštata (Dobiati 1980:74), no u izmijenjenom obliku, odnosno izmijenjenoj izvedbi samog ukrasa. S tim u vezi C. Dobiati razlikuje „pravo“ koso kaneliranje rubova zdjela koje je karakteristično za kasno brončano doba te „lažno“ kaneliranje koje se javlja tijekom starijeg željeznog doba. Razlika je u tome što su kod „lažnog“ kaneliranja kanelure pliće te ne utječu znatno na izgled ruba u profilu (Kovačević 2009:111). Potonji način kaneliranja je češći na groblju u Kleinkleinu (Dobiati 1980:116).

Glede datiranja koso kaneliranih ulomaka s gradine Marić, većina bi ih se, s obzirom na način izvedbe kanelura, mogla pripisati starijoj fazi te prvom stupnju mlađe faze kulture polja sa žarama. Eventualno bi se ulomci s plićim kanelurama (T.12, 1-4, T.13, 1-3, T. 14, 1) mogli datirati u kasnije razdoblje od onih s jače izraženim kanelurama, odnosno mogli bi se datirati u razdoblje starijeg željeznog doba, iako je stvaranje ovakvih zaključaka u slučaju ulomaka s gradine Marić prilično nesigurno.

Tip Z2

Tip zdjele Z2 predstavljen je jednim primjerkom s gradine Marić (kat. br. 2). Riječ je o zdjeli kalotastog oblika i ravnog dna s blago uvijenim rubom. Zbog ruba koji se lagano uvija prema unutra, S. Vrdoljak tako oblikovane zdjele smatra prijelaznom varijantom između konične zdjele i zdjele uvučenog ruba te da se javlja paralelno s pravim koničnim zdjelama tijekom cijelog razdoblja kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1994:60). S prostora

---

³⁹ Ova se promjena je jako dobro uočljiva na primjeru naselja u Pošteli gdje je koso kaneliranje prisutno tijekom I i III faze naselja, dok izostaje iz II faze (Teržan 1990:31-36).

sjeverozapadne Hrvatske zdjela s gradine Marić usporediva je sa zdjelom iz naselja Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T.15, 2).

S prostora Prekmurja ovakve zdjele poznate su naselja Oloris pri Donjem Lakošu (Dular *et. al.* 2002:Sl.7, T.63, 1) za koje se smatra da je svoj zenit doživjelo od 14. do 12. st. prije Kr. (Dular 2011:123). Bile su prisutne i na području srednje Europe u keramografiji baierdorfsko-velatičke te čakanske kulturne skupine tijekom HaA1 stupnja (Vrdoljak 1996:60) kao i na grobljima Kletnice (Říhovský 1965: T.1,2b, T.4, 14b, t.6, 23d, T.7, 26c, *passim*), Oblekovice (Říhovský 1968: T.4, 15b, T.7, 25a, c, T.9, 34, c, h, g, T.10, 39e, 36g, T.12, 41d, f, *passim*) i Stillfried (Strochsneider 1976: T.10, 5, T. 11, 3, 6) tijekom HaA2 stupnja te mlađe faze kulture polja sa žarama. Na području Transdanubije E. Patek početak uporabe ovakvih zdjela smješta u HaA s trajanjem do HaC horizonta (Patek 1968:101). Nalazimo ih i na prostoru slovenske Posavine u HaB2 horizontu na groblju u Dobovi (Stáre 1975: T.21, 7, T.39, 4, T.47, 4, T.55, 6, T.56.7, T. 59, 6, Dular 1978:38) te groblju Spodnje Radvanje kod Pošte (Teržan 1990:59, T.68,5).

Vidljivo je da su zdjele tipa Z2 bile prisutne na širokom prostoru rasprostiranja kulture polja sa žarama tijekom njezine starije i mlađe faze. S obzirom da se radi o čestom te kronološki dugotrajnom te, stoga, neosjetljivom tipu, bez sigurnog konteksta primjerak s gradine Marić može se samo okvirno pripisati kulturi polja sa žarama.

Tip Z3

Zdjele ovog tipa definirane su kao zdjele koničnog tijela i ravnih rubova. S prostora Moslavine poznate su s nalazišta Hercegovac-Mali Sip (kat. br. 25, 26). S prostora sjeverne Hrvatske ovakav tip poznat je još iz naselja Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T. 25, 1), iz groba 7 na Popernjaku (Marijan 2010: T.62, 5, 6) te groba 17 iz Đakovo-Grabovca (Dizdar *et al.* 2011:214).

Na prostoru Transdanubije zdjele konično oblikovanog tijela i ravnih rubova E. Patek smatra istovremenim tipu kalotastih zdjela s trajanjem od HaA do HaC vremena (Patek 1968:101). Jednako kao i zdjela prethodnog tipa, kalotaste zdjele česta su pojava na velikim srednjoeuropskim grobljima HaA2 i HaB stupnja. Tako se javljaju na grobljima Kletnice (Říhovský 1965:T.1, 1a, k, j, T.5, 18b, T.7, 24d, c, g...*passim*), Oblekovice (Říhovský 1968:

T.4, 20c, T.10, 36d, T.12, 41f, 44c, f...*passim*) i Stillfried (Strochsneider 1976: T.10, 2,9, 10).

Konične zdjele ravnih rubova prilično su jednostavan te vremenski i prostorno vrlo proširen oblik kojeg vrlo teško konkretnije opredijeliti bez drugih tipičnih kronoloških pokazatelja iz iste cjeline. S obzirom da se radi o dva primjerka istog tipa zdjele koje potječu iz jedne jame⁴⁰ s nalazišta u Hercegovcu (Hölbl 1989:165), bilo je moguće samo zaključiti da se radi o posudama koje pripadaju kasnom brončanom dobu.

4.2.3. ŠALICE

Tip Š1

Dva ulomka tijela šalice s gradine Marić pripisana su tipu Š1 (T.15). Riječ je tipu šalice oštre S-profilacije s ručkom čiji je završetak postavljen malo iznad ramena posude. S obzirom na izgled ulomaka, nije moguće odrediti izgled ruba i dna šalice kao ni visinu ručke.

Paralele šalicama ovakvog profila sa završetkom ručke postavljenim malo iznad ramena poznate su s Moslavini susjednog prostora Korduna, odnosno s naselja na gradini Kiringrad. Nalazi s gradine Kiringrad pretežno se opredjeljuju u HaB stupanj (Balen-Letunić 1987: T.4, 4).

Jednako profilirane šalice nađene su na groblju u Pobrežju mlađe faze kulture polja sa žarama u okviru ručke grupe, gdje predstavljaju čest tip (Müller-Karpe 1959:119, T.123, 6).

Također, ulomci bi se mogli usporediti sa šalicama s groblja Veliki Nerajec pri Dragatušu u Beloj Krajini koje su datirane u stupanj Podzemelj (Škvor Jernejčić 2011:178, T.3, 3, T.5, 1, 3). Šalice slične profilacije javljaju se i tijekom razvijenog starijeg željeznog doba (iako su za to razdoblje više karakteristične šalice s niže položenim ramenom te s oštrije izraženim bikonitetom). Tako bi se ulomci s gradine Marić mogli uklopiti u tip 5 prema J. Dularu koji je rasprostranjen na Balkanu, Transdanubiji i Austriji a koji se kronološki opredjeljuje od horizonta Stična-Novo Mesto 1 i 2 preko horizonta zmijolike fibule i certoške fibule, dok bi rijetki primjerci trajali i do stupnja negovske kacige (Dular 1980:65-66).

S obzirom na činjenicu da je ovaj tip definiran na temelju vrlo šturih tipoloških karakteristika, otežana je njegova datacija. No, uzimajući u obzir brojnost ovako profiliranih

---

⁴⁰ U istoj jami je nađena i zdjela uvučenog ruba koju je, također, teško preciznije datirati.

šalica tijekom mlađe faze kulture polja sa žarama te početkom starijeg željeznog doba, moguće je sa ulomci šalica s gradine Marić odražavaju povezanost s prostorom Štajerske, odnosno s ruškom grupom te bi se trebali tako i datirati.

S druge strane, prema profilaciji ulomaka također je moguće da je riječ o ulomcima kantarosa (Gavranović 2011: Abb.73, 1) kakvi su bili rasprostranjeni na području sjeverne i srednje Bosne. Iako se prema ulomcima s gradine Marić ne može zaključiti da li su ručke nadvisivale rub posude ili ne moguće je da su pripadale mlađim tipovima kantarosa datiranih u kasno 8. i rano 7. stoljeće iz Debelog Brda te Donje Doline (Gavranović 2011:76, 80).

U potonjem slučaju ulomci s gradine Marić odražavali bi utjecaje koji su s prostora sjeverne i srednje Bosne kolali prema sjeveru tijekom kraja mlađeg brončanog doba, odnosno tijekom starije faze starijeg željeznog doba.

Tip Š2

U tip Š2 svrstane su bikonične šalice koje se dijele u dva podtipa s obzirom na mjesto na kojem im je ručka postavljena. Tako podtipu Š2a pripadaju bikonične šalice s ručkom koja doseže rub, dok podtipu Š2b pripadaju šalice s ručkom koja ga nadvisuje.

Podtip Š2a

S istraživanja gradine Marić 1964. godine potječe šalica s ručkom postavljenom od ramena do ruba (kat. br. 6). Na prostoru sjeverozapadne Hrvatske poznat je priličan broj šalica ovog tipa s nalazišta starije faze kulture polja sa žarama. Nađene su u naseljima Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T.27, 1, 3), Mačkovac-Crišnjevi (Karavanić *et al.* 2002: T.1, 5, T.2, 3, 5) te na grobljima u Virovitici (Vinski-Gasparini 1973: T.7, 6, T.11, 7, 9) Drljanovcu (Majnarić-Pandžić 1988: sl.3), Maloj Pupelnici (Majnarić-Pandžić 1988: sl.4, 1), Gređanima (Minichreiter 1982: sl.6, 3) te Popernjak-Bošnjaci (Marijan 2010: T. 43, 4, 5, T. 45, 1, 3, 4, T.44, 1, 2, 3, 4).

Dobre paralele ovom tipu se mogu naći u slovenskoj Podravini u naseljima Oloris pri Donjem Lakošu te Rabelčja Vas (Dular *et al.* 2002: sl.19) kao i na prostoru Transdanubije gdje ih E. Patek datira prvenstveno u BrD horizont s trajanjem do početka HaA1 stupnja kada

se ručka uzdiže iznad ruba te obično ima trokutasti presjek (Patek 1968: 105, 106). Kao primjer šalice ovog tipa BrD vremena E. Patek navodi BrD šalice iz Győr-Sandgrubea (Patek 1968: T.XLVIII, 7), Csabrendeka (Patek 1968: T. LIX, 10-12) i Koroncóa (Patek 1968: T.XLVIII, 8). Česte se na prostoru Moravske gdje se pripisuju horizontu Blučina, a na prostoru Slovačke predčakanskom horizontu Topolčany (Vrdoljak 1996:82).

Bikonične šalice s trakastom ručkom koja doseže do ruba tipičan su predstavnik prijelaznog horizonta BrC/D te horizonta BrD na širokom području zapadnog Podunavlja i jugoistočnih Alpa (Vrdoljak 1996:82). Kako podrijetlo vuku iz kulture grobnih humaka, najstariji primjerci ovog tipa datiraju se u BrC stupanj (Pittioni 1954: sl.268). Također, u literaturi se navodi kako su starije varijante ovog tipa bile ukrašavane buklima koje nestaju kod kasnijih⁴¹. Ovaj tip značajan je zbog toga što povezuje oblike razvijene kulture polja sa žarama s oblicima kulture grobnih humaka potvrđujući tako njen autohtoni razvoj od tradicija srednjeg brončanog doba (Vrdoljak 1994:92).

Prema tome, šalice ovog tipa s gradine Marić može se datirati u prijelazno razdoblje BrC/BrD te u BrD vremenski horizont.

Podtip Š2b

Bikonične šalice izvučenog ruba s trakastom ili tordiranom ručkom koja nadvisuje rub (kat.br. 8, 9, 13) vrlo su čest tip u kulturi polja sa žarama. S prostora sjeverozapadne Hrvatske ovakav tip šalice poznat je s naselja Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T.29, 2, T.30, 1, 2, T., 31, 3) te naselja Križevci-Ciglana (Homen 1982: T. 1, 4, 6) koja se datiraju u HaA i HaB horizonte (Homen 1982:22). Također, dobre analogije šalicama ovog tipa mogu se naći na u Posavini tijekom mlađe faze kulture polja sa žarama. Na groblju u Velikoj Gorici nađene su dvije šalice ovog tipa, no bez grobnih cjelina (Vinski-Gasparini 1973: T.105, 4, 6). te na groblju u Dobovi gdje se kronološki smještaju u HaB1 stupanj (Staré 1975: T.5, 3, T.15, 11, T.24, 11, T.35, 6, T.36, 3, Dular 1978:38).

U literaturi se ovaj tip šalice smatra tipičnim predstavnikom baierdorfsko-velatičke kulture na prostoru Moravske, gornje Austrije te jugozapadne Slovačke tijekom HaA perioda

---

⁴¹ S obzirom da je šalice s gradine Marić rekonstruirana na temelju ulomka tijela s ručkom, moglo bi se pretpostaviti kako je bila ukrašena i buklima. U tom bi je se slučaju moglo jako dobro povezati s nalazima šalice s groblja Moravče kod Sesveta (Sokol 1996: sl. 4, 1, sl. 7, 2, sl. 9, 7, sl. 13, 1, 2, sl. 15, 1)

(Vrdoljak 1996:84-85). Nalazimo ih i u štajerskim naseljima od HaA1 do HaC0 (HaB3) stupnja (Dular 2013: sl.12). Na području Transdanubije poznate su iz naselja Velem, Sághegy te Lengyel (Patek 1968:106, T.XI, 2, T.LXXV, 1, 2). E. Patek njihovu pojavu datira u nešto ranije razdoblje (BrD) s trajanjem tijekom čitavog HaA horizonta (Patek 1968:106).

Dakle, može se zaključiti kako se ovaj tip šalice prvo javlja na području zapadne Transdanubije i srednjeg Podunavlja tijekom BrD vremena te postaju jedan od omiljenih tipova tijekom HaA horizonta. Tijekom HaB1 horizonta, koji ujedno označava i kronološki kraj ovog tipa, javljaju se u okviru grupe Dobova-Velika Gorica.

Na osnovu toga bi se i šalice s gradine Marić mogle datirati u HaA i HaB1 vremenske horizonte.

Tip Š3

Šalice kalotastog oblika i ravnog dna s trakastom ručkom koja nadvisuje rub te s hvatištima ručke na samom rubu i na gornjoj polovini tijela šalice (kat. br. 7) označena je kao tip Š3. Bliske paralele s prostora sjeverozapadne Hrvatske mogu joj se naći u naseljima mlađe faze kasnog brončanog doba. Poznate su iz naselja Pogorišće u Orešju Donjem, Gradišće kod Starog Čiča, Špičak kod Bojačnog te Sjenjak kod Nove Bukovice (Balen-Letunić 1996: sl.5, 6, sl.7, 6, Pavišić 1988: T.7,1, Kovačević 2001: T.1, 5) kao i sa groblja u Krupačama (Vinski-Gasparini 1983: sl.37, 15, T.LXXXIX, 15, T.XC, 5).

Šalice istog tipa poznate su s groblja u Dobovi (Staré 1975: T.38, 7, T.56, 8, 9) gdje se datiraju u HaB2 stupanj (Dular 1978:38). Dalje prema sjeverozapadu ovakve šalice javljaju se u okviru ruške grupe gdje ih se datira od HaB2 do HaB3 stupnja prema H. Müller-Karpeu (Črešnjak 2006:127, sl.24). Poznate su i na prostoru srednje Europe pa ih tako nalazimo na groblju u Podoliju u Moravskoj gdje se, također, datiraju u HaB horizont (Říhový 1982:81, T.1, 1, T.2, b1, T.8, c3, T.25, 17, 18). S prostora Bosne mogu se usporediti s ulomkom šalice iz starijeg naselja u Donjoj Dolini (Marić 1964: T.IV, 11) te sa šalicama s groblja Jablanica-Lopare gdje se datiraju u HaB3/C1 horizont (Gavranović 2011:65, T.12, 11, T.17, 1). Nalazimo ih i u okviru daljske grupe u Erdutu, Šaregradu-Renovo, Dalju, Vukovaru-Lijevoj Bari, Doroslovu i drugim nalazištima daljske grupe od horizonta I do horizonta IIIb (Šimić 1993: T.5, 11, Vinski-Gasparini 1973: T.114, 7, T.122, 4, 13, T.123, 5, T.124, 3, Metzner-Nebelsick 2002: Abb.72, 11, Abb.73, 15, Abb.74. 11, Abb.75, 14, 15, Abb.79-80) kao i

bosutske grupe tijekom trajanja horizonta kanelirane keramike na Gradini na Bosutu (Popović 1981:27, T.XXVIII, 1, 2).

K. Vinski-Gasparini šalice ovog tipa s ravnim dnom svrstava u istu tipološku skupinu s vrlo srodnim šalicama ravnog ruba s trakastom ručkom koja ga nadvisuje, no sa zaobljenim dnom (polukuglastim šalicama) koje smatra specifičnim za stariju i mlađu fazu grupe Velika Gorica (Vinski-Gasparini 1983:590). Poznate su s groblja u Velikoj Gorici (Vinski-Gasparini 1973: T.100, 7, T.105, 7) kao i iz inventara naselja HaB vremena u Turskoj Kosi kod Topuskog (Čučković 1983: sl.13, Čučković 1989: T.2, 3). Takve polukuglaste šalice karakteristične su za grupu Ljubljana u fazi I b, iako se sporadično pojavljuju i u fazi II b (Vinski-Gasparini 1983:592).

Kalotaste, kao i polukuglaste, šalice s trakastom ručkom uzdignutom iznad ruba mogu se pratiti na širokom prostoru od istočnih Alpa preko srednje Europe do prostora srednjeg Podunavlja od mlađe faze kasnog brončanog doba s trajanjem do u starije željezno doba na istočnom području njihova rasprostiranja. Kako se radi o tipološki relativno jednostavnom obliku ne čudi njegova pojava u okviru keramičkog inventara nekoliko kulturnih skupina (ljubljske, ruške, dobovske-velikogoričke te daljske grupe). Ipak, s obzirom na geografsku povezanost Moslavine s područjima Posavine i Podravine, kao i s obzirom na učestalost pojave ovog tipa u naseljima i grobljima grupe Dobova-Velika Gorica, šalicu s gradine Marić povezala bi prvenstveno s utjecajima iz dotične grupe te bi ju kronološki opredijelila u HaB horizont.

Tip Š4

S gradine Marić potječe plitka kalotasta šalica s širokom trakastom ručkom koja nadvisuje rub (kat.br. 10). Svojim oblikom bi se mogla usporediti s dva slična primjerka iz Starih Mikanovaca-Damnića gradine⁴² (Potrebica *et. al.* 2002: T. 4: 7, 8) te istim tipom posude iz naselja u Podu (Čović 1983: T. XVI, 4, 5, Gavranović 2011: T.8, 9, T.68, 1-5), Zemunici (Gavranović 2011: T.77, 8) te Debelom Brdu (Gavranović 2011: Abb.29, 7, 8), s prostora srednje Bosne. Datiraju se od kasnog 8. do 5. st. prije Kr. (Gavranović 2011:64). Treba napomenuti da su posude s navedenih nalazišta manjih dimenzija od šalice s gradine

---

⁴² Naselje na Damnića gradini pripada području rasprostiranja najmlađe faze bosutske kulture te se datira u Bosut IIIc horizont (od 600. do oko 300. godine pr. Kr.) (Potrebica *et. al.* 2002:87).

Marić te da im ručke ne završavaju neposredno ispod ruba. S obzirom na razlike u dimenzijama pretpostavlja se su posude ovog tipa imale funkciju malog recipijenta, odnosno žlice (Potrebica *et. al.* 2002:85). Keramičke šalice ovog tipa imaju svoj uzor brončanim šalicama, odnosno recipijentima istog tipa kakvi su prisutni tijekom razvijenog halštata u kneževskim grobovima sulmtalske grupe, poput primjeraka iz tumula Kröllkogel (Peitler *et al.* 2011:64-65).

Iako je šalica s gradine Marić dimenzijama veća od navedenih paralela te vjerojatno nije imala istu funkciju kao one, tipološki im posve odgovara. S tim u skladu, šalicu tipa Š4 pripadala bi vremenu od kasnog 8. do 5. stoljeća prije Kr.

4.2.4. Ulomci ukrašeni horizontalnim plastičnim rebrima

Među nalazima s istraživanja 1990. godine bilo je moguće izdvojiti ulomke tijela posuda ukrašenih apliciranim horizontalnim plastičnim rebrima (T.16). Dobre paralele ovakvom načinu ukrašavanja posuda mogu se naći u kasnobrončanodobnim naseljima na zagrebačkom Gradcu (Balen-Letunić 1996: sl. 3, 3), Kosovcu kod Bregane (Vrdoljak 1996: T.1, 1) te na gradini Špičak kod Bojačnog (Pavišić 1988: T.1, 10, T.6, 3, Pavišić 1993: T.3, 1, T. 6, 2, T.7, 1). Autorice nalaze iz navedenih naselja datiraju u HaA2 i HaB1/B2 stupnjeve (Vrdoljak 1996:181, Pavišić 1993:178). Također, ulomci lonaca s horizontalnim plastičnim rebrima nađeni su i u groblju Prug (Popov Dol) kod Sv. Marije Okičke u Samoborskom gorju (Ložnjak 2002: T. 3, 1, 3, 5).

Apliciranje horizontalnih plastičnih rebara općenito se smatra karakteristikom keramike ruške grupe. Takav se ukras obično nalazio na trbušastim loncima, manjim ili većim zdjelama te pekvama (Pavišić 1993:177). Na području rasprostiranja ruške grupe tipovi posuda ukrašeni plastičnim rebrima⁴³ mogu se, na primjer, naći u naseljima na Rifniku (Teržan 1990: Sl.10, 20), Brinjevoj gori (Oman 1981:T.52, 19), Ormožu (Lamut 1989:T.14, 6) te Žlebiču (Puš 1989: T.8, 5).

Osim u okviru naselja ruške grupe, ukrašavanje velikih lonaca horizontalnim plastičnim rebrima poznato je i iz paljevinskih grobova s područja Bele Krajine i Dolenjske. Nalzimo ih na grobljima u Črnomelju-Sadež (Dular 1979:75, T.12, 6), Metliki-Borštek (Dular

---

⁴³ Plastična rebra u ruškoj grupi mogu se javiti i u obliku jednostrukih ili dvostrukih girlandi (Pavišić 1993:177)

1979:75, T. 1, 4, T. 7, 1) Ljubljana II do Ljubljana IIIb stupnja (Dular 1979:75) te Novom Mestu-Mestne Njive (Knez 1966: T. 9, 12, T. 14, 2).

Prema zakrivljenosti ulomaka, može se pretpostaviti da ulomci s gradine Marić (T.16, 1, 2) potječu s takvih trbušastih lonaca velikih dimenzija. Prema navedenim paralelama ulomke s gradine Marić trebalo bi opredijeliti u HaA2 i HaB stupnjeve prema srednjoeuroskoj kronologiji te na početak starijeg željeznog doba. Ovaj način ukrašavanja lonaca, prisutan u naseljima sjeverozapadne Hrvatske, trebalo bi povezati s utjecajima koji su s područja Štajerske kolali prema jugu.

4.2.5. Poklopac

Keramički poklopac koničnog oblika s valjkastom drškom na vrhu koja na svom kraju ima četiri rogoliko profilirana završetka (kat. br. 14) potječe s istraživanja gradine Marić 1964. godine. Iako je poklopac prilično nevješto oblikovan, sadržava dovoljno tipoloških karakteristika prema kojima ga je moguće pobliže tipološko-kronološki odrediti.

Najbliže paralele mu se mogu naći na području Dolenjske odakle su poznati primjerci iz Brezja, Novog Mesta, Velikih Malenci te Potovca pri Bostanju. Ovakvi poklopci u Dolenjskoj nisu čest tip, u odnosu na ostale tipove poklopaca koji se javljaju na tom prostoru te se datiraju u horizont zmijolike fibule (Dular 1982:79). Podrijetlo poklopaca ovog tipa treba tražiti na području rasprostiranja kalenderberške grupe (Dular 1982:80) na čijem su području rasprostiranja, u okolici Süttö Láblatan-Eisenbahna, nađena tri jednako oblikovana poklopca. E. Patek ih povezuje s tradicijama kulture polja sa žarama te ih, s obzirom da se radi o slučajnim nalazima, općenito datira u raniju fazu starijeg željeznog doba (Patek 1993:129-130).

Iako je poklopac s gradine Marić jedini primjerak takvog tipa koji se javlja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, treba spomenuti dva poklopca sličnih tipoloških karakteristika iz tumula Gamulica kod Martijanca (Vinski-Gasparini 1961: T. IV, 3, 4), koje je K. Vinski-Gasparini smjestila u svoj II horizont grupe Martijanec-Kaptol, odnosno u drugu polovicu 7. st. prije Kr. (Vinski-Gasparini 1983:193). Poklopci iz Martijanca su, također, koničnog oblika, no za razliku od poklopaca s gradine Marić, njihove su drške trakaste, polukružno oblikovane te vertikalno postavljene u odnosu na tijelo poklopca. Na dršci jednog od poklopaca oblikovane su dva rogolika izdanka. Poklopcima iz Martijanca dobre se paralele,

također, mogu naći na prostoru kalenderberške grupe. Tako se na groblju u Sopronu poklopci ovog tipa često se javljaju u tumulima od vremena prijelaza na starije željezno doba, odnosno II stupnja ove nekropole prema E. Patek (HaB3/HaC1 stupanj) pa do V stupnja nekropole, odnosno HaC2 vremena (Patek 1993:51-52, Abb. 36).

Poklopac s gradine Marić mogao bi se povezati s utjecajima koji su tijekom starijeg željeznog doba s područja sjeverozapadne Transdanubije tekli prema jugu. Utjecaji s prostora Transdanubije vidljivi su na više vrsta nalaza u okviru grupe Martijanec-Kaptol (Vinski-Gasparini 1961:51-52) pa je moguće da su posredstvom te grupe doprli i do prostora Moslavine. S tim u vezi, vremenski okvir za datiranje poklopca s gradine Marić obuhvaćao bi cijelu raniju fazu starijeg željeznog doba. Ako se uzmu u obzir i kasniji nalazi poklopaca istog tipa s područja Dolenjske, poklopac s gradine Marić mogao bi se datirati do kraja 6 st. prije Kr.

4.2.6. Ulomak prijenosnog ognjišta

Među ostalim keramičkim inventarom naselja na gradine Marić našao se i ulomak prijenosnog ognjišta (kat. br.: 15) karakterističan za naselja kulture polja sa žarama. S prostora sjeverozapadne Hrvatske takva ognjišta poznata su iz visinskih naselja Kosovac kod Bregane, Gradec-samostan klarisa, Grič-Sv. Marija Okička u Samoborskom gorju kao i nizinskih naselja Sv. Petar Ludbreški te Križevci-Ciglana koja se datiraju od HaA1 stupnja do kraja HaB stupnja te prijelaza u starije željezno doba (Vrdoljak 1996:180, T.4, Majnarić-Pandžić 1992:1, sl.1, Ložnjak Dizdar 2002:317, T.1, 7, Vinski-Gasparini 1987, T.23, 8, Homen 1982: T.1, 8).

4.2.7. Figuralna plastika

4.2.7.1. Antropomorfna figuralna plastika

Nalaz antropomorfne figuralne plastike (kat. br.: 19) s istraživanja gradine Marić 1964. godine prikazuje muškarca, valjkastog shematiziranog tijela s rudimentarno izrađenim rukama i nogama te s izraženim muškim spolnim organom. Na glavi figurice mogu se nazrijeti nos i dvije okrugle reljefno izvedene izrasline. Figurica nije samostojeća te na njoj nisu vidljive naznake nošnje.

Antropomorfna glinena plastika sličnih stilskih karakteristika javlja tijekom starijeg željeznog doba na području južno od Kupe te na prostoru Pounja. Poznate su s kultnog mjesta u Turskoj Kosi (Čučković 1991:17-29, Balen-Letunić 2004:331-347, 352, 353), iz naselja na gradini Kiringrad (Balen-Letunić 1987: T.9:1, 2, 4-9) kao i naselja u Ripču (Korošec 1952: T.1, 2) te Kekića Glavici (Čović 1984: T.V:7a, b). Upravo bi nesamostojeći valjkasti, odnosno vretenasti antropomorfni idoli iz Ripča s rukama u obliku patrljaka, posve reduciranim nogama te sa shematizirano izvedenim glavama i s naglašenim genitalijama⁴⁴ (Korošec 1952:235, T.1) predstavljali najbolje stilске paralele antropomorfnoj plastici s gradine Marić. Dvije okrugle izrasline na glavi figurice bile bi usporedive s rogolikim izraslinama na glavama ripačkih idola te idola s Kekića Glavice (Čović 1984: T.4:7a,b). Neki autori smatraju da bi, s obzirom na spomenute izrasline, te figurice predstavljale antropomorfna „božanska“ bića zamišljena s rogovima na glavi (Čović 1984:31). Osim s antropomorfnom figuralnom plastikom s prostora Pounja, figurica s Gradine Marić usporediva je i s antropomorfnim figurama s prostora Posavine, odnosno s figuricama iz Donje Doline⁴⁵ (Marić 1964: T.XXIV:1-6). U pogledu kronološkog opredjeljivanja statua iz Ripča, P. Korošec ističe da je u naselju na Ripču, s obzirom da ne postoje konkretni stratigrafski podaci, najviše zastupljen materijal HaC stupnja, a da samo pojedini elementi ukazuju na pripadnost HaB horizontu (Korošec 1952:231).

Općenito govoreći, na spomenutom prostoru južnog Pokuplja, Pounja te Posavine dominiraju valjkaste figure reduciranih tijela s opuštено postavljenim rukama na kojima se mogu isticati elementi nošnje te plošne figure koje obično imaju podignute ruke u stavu adoranata. Također, karakteristično je isticanje genitalija i čulnih organa (oči, nos, uši) (Čučković 1989:444). U ovu skupinu treba pribrojiti i antropomorfne figure iz Siska sličnih stilskih karakteristika (Burkowski 2004:43, Balen-Letunić 2004:328-329).

Na širem geografskom području antropomorfna figuralna plastika ponovo se javlja u većem broju tijekom kasnog brončanog doba te zauzima značajno mjesto u kultu starijeg željeznog doba (Gabrovec 1983:444). Tijekom HaB3 razdoblja na području Štajerske u Brinjevoj Gori (Pahič 1981:109, sl.26), Ormožu (Gabrovec 1983, 52, sl.6:21) i Ptujju (Korošec 1951:73) može se pratiti pojava jednostavnih obliha figurica s rukama postavljenim u obliku križa te plošnih figurina s rukama u istom položaju iz groblja u Mariboru (Müller-Karpe

---

⁴⁴ Inače iz Ripča potječu i ženski idoli ovog tipa s naglašenim grudima (Korošec 1952:235).

⁴⁵ Antropomorfne figure iz Donje Doline nađene su u nestratificiranom materijalu iz naselja na gredi te se datiraju općenito od 700. do 1. g. pr. Kr. (Marić 1964:T.XXIV).

1959: T.120:45), naselja u Brinjevoj Gori (Pahič 1981:109, sl.26) i Ormožu (Gabrovec 1983, 52, sl.6:19, 20). Jednako tako, antropomorfna figuralna plastika javlja se i na prostoru srednje Bosne. Tako iz ruševina svetišta iz Poda kod Bugojnog potječu dvije figure stubastog oblika većih dimenzija (Čović 1984:31, T.V:1,2), dok iz Varvare potječe figura prizmatičnog tijela⁴⁶ (Čović 1984:31, T.V:5).

Figurica s gradine Marić stilski se uklapa u način oblikovanja antropomorfnih figuralnih plastika na području Posavine, Pokuplja te Pounja. Nemarna izrada, valjkasta tijela te rudimentarno izvedeni udovi bez suvišnih detalja kao i jednostavno naznačavanje bitnih elemenata svojstveno je svim primjercima figuralne plastike na ovom prostoru. Na osnovu nekih zajedničkih detalja poput, rogolikih izdanaka na glavi, može se zaključiti su figurice iz Ripča te s gradine Marić prikazivale isto mitološko biće, ali također i o duhovnoj povezanosti prostora Pounja s prostorom Moslavine. Izražen spolni organ na figurici s gradine Marić mogao bi ukazivati na to da je prikazano biće bilo na neki način povezano s muškim aspektom kulta plodnosti.

Na temelju svojih tipoloških karakteristika i analogija, u literaturi je ova figurica okvirno datirana od 8. do 5. st. pr. Kr. (Balen-Letunić 2004:328). Također, figuricu s gradine Marić mogli bi datirati i na temelju izvještaja s istraživanja iz 1964. godine prema kojem je antropomorfna plastika nađena iznad ulomaka kalupa, brončane igle i lima (Iveković 1964:361-362). Pritom nije jasno naznačeno da li je antropomorfna plastika pripadala istom sloju kao i spomenuti nalazi. S obzirom na to, ona bi mogla biti istovremena ili mlađa od HaB3 stupnja.

4.2.7.2. Zoomorfna figuralna plastika

Drugi primjerak figuralne plastike s gradine Marić je zoomorfna figura (kat. br.: 22) nađena tijekom istraživanja 1995. godine⁴⁷. Prema izvještaju s istraživanja, može se pretpostaviti da potječe sa sjeverozapadnog dijela gradine, odnosno iz sonde koje su se tijekom istraživanja odronile, a iz kojih je prikupljen velik broj ulomaka koji bi se mogli datirati u kasno brončano i starije željezno doba (Bobovec 1998:14). Na valjkasto oblikovanom tijelu figure naznačeni su, također valjkasto oblikovani, rogovi, rep te četiri

---

⁴⁶ Osim iz Velike gradine u Varvari, jedna figura prizmatičnog tijela potječe i iz naselja u Ripču (Čović 1984: T.V:6)

⁴⁷ Zasada je ova zoomorfna plastika je jedini objavljeni nalaz s istraživanja 1995. godine.

noge. Iako na figuri nedostaje izrađena glava i vrat, kao i naznaka spola, vjerojatno je da se radi o prikazu bovida. Zoomorfne figuralne plastike poznate su s područja sjeverozapadne Hrvatske tijekom starijeg željeznog doba. Većina ih potječe s Moslavini geografski bliskog područja Korduna i Banije. Tako su zoomorfne figuralne plastike poznate iz naselja na gradinama Belaj (Majnarić-Pandžić 1985:34, sl. 9) i Kiringrad (Balen-Letunić 1987:8, T.9:3, Majnarić-Pandžić 1985:32), dok ih velik broj potječe s Turske Kose (Čučković 1983:Sl. 21, Čučković 1989:442-443. T.4:9-11 Čučković 1991, Balen-Letunić 2004:347-351, 353). Većina ovih figura predstavlja prikaze konja, no poznati su i prikazi bovida, pasa i medvjeda⁴⁸ (Čučković 1989: 442-443, T.4:9, 10, Balen-Letunić 2004:351, 353). Stilski gledano, većina zoomorfne figuralne plastike s Turske Kose također ima valjkasto oblikovano masivno tijelo i noge, no za razliku od figurice s gradine Marić, figuralni prikazi životinja s Turske Kose obično imaju modeliranu glavu.

Osim na području Banije i Korduna značajan broj figuralnih plastika bovida poznat je s područja istočne Hrvatske. U Sotinu, na području preklapanja daljske i bosutske grupe rekognosciranjem su otkrivene 32 figurice koje prikazuju razne vrste životinja (Ilkić 2006:54-57, T.1-5), od kojih trinaest prikazuje bovide (Ilkić 2006: T.1: 4-6, T.2: 1, 2, 4, 6-8, T.3: 1-3, 9, T.5: 2, 5, 7, 8). I u slučaju zoomornih prikaza iz Sotina, tijela životinja su shematizirano izrađena s često izraženim spolnim obilježjima, no za razliku od zapadnijih primjeraka tijela figurica su stilski drugačije izvedena. Lučno oblikovana linija vrata figurica na koju se se nastavlja linija uleknutih leđa daje im profinjeniji izgled. Skupinu zoomornih figuralnih plastika iz Sotina autor povezuje s prostorom istočne Mađarske te osobito Rumunjske zbog stilskih osobitosti u njihovom modeliranju kao i zastupljenosti pojedinih životinja (većina su bovidi) te vrsti nalazišta na kojem se javljaju (Ilkić 2006:58). Istraživanja su pokazala da se nalazi zoomornih plastika na području Rumunjske mogu povezati s nalazima daljske grupe na tom području. Tako je jedanaest figuralnih prikaza životinja stilskih karakteristika usporedivih sa onima iz Sotina pronađeno na rumunjskom nalazištu Lechința de Mureș zajedno sa šalicom koja tipološki odgovara šalicama daljske grupe HaC horizonta (Horedt 1965:5, Abb. 3). Također, nalazi životinjske plastike u naseljima Șeica Mică, Teleac i Dej vezani su uz nalaze posuda tipoloških karakteristika daljske grupe (Horedt 1965:530, Abb. 5, 531).

---

⁴⁸ Smatra se da figuralna plastika s gradine Belaj prikazuje medvjedića (Majnarić-Pandžić 1985:34).

U pogledu funkcije ovakvih zoomorfnih plastika u literaturi se obično govori o tome kako se one vežu uz duhovni život njihovih stvaratelja te se, s obzirom na okolnosti nalaza, smatraju obrednim predmetima i zavjetnim darovima na određenim zajedničkim kulturnim mjestima, poput onih iz Turske Kose (Čučković 1991:17-29, Ilkić 2006:59) ili unutar obitelji, kad se pronađu u kontekstu naselja, odnosno u kućama (Ilkić 2006:60).

Iako je figurica bovida s Gradine Marić nađena u kontekstu naselja, kao i one iz Sotina (Ilkić 2006:55-56), prema svojim stilskim karakteristikama (masivno izvedeno valjkasto tijelo, valjkasto izvedeni rogovi i rep te noge izvedene u obliku patrljaka) sličnija je prikazima bovida s Turske Kose. Na taj bi se način prostor Moslavine stilski mogao povezati s prostorom Pokuplja. No, sama ideja prikazivanja bovida te njihov značaj u duhovnoj kulturi starijeg željeznog doba prisutna je na puno širem geografskom području te se ne ograničava samo na prikaze u obliku samostalnih figurica, već su oni inkorporirani i u druge segmente materijalne kulture poput posuđa na kojem se javljaju u obliku protoma.

U literaturi je zoomorfna plastika s gradine Marić okvirno datirana od mlađu fazu kasnog brončanog doba do kraja starijeg željeznog doba, odnosno od 10. do 4. stoljeća pr. Kr. (Balen-Letunić 2004:178-180).

4.2.8. Zaključno o kronološko-tipološkoj analizi keramičkih nalaza

Dosada poznata i objavljena keramografija s prostora Moslavine koja se može pripisati razdoblju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba potječe iz dva naselja: naselja na gradini Marić kod Mikleuške te naselja Hercegovac-Mali Sip. Kako se tri rekonstruirane zdjelice iz potonjeg zbog učestalosti i dugotrajnosti svojih oblika, mogu samo okvirno datirati u razdoblje kasnog brončanog doba, raspravljati će se prvenstveno o nalazima iz naselja na gradini Marić. Već je napomenuto kako su ovim radom obuhvaćeni dosada objavljeni nalazi s gradine Marić kao i nalazi s istraživanja gradine 1990. godine koji su, osim nalaza iz sondi obuhvaćali i ulomke s rekognosciranja terena na i oko same gradine neposredno prije početka istraživanja. Također, zbog nepostojanja sigurnih stratigrafskih cjelina te velike fragmentiranosti ulomaka određeni dugotrajni i učestali tipovi posuda ne mogu predstavljati pouzdane elemente za datiranje određene faze naselja. Ovo se prvenstveno odnosi na neukrašene zdjele uvučenog ruba (tip Z1a), kalotaste zdjele (tip Z2) te konične zdjelama (tip Z3). Nadalje, pri određivanju razdoblja naseljenosti naselja na gradini kod datiranja ulomaka

koji bi prema tipološko-kronološkoj analizi mogli pripadati dugotrajnim tipovima te kronološki udaljenim razdobljima (npr. ulomci horizontalno i koso kaneliranih zdjela i vratova lonaca), prednost treba dati onoj dataciji koja je u skladu s datacijom koja vrijedi za većinu ulomaka, odnosno tipova. Tu treba uzeti u obzir da, iako je za korpus nalaza s istraživanja gradine Marić 1990. godine nemoguće ustanoviti točne stratigrafske cjeline, je on potekao iz sonde koje su se sve nalazile na sjeveroistočnom dijelu nalazišta i koje su bile otvarane jedna uz drugu te spajane tijekom istraživanja. Zbog toga je vrlo vjerojatno da su i nalazi iz njih kronološki bliski, odnosno da je istraživanjem 1990. godine uhvaćena samo jedna faza naseljavanja na gradini. O razdobljima naseljavanja gradine koja se temelje već objavljenim nalazima zaključeno je isključivo na temelju kronološko-tipološke analize.

Najstariji tip posude koji se javlja u naselju na gradini Marić je šalica tipa Š2a. Ona je zasada jedini tip koji se može datirati na početak starije faze kasnog brončanog doba kasnog BrC i BrD stupnja s trajanjem do početka HaA razdoblja. Šalice ovog tipa poznate su iz grobova virovitičke grupe, ali i iz naselja i grobova grupe Barice-Gređani (Karavanić *et al.* 2002: T.1, 5, T.2, 3, 5, Vinski-Gasparini 1973: T.7, 6, T.11, 7, 9, Majnarić-Pandžić 1988: sl.3, Majnarić-Pandžić 1988: sl.4, 1, Minichreiter 1982: sl.6, 3, Marijan 2010: T. 43, 4, 5, T. 45, 1, 3, 4, T.44, 1, 2, 3, 4). Kako je prostor Moslavine sa svoje sjeverne strane povezan s prostorom Podravine, odnosno područjem rasprostiranja virovitičke grupe, dok je na jugu otvara prema Posavini, odnosno prostoru rasprostiranja istovremene grupe Barice-Gređani postavlja se pitanje koja je od ove dvije zajednice živjela na prostoru Moslavine i da li je Moslavina, također, bila prostor njihova ispreplitanja kao na susjednom prostoru Požeške kotline (Minichreiter 1983:86). Odgovore na ova pitanja nije moguće dati na temelju poznatih nalaza s prostora Moslavine. Osim toga, činjenica da je naselje na gradini Marić visinsko ne ide u prilog tome da su je naseljavale zajednice jedne ili druge grupe, s obzirom da su one preferirale nizinske položaje uz potoke ili na povišenim gredama uz potoke (Ložnjak Dizdar 2005:30, Vrdoljak *et al.* 2002:47). S tim u vezi nalaz šalice tipa Š2a na gradini Marić bi se trebao tretirati stariji oblik koji se dulje zadržao na ovom području kao u slučaju nalaza šalice ovog tipa na naselju Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1994: T.27, 1, 3).

Korpus nalaza s istraživanja gradine 1990. godine obuhvaća nalaze koji se mogu datirati u stariju i mlađu fazu kulture polja sa žarama. Starijoj fazi pripadali bi lonci tipa L2 i zdjele tipa Z1b i Z1c. Zajedno s otprije objavljenim šalicama tipa Š2b predstavljali bi tipove s vidljivim baierdorfsko-velatičke utjecaje koji jačaju na prostoru sjeverozapadne Hrvatske tijekom HaA1 razdoblja (Vinski-Gasparini 1983:566). Kako se kraj pojave zdjela tipa Z1b i

Z1c, kao i šalica Š2b ne može fiksirati na kraj starije faze kulture polja sa žarama, ovi tipovi mogu pripadati i mlađoj fazi kulture polja sa žarama zajedno sa loncima tipa L1, L4, šalicama tipa Š1, Š3 te ulomcima lonaca ukrašenim apliciranjem plastičnih rebara. Sličan keramički inventar može se naći na većini jednako datiranih visinskih i nizinskih naselja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Karta 10). Izuzetak predstavljaju zdjele s horizontalno uvučenim rubovima tipa Z1a3 koje su, prema sadašnjem stanju istraživanja, poznate još jedino iz naselja Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1996: T. 15, 2, 3) te koje bi mogle predstavljati lokalnu varijantu zdjela s uvučenim rubovima na prostoru sjeverozapadne Hrvatske.

Na prostoru sjeverozapadne Hrvatske počinju se tijekom HaA1 nastanjivati visinski položaji, dok u keramičkoj proizvodnji sve očitiji postaju utjecaji iz srednjoeuropskog baierdorfsko-velatičkog kruga. Ove promjene tijekom 12. stoljeća pr. Kr. dovesti će do nastanka grupa mlađe faze kulture polja sa žarama (Dizdar *et al.* 2011:32). Takav trend vidljiv je i u korpusu keramičkih nalaza s gradine Marić. Na temelju toga bi se naselje na gradini Marić uklopilo u područje rasprostiranja grupe Zagreb-Vrapče prema K: Vinski-Gasparini, odnosno grupi Virovitica II prema prijedlogu J. Dulara (Vinski-Gasparini 1983, Dular 2002).

Tipovi šalica Š2b i Š3, kao i ulomci ukrašeni horizontalnim plastičnim rebrima jako dobro se uklapaju u keramički inventar grupe Dobova-Velika Gorica koja se formira na prostoru sjeverozapadne u mlađoj fazi kasnog brončanog doba što i ne čudi s obzirom na otvorenost juga Moslavine prema prostoru Posavine. S druge strane, lonci tipa L3 i L4, te šalice tipa Š1 česti su na prostoru rasprostiranja grupe Ruše te na visinskim naseljima na prostoru Hrvatskog Zagorja i Podravine. Tijekom mlađe faze kulture polja sa žarama naselje na gradini Marić, također, se može svrstati u krug naselja s prostora sjeverozapadne Hrvatske na čijem su keramičkom inventaru vidljivi utjecaji s istočno-alpskog prostora. Tijekom tog razdoblja dolazi do promjene smjera kretanja kulturnih utjecaja i kontakata koji se više ne prate po vertikali sjever-jug sa srednjoeuropskog prostora i Transdanubije, već koji s istočno-alpskog prostora prodiru u prostor međuriječja prateći tokove Drave sa sjeverne strane te Save s južne. Ti se utjecaji na prijelazu u starije željezno doba mogu vidjeti i na loncu tipa L1 koji bi predstavljao najmlađi tip u korpusu nalaza s istraživanja 1990. godine.

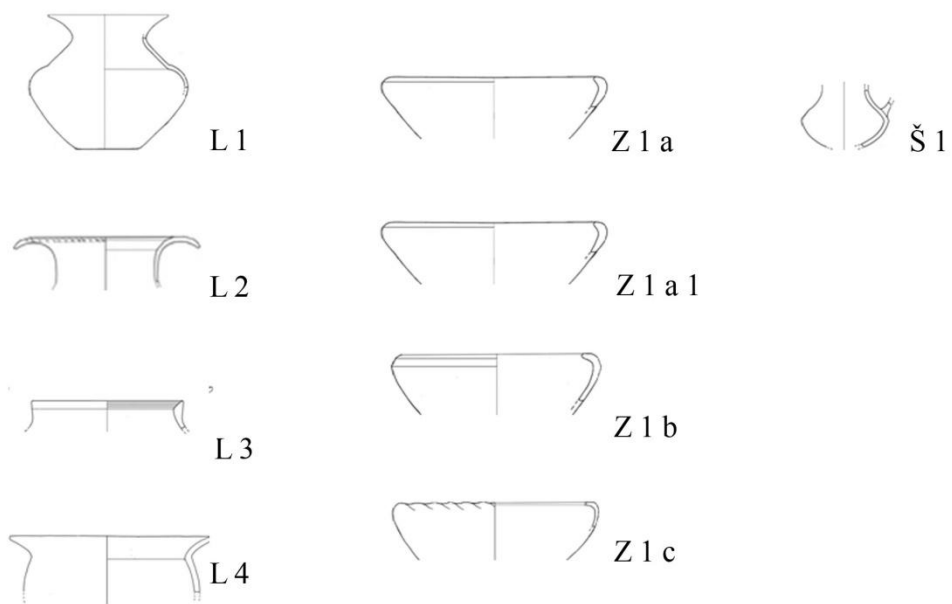
Dio objavljenih nalaza s istraživanja 1964. i 1995. godine govori o naseljavanju gradine tijekom starijeg željeznog doba. O stariježeljeznodobnom horizontu na gradini svjedoče nalazi antropomorfne i zoomorfne figuralne plastike, poklopca, šalica tip Š4 te staklenih perli (vidi pod 4.4.). Prema položaju u sondi antropomorfna statua mogla bi se

datirati u vrijeme prijelaza u starije željezno doba. Stilski i prema ideji koju izražavaju figuralne plastike s gradine Marić povezuju prostor Moslavine s prostorom Pounja i Pokuplja. Nalaz poklopca, s druge strane ukazivao bi na povezanost naselja na gradini Marić s grupom Martijanec-Kaptol koja se, prema sadašnjem stanju istraživanja prostirala na prostoru sjeveroistočno te sjeverozapadno od prostora Moslavine.

KERAMIČKI TIPOVI S ISTRAŽIVANJA GRADINE MARIĆ 1964. GODINE

KERAMIČKI TIPOVI S ISTRAŽIVANJA GRADINE MARIĆ 1990. GODINE

Slika 11: tipološka tabela oblika keramičkih posuda s gradine Marić

4.3. METALNI NALAZI I METALURŠKA DJELATNOST

Prema sadašnjem stanju istraživanja broj metalnih nalaza kao i nalaza koji vezanih za metalurgiju iz razdoblja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba je skroman. Prvi nalaz vezan za metaluršku djelatnost na prostoru Moslavine (nalaz ulomka kalupa za lijevanje šupljih sjekira) objavila je u D. Iveković u sklopu svog izvještaja s istraživanja gradine Marić 1964. godine (Iveković 1968) kao i nalaz ulomaka brončane igle i lima. Godine 1973. K. Vinski-Gasparini u svojoj doktorskoj disertaciji (Vinski-Gasparini 1973) objavljuje za sada najznačajnije nalaze s ovog prostora, nož iz Ivanske te ostavu iz Kloštar Ivanića. Dragocjen nalaz male šuplje sjekire s ušicom iz Jazavice dospio je Muzej Moslavine u Kutini kao slučajni nalaz.

4.3.1. Nož iz Ivanske

Nož iz Ivanske najstariji je poznati metalni nalaz s područja Moslavine iz razdoblja kasnog brončanog doba. O položaju i vremenu pronalaska⁴⁹ noža nedostaju podaci. K. Vinski-Gasparini smatra da vjerojatno potječe iz uništenog groba (Vinski-Gasparini 1973:180). Radi se o tipu jednosjeklog noža s kružnim završetkom drške rađene na proboj u dvodijelnom kalupu. Ovakvi noževi poznati su s prostora jugozapadne Češke i donje Falačke prema Müller-Karpeu, a smatra se da traju od BrC stupnja te tijekom čitavog BrD stupnja. Nož iz Ivanske K. Vinski-Gasparini datira u svoju I fazu ostava (Vinski-Gasparini 1973:48, T. 18,10, Šimek 1990:173, br. 670, Šimek 1997:221, br.838).

4.3.2. Ostava iz Kloštar Ivanića

Godine 1967. prilikom polaganja cijevi naftovoda u Kloštar Ivaniću, jugozapadno od ciglane, u glinenom loncu, pronađena je ostava brončanih predmeta koja je sadržavala 277 komada bronce. Dio ostave bio je raznesen i uništen (Vinski-Gasparini 1973:181). Ostava iz Kloštar Ivanića eponimna je i najznačajnija ostava III faze prema K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973:138, T.96). Njezin značaj ponajviše leži činjenici da je, s obzirom na vrstu predmeta koju sadržava, omogućila K. Vinski-Gasparini uspoređivanje prostora sjeverne

---

⁴⁹O vremenu nalaska noža iz Ivanske siguran je jedino podatak da je pronađen prije 1930. godine (Vinski-Gasparini 1973:180).

Hrvatske sa susjednim područjima, za razliku od ostalih ostava III faze čiji inventar nije dozvoljavao opsežnije komparacije (Vinski-Gasparini 1973:141).

Faza III prema K.Vinski-Gasparini paralelizirana sa srednjoeuropskim HaA2 stupnjem prema H. Müller-Karpeu, stupnjem Jászkarajenő-Usavölgy prema W. A. von Brunnu odnosno Gyemerly stupnjem u Transdanubiji prema A. Moszolics (Vinski-Gasparini 1973:142-143, Moszolics 1985:80-82, T.276-278). U ovoj je fazi na prostoru sjeverne Hrvatske karakterističan pad broja ostava, u odnosu na prethodnu, posebno na području Brodskog Posavlja. Tijekom III faze ostave se uglavnom javljaju u sklopu podravsko-zagorsko-prigorske skupine. Također se, u većem broju počinju javljati na području između Kupe i Une (Vinski-Gasparini 1973:136). Osim promjene u geografskoj rasprostranjenosti ostava, u ovom stupnju primjećuje se razlika u vrsti i broju deponiranih predmeta, odnosno sastavu ostava, kao i u samom obliku deponiranja (Vinski-Gasparini 1973:141, Moszolics 1985:80, Hansen 1994:405). U ostavama na području Karpatske kotline u ovom vremenskom horizontu općenito⁵⁰ dolazi do redukcije sjekira, srpova, narukvica, fibula, mačeva i koplja dok se relativno povećava broj noževa, čekića i ingota. U inventarima ostava potpuno izostaju ostaci brončanog lima, dijelovi žice te pile. Smanjuje se broj predmeta koji čine ostavu koji su, a također, su i u ostavama predmeti manje fragmentirani (Hansen 1994:397, Hansen 1996:433). S. Hansen smatra kako ove promjene koje nastupaju nakon Kurd horizonta u ostavama s prostora Transdanubije ne bi trebalo datirati u HaA2 stupanj već na početak HaB stupnja. Također, S. Hansen povezuje ostave na području Hrvatske (i Bosne) s ostavama Gyemerly horizonta preko istih tipova tuljastih sjekira i srpova. Tako bi stupanj Gyemerly predstavljao poveznicu između tipova starije i mlađe faze u smislu W. A. von Brunna (Hansen 1996:438-439) te bi se i III horizont ostava prema K. Vinski-Gasparini mogao kasnije datirati.

Iako je ostava iz Kloštar Ivanića opredijeljena u mlađi HaA stupanj, većina predmeta koje sadržava povezuje je sa starijim horizontima. To se prvenstveno odnosi na narukvice trokutastog presjeka⁵¹ te ukrasnu ploču s trnom, dva koncentrična kruga i petljom na poledini te čavle okove s plosnatim trnom koji su tipični inventar ostava starijeg HaA stupnja (Vinski-Gasparini 1973:138, T.96, 5-7, 31-33). Značajan nalaz knemida s oputama od bijele bronce iz ostave Kloštar Ivanić (Vinski-Gasparini 1973: T.90, 2, 3) K. Vinski-Gasparini datira u mlađi

---

⁵⁰ S. Hansen uočava međuregionalni karakter ove pojave (Hansen 1996:439).

⁵¹ Osim iz ostave Kloštar Ivanić trobridne narukvice u kontekstu stupnja HaA2 s prostora sjeverne Hrvatske poznate su još jedino s groblja Zagreb-Horvati (Vinski-Gasparini 1973:138, T.93, 5).

HaA stupanj zbog načina izrade ukrasa na njima te na temelju srodnosti s knemidama iz Kuřima i Pergine. No, i na njihovom primjeru može se pratiti kontinuitet i povezanost s prethodnim stupnjem kada je pojava knemida u inventaru ostava bila uobičajena pojava (Vinski-Gasparini 1973:139, Ložnjak Dizdar 2005:38).

4.3.3. Ulomci brončane igle i lima

Ulomci brončane igle i lima (kat. br.: 20, 21) pronađeni su tijekom istraživanja na Gradini Marić 1964. godine. Prema izvještaju s istraživanja potječu iz sonde H u kojoj su u istih 20 cm sloja nađeni još i ulomak kalupa za lijevanje brončanih sjekira te antropomorfna figura.

Ulomak brončane igle se, s obzirom da joj nedostaje glavica, ne može uže datirati.

Ulomak brončanog lima ukrašen je urezanim motivom jelovih grančica u redovima po cijeloj svojoj površini. Motiv jelovih grančica u redovima pojavljuje se na narukvicama iz ostava Ciglenik i Matijevići koje K. Vinski-Gasparini opredjeljuje u svoju V fazu ostava, odnosno tijekom HaB razdoblja (Vinski-Gasparini 1973:169, T. 126A:2-3, T. 129:6) pa bi bilo dopušteno pretpostaviti da bi se i ulomak lima mogao datirati u isti vremenski horizont.

4.3.4. Ulomak kalupa

Ulomak keramičkog dvodijelnog kalupa (kat. br.: 18) za lijevanje malih izduženih tuljastih sjekira s ušicom širokog otvora tuljca te ukrašenih horizontalnom linijom neposredno ispod otvora potječe s istraživanja gradine Marić 1964. godine. Prema izvještaju s istraživanja nalazio se u istom sloju kao i ulomak ukrašenog brončanog lima i igle te antropomorfna figura (Iveković 1968: T.17). Kalup za lijevanje istog tipa sjekire nađen je jedino još u ljevačkoj radionici u naselju u Sv. Petru Ludbreškom (Šimek 1979:118, Wanzek 1989: T.36, 4) čiji se inventar datira na kraj kasnog brončanog te na početak starijeg željeznog doba (Šimek 1979:118). Sjekire lijevane u kalupima ovog tipa, također predstavljaju rijedak nalaz. Poznata su još četiri primjerka s prilično širokog prostora. Na prostoru sjeverne Hrvatske sjekira ovog tipa nađena je u ostavi Kamena Gorica V faze prema K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973:T.126, 7). S istočno-alpskog prostora poznata su dva primjerka, jedan s prostora današnje Slovenije, iz groblja Slepšek te drugi iz austrijske ostave Forst im Weissenbachtal.

Četvrti primjerak ovog tipa potječe sa s područja Gemera u Slovačkoj gdje je nađen kao pojedinačni nalaz (Gabrovec 1973: T.9, 4, Wanzek 1989:88).

S obzirom na mali broj poznatih kalupa za lijevanje sjekira ovog tipa (tipa 2b1a prema B. Wanzeku), kao i mali broj poznatih sjekira koje su bile lijevane u takvim kalupima B. Wanzek zaključuje jedino da su kalupi za lijevanje sjekira ovog tipa bili rasprostranjeni istočnije od područja rasprostiranja sjekira lijevanih u njima (Wanzek 1989:88) što bi sugeriralo njihovo istočno podrijetlo, odnosno, prema sadašnjem stanju istraživanja, sjekire ovog tipa potjecale bi možda upravo s područja međuriječja Save i Drave.

S tim u vezi, P. König smatra kako se ovaj tip kalupa kao i u njima lijevane sjekire ne bi trebalo tretirati kao izolirani novi oblik, već bi ih se trebalo povezati s tipom malih neukrašenih tuljastih sjekira s ušicom s kojima dijele mnoga tipološka obilježja⁵², a čija se geneza može jako dobro pratiti na prostoru Posavine (König 2004:133). Takvi srodni kalupi za lijevanje malih neukrašenih tuljastih sjekira s ušicom potječu, sa Moslavini bliskog prostora Pounja, iz Ripča i Pivnice te iz Donje Doline⁵³ u Posavini (Wanzek 1989: 77, T.39, 1-3, Gavranović 2011:143, Kat. Abb. 95-96, Karte 50). Nadalje, poznat je značajan broj malih neukrašenih tuljastih sjekira lijevanih u kalupima ovog tipa. Većina ih potječe s prostora Bosne te međuriječja Save, Drave i Dunava, a poznati su i primjerci s područja Like, Dalmacije te s jugoistočno alpskog prostora. S prostora međuriječja te s prostora južno od Kupe i Save poznate su iz V faze ostava prema K. Vinski-Gasparini, iz ostava Ciglenik, Gajina Pećina, Matijevići i Adaševci (Vinski-Gasparini 1973: T.126A, 4, T.128, 12, T.129, 4, T.130A, 1-2). U literaturi je primijećeno je da se u ostavama često nalaze u zajednici s malim lovorastim kopljem koja tada uvijek označava pripadnost nalaza V fazi kulture polja sa žarama prema K. Vinski-Gasparini (Vinski-Gasparini 1973:166-167), odnosno V stupnja prema C. Pareu (950/920-800 pr. Kr.) (Pare 1998:356). Slučajni nalaz sjekire ovog tipa poznat je i iz okolice Turske Kose (Čučković 1988: T.1, 2). Također, na japodskom području, u Prozoru, pronađena je sjekira ovog tipa zajedno sa lovorastim kopljem i naočalastim privjeskom (vjerojatno se radilo o ostavi) (Drechsler-Bižić 1983: T. 55, 1-3). S prostora Dalmacije poznate su sjekire ovog tipa iz Selina, Trilja i Dugiša (Batović 1980: T.7, 10, Marović 1984: T.20,4, Wanzek 1989:77).

---

⁵² Radi se o tipu neukrašenih tuljastih sjekira s ušicom sa širokim sječivom i lagano uvučenim bočnim stranama tipa 2.a.1. prema B. Wanzeku (Wanzek 1989:77). Jedina tipološka razlika između navedenih tipova je utisnuta horizontalna linija ispod otvora tuljca.

⁵³ Kalup iz Donje Doline potječe iz nestratificiranog materijala iz naselja na gredi (Gavranović 2011:143).

U velikom broju ovaj je tip sjekira poznat i s područja Bosne. Nađene su u ostavama Tešanj 3, Osredak (u kojoj je nađeno više serija sjekira ovog tipa) zajedno s malim lovorastim kopljem te velikom lučnom fibulom s trokutastom nogom (König 2004: T.59, D, 1, T.60, A, 17) i Ometala kod Grmica, u naselju u Donjoj Dolini te kao 14 pojedinačnih nalaza s prostora sjeverne i srednje Bosne (Wanzek 1989:77, König 2004: T.59, C, D, 2-4, T.60, T.61, A,13, Marić 1964: T.5, 12, Gavranović 2011:143-144, Karte 50).

Najzapadnije rasprostranjeni primjerci malih neukrašenih sjekira ovog tipa poznati su s istočno-alpskog prostora iz Mušje Jame, ostave Škocijan te s groblja u Kranju (Wanzek 1989:77).

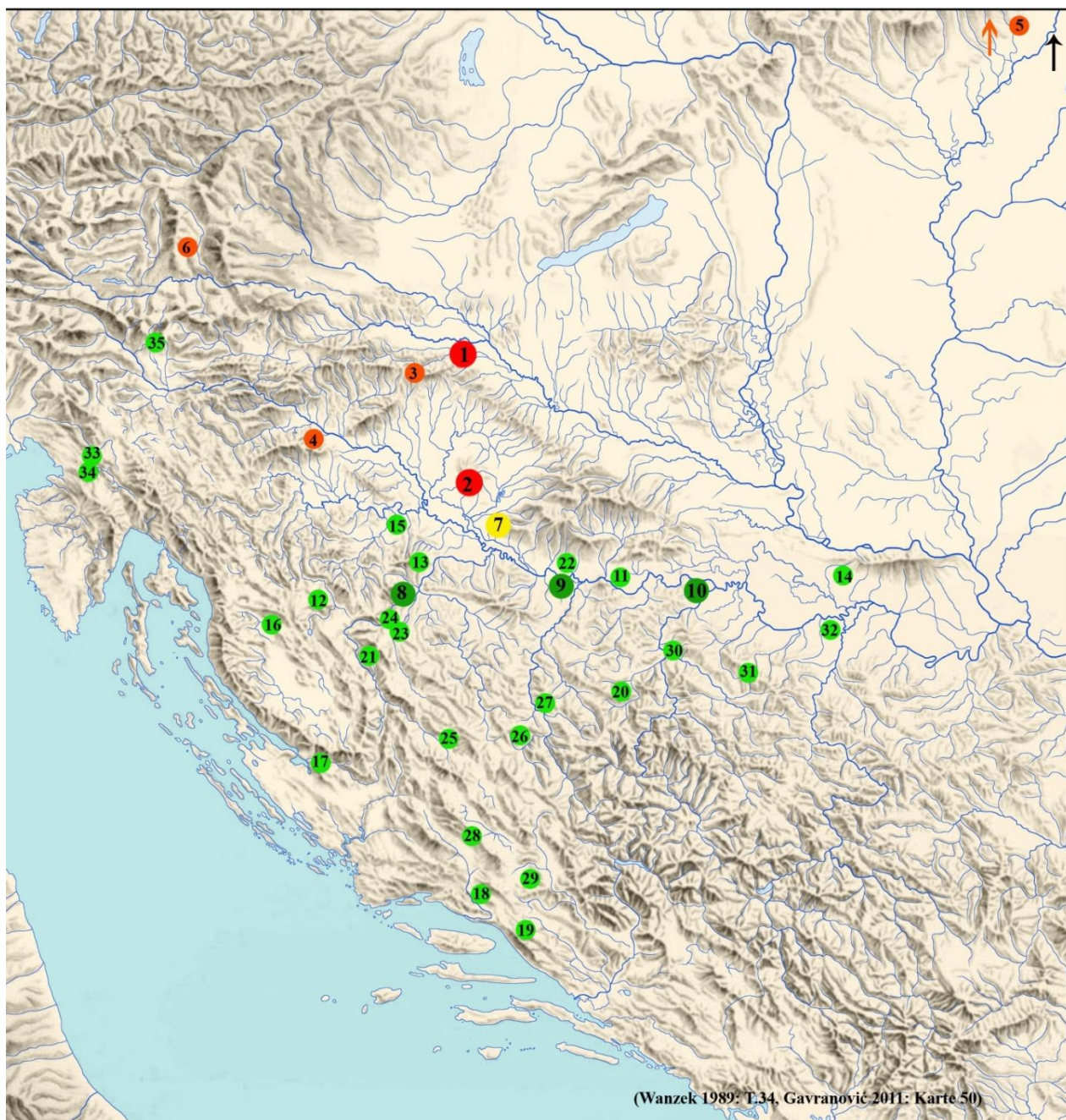
S obzirom na broj sjekira ovog tipa koje su nađene na navedenim područjima kao i s obzirom na priličan broj kalupa za lijevanje istih, autori spominju poseban krug rasprostiranja malih tuljastih sjekira s ušicom kasnog brončanog doba koji se protezao od prostora Posavine do Jadrana (König 2004:133) s ljevačkim radionicama smještenim u Posavini i Pounju. Tako bi se ovaj tip malih tuljastih sjekira s njihovim lokalnim varijantama mogao smatrati autohtonim na spomenutim područjima.

4.3.5. Sjekira iz Jazavice

U Jazavici sjeverozapadno od Novske nađena je mala tuljasta sjekira s ušicom (kat. br.: 23), okruglog otvora tuljca te sječiva koje se lagano proširuje prema kraju. Neposredno ispod otvora tuljca ukrašena je horizontalnim rebrom, dok se na mjestu na kojem se sječivo počinje širiti nazire ukras u obliku slova V. Radi se o slučajnom nalazu, bez daljnjeg opisa konteksta nalaza u literaturi. Kalupi za male tuljaste sjekire ukrašene na ovaj način nisu poznati na području jugoistočne Europe (Wanzek 1989). Jednako tako, iz dostupne literature nisam uspjela naći analogan ukras u obliku slova V na sjekirama ovog tipa.

No, s obzirom da, poput sjekira lijevanih u kalupu s gradine Marić, sjekira iz Jazavice po svim ostalim tipološkim karakteristikama odgovara tipu malih neukrašenih tuljastih sjekira s ušicom koje su bile dobro zastupljene na području od Posavine preko Bosne do Jadrana, dopušteno je pretpostaviti kako se i u slučaju sjekire iz Jazavice radi o još jednoj varijanti tipa malih neukrašenih sjekira o kojima se raspravlja pod točkom 4.3.2. Stoga bi se, u ovom slučaju, radilo o lokalnoj varijanti dobro poznatog tipa koji bi se mogao datirati na sam kraj kasnog brončanog doba.

Karta 7: prikaz rasprostranjenosti kalupa za lijevanje malih neukrašenih i ukrašenih tuljastih sjekira s ušicom te njihovih pozitivnih analogija (Nalazi kalupa za lijevanje ukrašenih sjekira: 1. gradina Marić, 2. Sv. Petar Ludbreški, 7. Jazavica; Nalazi ukrašenih sjekira: 3. Kamena Gorica, 4. Slepšek, 5. Gemer, 6. Forst im Wiesenbachtal; Nalazi kalupa za lijevanje neukrašenih sjekira: 8. Ripač, 9. Donja Dolina, 10. Pivnica; Nalazi neukrašenih sjekira: 11. Ciglenik, 12. Gajina pećina, 13. Matijevići, 14. Adaševci, 15. Turska kosa, 16. Prozor, 17. Seline, 18. Trilj, 19. Dugiš, 20. Tešanj, 21. Osredak, 22. Donja Dolina, 23. Kotorišće, 24. Bužim, 25. Donji Unac, 26. Gerzovo, 27. Jajce, 28. Gradac, 29. Ružići, 30. Grapska, 31. Sladna, 32. Batković, 33. Mušja jama, 34. Škocjan, 35. Kranj

4.3.6. Zaključno o kronološko-tipološkoj analizi metalnih nalaza i metalurškoj djelatnosti

Osim u literaturi dobro poznatih metalnih nalaza s prostora Moslavine kao što su ostava iz Kloštar Ivanića te nož iz Ivanske (Vinski-Gasparini 1973: T.96, T.18, 10), ostali repertoar ostalih metalnih nalaza je prilično skroman te svi se mogu datirati na sam kraj kasnog brončanog doba.

Nalaz kalupa za lijevanje šupljih sjekira dokazuje postojanje metalurške djelatnosti na gradini Marić na kraju HaB horizonta. S obzirom na tip sjekire koji se lijevao u kalupu bilo bi dopušteno pretpostaviti postojanje veze s istovremenom radionicom u Sv. Petru Ludbreškom. Tako bi se i na primjeru lijevanja malih tuljastih sjekira ponovo potvrdila dobro poznate veze gradine Marić s prostorom Podravine. Možda bi se moglo pretpostaviti i postojanje jednog manjeg, lokalnog kruga rasprostiranja malih tuljastih sjekira s horizontalnom crtom koje su se lijevale na gradini Marić i Sv. Petru Ludbreškom koji bi bio ograničen na područje Moslavine i Podravine te usmjeren prema istočno-alpskom prostoru, a koji bi opet bio genetski neraskidivo vezan s sjeverozapadno balkanskim krugom malih neukrašenih tuljastih sjekira lijevanih u posavskim i pounskim radionicama (Karta 7).

Jednako tako, činjenica da je i tip sjekire iz Jazavice jedinstven te bi ga se moglo protumačiti kao posebnu lokalnu varijantu (barem prema sadašnjem stanju istraživanja), možda govori o određenoj stilskoj nezavisnosti prostora Moslavine na kraju kasnog brončanog doba.

4.4. STAKLENE PERLE

Z. Burkowsky je u svojoj monografiji o željeznom dobu u Moslavini i Sisku (Burkowsky 2004) objavio dvije staklene perle s istraživanja gradine Marić iz 1964. godine izrađene od tamnoplave staklene paste različitog tipa. Prva perla (kat. br.:14) je okruglog oblika s bradavičastim ispupčenjem, dok je druga lagano bikonično profilirana s vertikalnim narebnjima po čitavom opsegu (kat. br.:15). Okrugle perle od tamnoplave staklene paste s bradavicama karakteristične su za razvijeno razdoblje starijeg željeznog doba. Slična perla nađena je u jami u naselju Burgstallkögel u Štajerskoj (Smolnik 1994: T.99, 1). Velika proizvodnja ogrlica od staklenih perli bila je karakteristična za prostor Dolenjske tijekom starijeg željeznog doba te su mnogi primjerci istih poznati iz, primjerice, naselja Kučar kod

Podzemelja te iz grobova iz velikih obiteljskih tumula u Novom Mestu (Dular 1978a: T.XXIII, Križ 1997: T.35, 5, T.43, 10, T:69, 6, *passim*, Križ 2000: T.2, 8, T.38, 9).

Narebrenoj perli analogije bi se mogle naći u sličnoj perli iz groba iz Velike koja je dobro datirana u sredinu 4. st. prije Kr. (Majnarić-pandžić 1996:35-37, sl.2) te u perlama iz Donje Doline (slučajni nalazi s groblja), a koje Z. Marić smatra karakterističnima za svoju fazu II c, odnosno razdoblje LtA (Marić 1964:74, T.XIII, 24, 32).

Nalaz perle s bradavičastim ispupčenjem povezivao bi naselje na gradini Marić s istočno-alpskim prostorom tijekom razvijenog halštata, dok bi narebrena perla svjedočila o ljudskoj prisutnosti na gradini tijekom kasnog halštata i tijekom perioda latenizacije.

5. ZAKLJUČAK

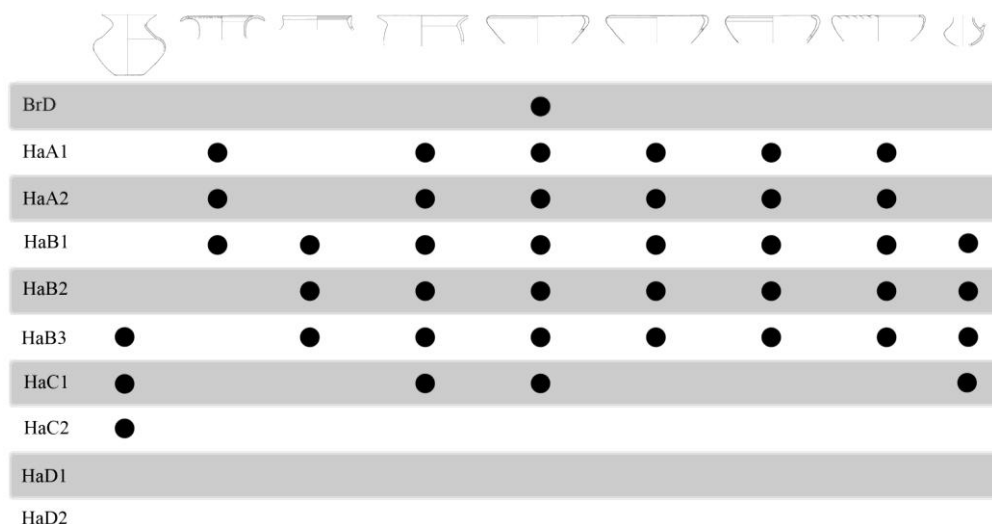
Usprkos skromnosti broja nalazišta i nalaza s prostora Moslavine, moguće je nazrijeti položaj i značaj ovog prostora u mreži naseljenosti prostora sjeverozapadne Hrvatske tijekom razdoblja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Iako na prvi pogled prostor Moslavine, omeđen rijekama te prepriječen masivom Moslavačke gore, odaje dojam zatvorenog i izoliranog područja smještenog u jugozapadnom dijelu kontinentalne Hrvatske, riječ je o prostoru koji ima ulogu poveznice sjevera i juga u zapadnom dijelu međuriječja Drave i Save. Upravo su mnogobrojne riječne i potočne doline kojima je ovaj prostor ispresijecan zaslužne za otvaranje komunikacijskih puteva omogućivši time protok ljudi, robe i ideja. Tako su i malobrojna poznata naselja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba bila su smještena uz vodene tokove⁵⁴: nizinska naselja Hercegovac-Mali Sip uz Ilovu i Bosiljevo-Gumnik uz Čazmu te visinsko naselje gradina Marić uz potok Kamnenjaču. Šumsko bogatstvo ovog prostora kao izvor drvene građe te pitoma pobrđa pogodna za ispašu stoke mogla su činiti temelj gospodarskih djelatnosti na moslavačkom području.

Gradina Marić najvažnije je, zasada poznato, nalazište za razumijevanje prostora Moslavine tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Provedena tipološko-kronološka analiza objavljenih te nalaza s istraživanja sjeveroistočnog djela naselja pokazala je periode naseljavanja na gradini Marić te da su stanovnici gradine aktivno sudjelovali u razmjeni kulturnih kontakata koji su kolali prostorom sjeverozapadne Hrvatske⁵⁵.

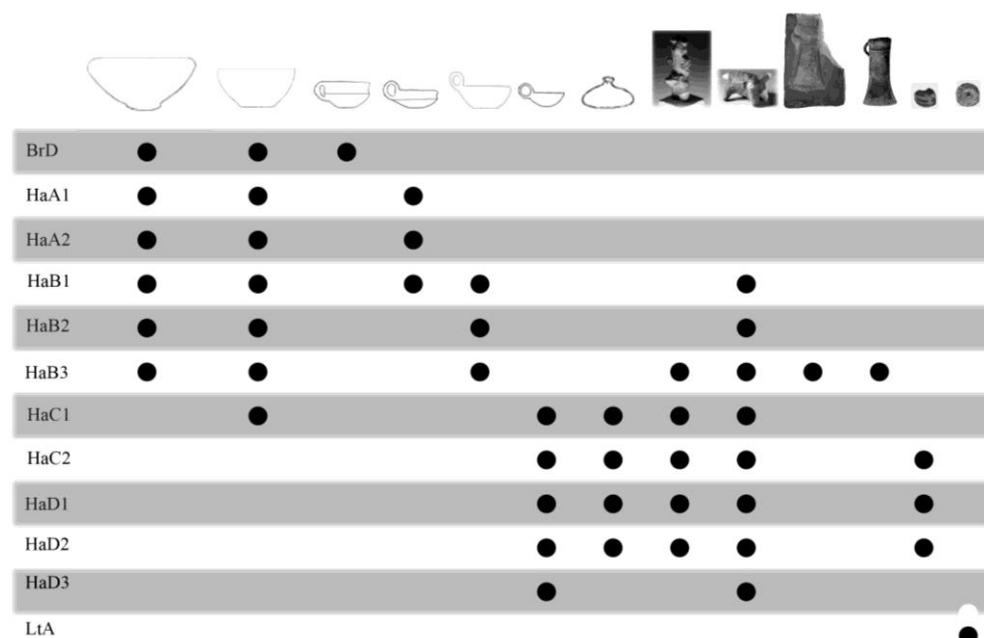
---

⁵⁴ U tom smislu zajednice na prostoru Moslavine mogle su funkcionirati na sličan način poput zajednica koje su naseljavale prostor susjedne Požeške kotline (Potrebica 2003a).

⁵⁵ Praćenje kulturnih kontakata na temelju keramičkih predmeta pokazalo se kao dosta sigurna metoda zbog toga što je radi manje vrijednosti keramičkih predmeta, kao i zbog njihovih često većih dimenzija te osjetljivosti prilikom transporta, ograničena kvantiteta i prostor njihova utjecaja. Iz tog razloga, sličnosti u keramičkoj tehnologiji, oblicima te motivima ukrašavanja ukazuju na puno neposredniju prirodu kontakata između pojedinih grupa ili zajednica unutar tih kulturnih grupa (Potrebica 2003:224).

Slika 12: kronološki prikaz tipova predmeta s istraživanja gradine Marić 1990. godine

Slika 13: kronološki prikaz tipova predmeta s istraživanja gradine Marić 1964. i 1995. godine

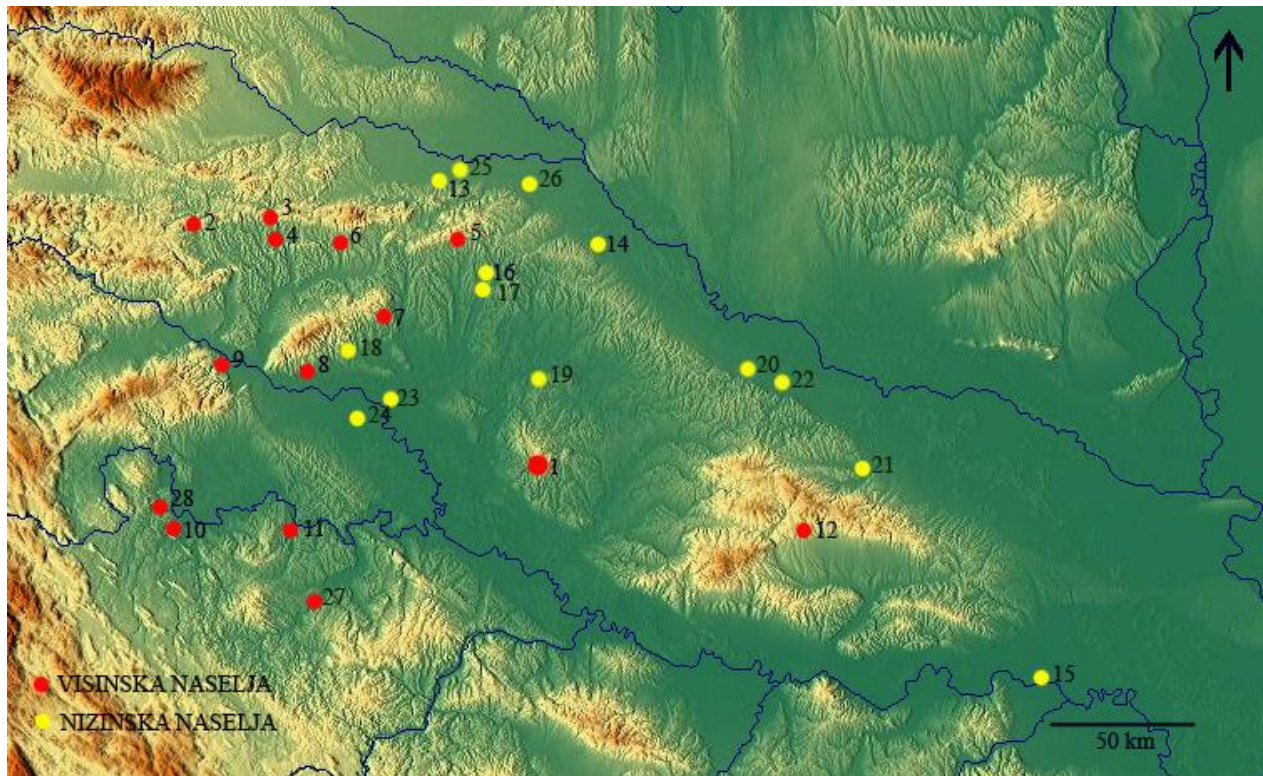
Najranije datirana brončanodobna faza naseljavanja na gradini Marć bila bi predstavljena keramičkim inventarom koji pokazuje kulturne utjecaje grupe Baierdorf-Velatice (lonci tipa L2, šalice tipa Š2b, horizontalno i koso kaneliranje uvučenih rubova dubljih zdjela) za koje je poznato da su dopirali s prostora srednjeg Podunavlja tijekom 12. st. pr. Kr. Moguće je da su utjecaji s prostora srednjeg Podunavlja i Transdanubije kolali preko prostora Moslavine do visinskih naselja sjeverne Bosne u čijoj su keramografiji, također, prisutni (Čović 1988). Nalaz šalice tipa Š2a odražavao bi prisutnost starijih tipova posuda koji

su se zadržali u upotrebi, a koji bi ukazivali na postupnost promjena tijekom HaA1 stupnja. Naselje na gradini Marić pripadalo bi, prema tome, skupini visinskih naselja koja se osnivaju početkom HaA1 stupnja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske (Vrdoljak 1996:182) poput naselja Kalnik-Igrišće, Zagreb-Gradec, Krapina-Stari Grad, gradina Magdalena kod Krapinskih Toplica, Lobar-Majka Božja Gorska i Velika-Pliš.

Nakon analize nalaza s istraživanja 1990. godine pokazalo se da je naselje na gradini Marić živjelo najvećim integritetom mlađe faze kasnog brončanog doba te prijelaza u starije željezno doba. Većina ulomaka s ovog istraživanja potječe sa sjeveroistočnog dijela naselja te pripada kućnim tipovima predmeta za svakodnevnu uporabu. Ovima treba pribrojiti i neke već objavljene tipove šalica te nalaz kalupa koji dokazuje da se u tom razdoblju na gradini odvijala i metalurška djelatnost. Činjenica da su na gradini bile lijevane tuljaste sjekire koje su predmet za čija izrada zahtjeva određeni stupanj specijalizacije ljevača kao i ulaganje većeg broja sati rada (Jockenhövel 2008:7) pretpostavlja djelovanje majstora ljevača na gradini, bilo da se radilo putujućim majstorima ili specijaliziranim stanovnicima gradine (što bi opet ukazivalo na određeni stupanj društvene stratifikacije zajednice). Tijekom HaB razdoblja dolazi do promjene smjera u kulturnoj komunikaciji. Utjecaji sa sjevera prestaju, dok se intenzivira razmjena kontakata u smjeru istok-zapad Podravinom i Posavinom, odnosno između istočno-alpskog prostora i prostora Podunavlja. Do gradine Marić oni su mogli dopirati iz dva pravca: sjevernim putem preko prostora Podravine s prostora rasprostiranje ruške grupe te južnim posavskim putem kojim su se ostvarivali kontakti s nositeljima grupe Dobova-Velika Gorica sa zapada kao i sa zajednicama koje su živjele na prostorima Pokuplja, Pounja te sjeverne Bosne. Time se naselje na gradini Marić jako dobro uklapa u opće tokove i trendove mlađe faze kasnog brončanog doba te prijelaza na starije željezno doba. S utjecajima s istočno-alpskog prostora povezani su oblici tipova lonaca tipa L1 i L3 te šalica tipa Š1 kakvi su prisutni i u naseljima na prostoru Hrvatskog Zagorja i Podravine. Južni posavski komunikacijski pravac sa zapada prema istoku bio bi vidljiv u tipovima šalica Š2b i Š3, čestih u grupi Dobova-Velika Gorica te prisutnih u naseljima sjeverozapadne Hrvatske orijentiranim na prostor Posavine poput naselja u Gradišću-Starom Čiču, zagrebačkom Gradecu te Pogorišću-Orešju Donjem kao i u naseljima i grobljima vezanim uz prostor Pokuplja (Turska Kosa kod Topuskog, Krupače). S druge strane tipovi lonaca L4, iako česti na prostoru Štajerske, markirali bi način odvijanja kontakata s Posavinom prema istoku do prostora sjeverne Bosne. Naime, ovakvi tipovi lonaca koji su mogli biti ukrašeni horizontalnim fasetiranjem po unutarnjem rubu potječu iz kruga rasprostiranja grupe Zecovi-Donja Dolina, a

nalazimo ih i u keramičkom inventaru naselja Novi Grad na Savi koje se nalazi na tom putu. Vrlo zanimljiv tip posude predstavljaju zdjele tipa Z1a3 s horizontalno uvučenim rubovima. Zdjele ovog tipa s horizontalno uvučenim rubovima poznate su još jedino iz naselja Igrišće na Kalniku te bi mogle predstavljati lokalni tip zdjele rasprostranjen na prostoru sjeverozapadne Hrvatske.

Karta 8: naselja kasnog brončanog doba na prostoru sjeverozapadne Hrvatske koja dijele keramičke oblike s gradinom Marić: 1. gradina Marić, 2. Špičak-Bojačno, 3. Stari Grad-Krapina, 4. Gradina Magdalena-Krapinske Toplice, 5. Kalnik-Igrišće, 6. Majka Božja Gorska-Lobor, 7. Pogorišće-Orešje Donje, 8. Gradec-Zagreb, 9. Kosovac-Bregana, 10. gradina Belaj, 11. gradina Kiringrad, 12. Pliš-Velika, 13. Blizna-Jakopovec, 14. Delovi-Grede I, 15. Novi Grad na Savi, 16. Ciglana-Križevci, 17. Martinec-Križevci, 18. Police-Jelkovec, 19. Gačište-Laminac, 20. Đota-Virovitica, 21. Sjenjak-Nova Bukovica, 22. Lajkovina-Suhopolje, 23. Rugvica, 24. Gradišće-Staro Čiče, 25. Šarnjak-Šemovec, 26. Sv. Petar Ludbreški, 27. Turska Kosa-Topusko, 28. Stari grad Dubovac

Metalni nalazi s prostora Moslavine kao i nalazi metalurške djelatnosti pokazuju kako je ovaj prostor funkcionirao kao poveznica sjevera i juga međuriječja, ali i otkrivaju neke lokalne specifičnosti koje su bile prisutne unutar njega. Naime, nalaz kalupa za lijevanje malih tuljastih sjekira s ušicom u naselju u Sv. Petru Ludbreškom čvrsto povezuje prostor Moslavine s Podravinom te indicira postojanje posebnih lokalnih oblika koje su se lijevale u

radionicama na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. U takve lokane varijante mogla bi se ubrojiti i jedinstvena sjekira iz Jazavice. S druge strane, poznato je kako male tuljaste sjekire s ušicom potječu sa sjeverozapadno balkanskog prostora te da su izrađivane u radionicama na prostoru Posavine i Pounja s kojima je gradina Marić, odnosno prostor Moslavine imao jasne kontakte. Stoga je dopušteno pretpostaviti da je ideja o lijevanju sjekira ovog tipa prenesena do Podravine upravo preko prostora Moslavine.

Među objavljenim nalazima s istraživanja gradine Marić 1964. i 1995. godine nalazi poklopca, šalice tipa Š4, staklenih perli te antropomorfne i zoomorfne figuralne plastike govore o naseljenosti gradine i tijekom starijeg željeznog doba, no njihova skromnost ne dopušta donošenje konkretnijih zaključaka o životu na gradini u pogledu kulturnih grupa koje su bile nastanjivale područje Moslavine tijekom ovog razdoblja, kao niti zaključke o tome da li je naselje na gradini bilo naseljeno tijekom cijelog razdoblja starijeg željeznog doba ili ne. Ipak, nalaz poklopca povezuje naselje na gradini Marić s grupom Martijanec-Kaptol te sjevernijom kalenderberškom grupom, dok stil izrade figuralnih plastika ukazuje na čvrste, prvenstveno duhovne, veze s prostorom Pokuplja i Pounja koje se nastavljaju i tijekom starijeg željeznog doba. Nalazi perli ukazivali bi da je gradina Marić bila naseljena i krajem starijeg željeznog doba. Ostaje otvoreno pitanje da li je na gradini došlo do prekida u kontinuitetu naseljavanja nakon HaD1 stupnja kao što je to slučaj s mnogim visinskim naseljima starijeg željeznog doba.

Može se zaključiti kako naselje na gradini Marić, prema sadašnjem stanju istraživanja, tijekom kasnog brončanog i starijeg željeznog doba pokazuje kontinuitet naseljavanja od 12. st. pr. Kr. do u starije željezno doba s najvećim intenzitetom naseljavanja tijekom mlađe faze kasnog brončanog doba. Ovakav kontinuitet naseljavanja istog položaja izuzetno je rijetka pojava na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. Većina naselja tijekom starije faze kasnog brončanog doba nema kontinuitet naseljavanja do u starije željezno doba, dok naselja s stariježeljeznodobnim kontinuitetom naseljavanja ne pokazuju znakove naseljenosti tijekom HaA1 stupnja. Tijekom tog razdoblja naselje na gradini, odnosno prostor Moslavine bio je aktivno uključen u komunikacijsku mrežu sjeverozapadne Hrvatske te je povezivao prostor Posavine s Podravinom. Iako su u ovom radu, s jedna strane, rasvijetljeni neki aspekti naseljavanja prostora Moslavine tijekom kasnog brončanog te starijeg željeznog doba, s druge strane, mnoga pitanja i dalje ostaju otvorena te se mogu smatrati temeljem za nova istraživanja prostora Moslavine.

6. KATALOG OBJAVLJENIH NALAZA S PROSTORA MOSLAVINE

6.1. Gradina Marić-Mikleuška, nalazi s istraživanja 1964. godine

1. Ulomak ruba, vrata i tijela lonca; tamno smeđe boje stjenki; zaglađene površine; s jednom kanelurom na prijelazu vrata u tijelo posude; keramika

Dimenzije: dužina: 2,2-4 cm, širina: 3,5 cm, debljina stjenki: 0,3 cm

Inventarni broj.: 482, p-MMK

Datacija.: druga pol. 10 st. prije Kr.-prva pol. 8 st. prije Kr.

Literatura.: Burkowsky 2004:52

2. Kalotasta zdjela ravnog dna; crvenocrne boje; zaglađene površine; neukrašena; keramika

Dimenzije: visina: 9 cm

Inventarni broj: 1997, p-MMK

Datacija: kasno brončano doba

Literatura: Bobovec 2003:27

3. Zdjela uvučenog oboda i ravnog prstenastog dna; sivosmeđe boje; zaglađene površine; neukrašena; keramika

Dimenzije: visina: 12 cm

Inventarni broj: 101, p-MMK

Datacija: 11. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:27

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; tamnosive boje stjenki; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese; polirane površine; ukrašen kosim fasetiranjem na vanjskoj strani ruba; keramika

Dimenzije: dužina 4-9 cm, širina 3-4,5 cm

Inventarni broj: 293, p-MMK

Datacija: 12.-10. st. prije Kr.-8. st. prije Kr.

Literatura: Burkowsky 2004:50

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; sive boje stjenki i; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; zaglađene površine; neukrašen; keramika

Dimenzije: dužina 5-10,6 cm, širina: 2-4 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Inventarni broj: 329, p-MMK

Datacija: kasno brončano i starije željezno doba

Literatura: Burkowsky 2004:51

6. Bikonična šalica s ručkom do ruba oboda; crnosive boje; zaglađene površine; keramika

Dimenzije: visina: 6 cm

Inventarni broj: 67, p-MMK

Datacija: 14.-13. st. prije Kr.

Literatura.: Bobovec 2003:27

7. Kalotasta šalica s ručkom koja nadvisuje obod; sive boje; zaglađene površine; keramika

Dimenzije: visina: 8,5 cm

Inventarni broj: 68, p-MMK

Datacija: 10.-9. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:27

10. Bikonična šalica s ručkom koja nadvisuje obod; sivocrne boje; polirane površine; keramika

Dimenzije: visina: 6,5 cm, promjer dna: 4,5 cm, promjer oboda: 11 cm (restaurirala Marina Gregl)

Inventarni broj: 65, p-MMK

Datacija: 12.-10. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:27, Burkowsky 2004:54

11. Bikonična šalica s ručkom koja nadvisuje obod; sivocrne boje; zaglađene površine; keramika

Dimenzije: visina: 9 cm

Inventarni broj: 1997, p-MMK

Datacija: 12.-10. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:27

12. Plitka kalotasta šalica s ručkom koja nadvisuje obod; crnosive boje; zaglađene površine; keramika

Dimenzije: visina: 5,5 cm

Inventarni broj: 69, p-MMK

Datacija: 8.-5. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:27

13. Ulomak posude s kaneliranom ručkom koja nadvisuje obod; keramika

Datacija: kasno brončano doba

Literatura: Iveković 1968: T. 15

14. Poklopac s drškom s četiri stilizirana rogolika završetka; crne boje; zaglađene površine; keramika

Dimenzije: visina: 7,5 cm

Inventarni broj: 78, p-MMK

Datacija: 8.-5. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:28

15. Ulomak prijenosnog ognjišta; crvene boje; keramika

Dimenzije: dužina: 22 cm, širina: 11 cm, debljina stjenki: 5 cm

Inventarni broj: 1984, p-MMK

Datacija: kasno brončano doba

Literatura: Bobovec 2003:30

16. Perla od tamnoplave staklene paste s bradavičastim ispupčenjem

Dimenzije: promjer: 1,8 cm

Inventarni broj: 530, p-MMK

Datacija: starije željezno doba

Literatura: Burkowsky 2004:54

17. Bikonična perla od tamnoplave staklene paste; rebrasta

Dimenzije: debljina: 1,5 cm, promjer: 1,8 cm

Inventarni broj: 604, p-MMK

Datacija: 4. st. prije Kr.

Literatura: Burkowsky 2004:54

18. Ulomak kalupa za brončanu sjekiru s ušicom; keramika

Dimenzije.: dužina 15 cm, širina 9,5 cm, debljina stjenki: 4 cm

Inventarni broj: 10, p-MMK

Datacija: 9. st. prije Kr.

Literatura: Iveković 1968:T. 17, Wanzek 1989: T.36, 4, Bobovec 2003:29

19. Antropomorfná muška figura s naglašenim spolnim obilježjem, shematizirane, jednostavne izrade; keramika

Dimenzije: visina: 7,5 cm

Inventarni broj: 96, p-MMK

Datacija: 8.- 5. st. prije Kr.

Literatura: Iveković 1968:T 16, Bobovec 2003:27, Balen-Letunić 2004:328

20. Ulomak brončanog lima, ukrašen urezanim motivom jelovih grančica

Datacija: 9. st. prije Kr.

Literatura: Iveković 1968: T. 18:2

21. Ulomak brončane igle bez glavice

Datacija: 9. st. prije Kr.

Literatura: Iveković 1968: T. 18:1

6.2. Gradina Marić-Mikleuška, nalazi s istraživanja 1995. godine

22. Figurica životinje; jednostavno stilizirana; s naglašenim repom i rogovima; keramika

Dimenzije.: dužina: 4cm, širina: 2,5- 3,5 cm, visina: 2-3 cm

Inventarni broj: 1934, p-MMK

Datacija: 8.- 5. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:28, Burkowsky, 2004:44

6.3. Jazavica-Novska, slučajni nalaz

23. Mala tuljasta sjekira s ušicom, okruglog otvora tuljca te širokog sječiva; na mjestu gdje se sječivo počinje širiti ima ukras u obliku slova V; izlivena iz bronce

Dimenzije: dužina 8,5 cm

Inventarni broj: 946, p-MMK

Datacija: 9. st. prije Kr.

Literatura: Bobovec 2003:29

6.4. Hercegovac-Mali Sip, nalazi s istraživanja 1989. godine

24. Zdjela uvučenog oboda; crvene boje; neukrašena; keramika

Dimenzije: visina: 3,5 cm

Inventarni broj: 1994, p-MMK

Datacija: kasno brončano doba

Literatura: Bobovec 2003:28

25. Zdjela konusnog oblika i ravnog dna; crnosive boje; neukrašena, keramika

Dimenzije: visina: 4,5 cm

Inventarni broj: 1995, p-MMK

Datacija: kasno brončano doba

Literatura: Bobovec 2003:28

26. Zdjela konusnog oblika i ravnog dna, crvene boje; neukrašena, keramika

Dimenzije: visina: 6,7 cm

Inventarni broj: 1993, p-MMK

Datacija: kasno brončano doba

Literatura: Bobovec 2003:28

7. KATALOG NALAZA S ISTRAŽIVANJA GRADINE MARIĆ 1990. GODINE

Tabla 1

1. Ulomak vrata i tijela (trbuha) lonca (tip L1); crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; zaglađene površine; s jednom kanelurom na prijelazu vrata u tijelo (trbuh) posude; keramika; S VI

Dimenzije: dužina: 7 cm, širina: 3,9 cm, debljina stjenke: 0,4 cm, promjer tijela (trbuha): 26 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak vrata i tijela (trbuha) lonca (tip L1); crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; polirane površine; s jednom kanelurom na prijelazu vrata u tijelo (trbuh) posude; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 13,2 cm, širina: 11,6 cm, debljina stjenke: 0,6 cm, promjer tijela (trbuha): 37,6 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 2

1. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; sivosmeđe boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine, ukrašen s četiri horizontalne fasete s unutarnje strane vrata i kosim fasetiranjem na rubu; keramika; S IV

Dimenzije: dužina: 15 cm, širina: 7,6 cm, debljina: 0,9 cm, promjer oboda: 28 cm

Inventarni broj: 1749, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crvenocrne boje i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen s četiri horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; S VI

Dimenzije: dužina: 10,4 cm, širina: 5 cm, debljina stjenke: 0,8 cm, promjer oboda: 28 cm

Inventarni broj: 1394, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

Tabla 3

1. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crvenosive boje stjenki i sivog presjeka, u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen s dvije horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 10,3 cm, širina: 4,2 cm, debljina stjenke: 0,9 cm, promjer oboda: 31 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; ručno izrađen; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s tri horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 8,8 cm, širina: 5,8 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crvenosive boje i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; polirane površine, ukrašen s tri horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 4,6 cm, širina: 3,8 cm, debljina stjenke: 0,5 cm

Inventarni broj: 1854, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm; zaglađene površine; ukrašen s dvije horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 7 cm, širina: 6 cm, debljina stjenke: 0,8 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 4

1. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crvene boje u presjeku; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s tri horizontalne fasete s unutarnje strane vrata i kosim urezanim linijama po rubu; keramika

Dimenzije: dužina: 8,8 cm, širina: 5 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

Inventarni broj: 1306, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak vrata lonca izvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm, ukrašen s jednom horizontalnom fasetom s unutarnje strane vrata; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 8,6 cm, širina: 3,2 cm, debljina stjenke: 0,9 cm

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crne boje vanjske stjenke i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm, zaglađene površine; ukrašen s dvije horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 6,2 cm, širina: 7,2 cm, debljina stjenke: 0,9 cm

Inventarni broj: 997, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak vrata lonca izvučenog oboda; sivožute boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak, zaglađene površine; ukrašen s tri horizontalne fasete s unutarnje strane vrata; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 8,6 cm, širina: 5,4 cm, debljina stjenke: 0,9 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 5

1. Ulomak ruba, vrata i tijela zdjele izvučenog oboda i trbušastog tijela s blago konkavnim prijelazom vrata u tijelo; tamno sive boje stjenki i crvenog presjeka, zaglađene površine; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 5 mm; ukrašen s dvije horizontalne fasete s unutarnje strane vrata i kosim fasetiranjem na rubu; keramika; S IV

Dimenzije: dužina: 14,6 cm, širina: 17 cm, debljina stjenke: 0,7 cm, promjer oboda: 34 cm

Inventarni broj: 1389, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

Tabla 6

1. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; sivožute boje stjenki i presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 5 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 14 cm, širina: 12,4 cm, debljina stjenke: 0,7 cm, promjer oboda: 44 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i vrata lonca izvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm, zaglađene površine; neukrašen; keramika; S IV

Dimenzije: dužina: 6 cm, širina: 5 cm, debljina stjenke: 0,5 cm

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i vrata posude s izvučenim obodom; crne boje stjenki i crvenog presjeka, u teksturi vidljiv kvarcni pijesak, zaglađene površine; ukrašen na rubu horizontalnim urezanim linijama; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 5,2 cm, širina: 5,4 cm, debljina stjenke: 1 cm

Inventarni broj: 1870, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

Tabla 7

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crvene boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; fino zaglađene površine; neukrašen; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 7,6 cm, širina: 4,6 cm, debljina: 0,4-0,9 cm

Inventarni broj: 1857 p-GMM

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; fino zaglađene površine; neukrašen; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 4,8 cm, širina: 7 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; fino zaglađene površine; neukrašen; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 9,6 cm, širina: 4,6 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese do 1 mm; fino zaglađene površine; neukrašen; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 6,2 cm, širina: 4,6 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Literatura: neobjavljeno

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; smeđocrne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm; polirane površine; neukrašen; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 7,8 cm, širina: 3,8 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Literatura: neobjavljeno

6. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; smeđosive boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese do 2 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 7,9 cm, širina: 3,8 cm, debljina stjenke: 0,5 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 8

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 10,4 cm, širina: 5,2 cm, debljina stjenke: 0,8 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 4 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 6,4 cm, širina: 3,2 cm, debljina stjenke 0,8 cm

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S VI

Dimenzije: dužina: 3,8 cm, širina: 2,8 cm, debljina stjenke: 0,75 cm

Inventarni broj: 1005 p-GMM

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 5 cm, širina: 4,8 cm, debljina stjenke: 0,8 cm

Literatura: neobjavljeno

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S VI

Dimenzije: dužina: 7,6 cm, širina: 5 cm, debljina stjenke: 0,9

Literatura: neobjavljeno

6. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; smeđosive boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; polirane površine; neukrašen; keramika

Dimenzije: dužina: 5,8 cm, širina: 4,6 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Inventarni broj: 1314 p-GMM

Literatura: neobjavljeno

7. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 4 cm, širina: 4,8 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 9

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda (ravnog i okomitog ruba); crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 10,2 cm, širina: 4,2 cm, debljina stjenke: 0,9 cm, promjer oboda: 31 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda (ravnog i okomitog ruba); crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 6,8 cm, širina: 5,2 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda (ravnog i okomitog ruba); crvenocrne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 4 cm, širina: 3 cm, debljina stjenke: 0,5 cm

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S I

Dimenzije: dužina: 9,8 cm, širina: 4 cm, debljina stjenke: 0,8 cm

Literatura: neobjavljeno

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; neukrašen; keramika; S V

Dimenzije: dužina: 5,2 cm, širina: 5 cm, debljina stjenke: 0,5 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 10

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen s tri horizontalne fasete na vanjskoj strani; keramika; rekonosciranje

Dimenzije: dužina: 15,8 cm, širina: 6,8 cm, debljina stjenke: 0,9 cm, promjer oboda: 32 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; polirane površine; ukrašen s tri horizontalne fasete na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 8,2 cm, širina: 4,2 cm, debljina stjenke: 1,1 cm, promjer oboda: 39 cm

Inventarni broj: 1823 p-GMM

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; sivosmeđe boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; polirane površine; ukrašen s tri horizontalne fasete na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 9,6 cm, širina: 5,6 cm, debljina stjenke: 0,7 cm, promjer oboda: 34 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 11

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crnosmeđe boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s 2 horizontalne fasete na vanjskoj strani (koje čine traku); keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 11 cm, širina: 4,2 cm, debljina stjenke: 0,9 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; ručno izrađen; crne boje stjenki i crvenocrnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s tri horizontalne fasete na vanjskoj strani; keramika; S VIII

Dimenzije: dužina: 5,4 cm, širina: 4,6 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

Inventarni broj: 845p-GMM

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crvenocrnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; zaglađene površine; ukrašen s tri horizontalne fasete na vanjskoj strani; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 3,6 cm, širina: 4,2 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

Inventarni broj: 1353p-GMM

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crnosmeđe boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s 2 horizontalne fasete na vanjskoj strani (koje čine traku); keramika; S III

Dimenzije: dužina: 5,4 cm, širina: 4,2 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Lit: neobjavljeno

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s 2 horizontalne fasete na vanjskoj strani (koje čine traku); keramika; S III

Dimenzije: dužina: 5 cm, širina: 2,6 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Inventarni broj: 1363p-GMM

Lit: neobjavljeno

Tabla 12

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; smeđocrne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm; polirane površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 13,2 cm, širina: 5,2 cm, debljina stjenke: 0,5 cm, promjer oboda: 40 cm

Inventarni broj: 1846p-GMM

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenocrnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; polirane površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 10,2 cm, širina: 6,6 cm, debljina stjenke: 0,4 cm, promjer oboda: 31 cm

Inventarni broj: 1845p-GMM

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzija: dužina: 4 cm, širina: 5,4 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; sive boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; S VI

Dimenzije: dužina: 8,8 cm, širina: 9 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

Inventarni broj: 1396p-GMM

Literatura: neobjavljeno

Tabla 13

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; smeđocrne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; polirane površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 6,4 cm, širina: 2,2 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Inventarni broj: 1847p-GMM

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; SIII

Dimenzije: dužina: 8 cm, širina: 4,6 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

Inventarni broj: 1340p-GMM

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; sivosmeđe boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 10,4 cm, širina: 4,6 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Inventarni broj: 1859p-GMM

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenocrnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; S III

Dimenzije: dužina: 5,6 cm, širina: 4 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Literatura: neobjavljeno

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 1 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 8 cm, širina: 3,2 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 14

1. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 7 cm, širina: 3,4 cm, debljina stjenke: 0,6 cm

Inventarni broj: 1872p-GMM

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; ručno izrađen; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 3,8 cm, širina: 2,2 cm, debljina stjenke: 0,5 cm

Inventarni broj: 1848p-GMM

Literatura: neobjavljeno

3. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crvenocrnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika

Dimenzije: dužina: 6,4 cm, širina: 2,2 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Inventarni broj: 1307p-GMM

Literatura: neobjavljeno

4. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crne boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; S II

Dimenzije: dužina: 3 cm, širina: 2,8 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Literatura: neobjavljeno

5. Ulomak ruba i tijela zdjele uvučenog oboda; crvenocrne boje stjenki i crvenog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 3 mm; zaglađene površine; ukrašen kosim kaneliranjem na vanjskoj strani; keramika; SIII

Dimenzije: dužina: 5,4 cm, širina: 3 cm, debljina stjenke: 0,9 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 15

1. Ulomak tijela šalice s dijelom ručke; sivosmeđe boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 9,6 cm, širina: 9,8 cm, debljina stjenke : 0,5 cm

Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak tijela šalice s dijelom ručke; sivosmeđe boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; keramika; rekognosciranje

Dimenzije: dužina: 7,4 cm, širina: 4,4 cm, debljina stjenke: 0,4 cm

Literatura: neobjavljeno

Tabla 16

1. Ulomak tijela posude; smeđosive boje stjenki i crnog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen s dva paralelna plastična horizontalna rebra; keramika

Dimenzije: dužina: 5,1 cm, širina: 5,1 cm, debljina stjenke: 0,7 cm

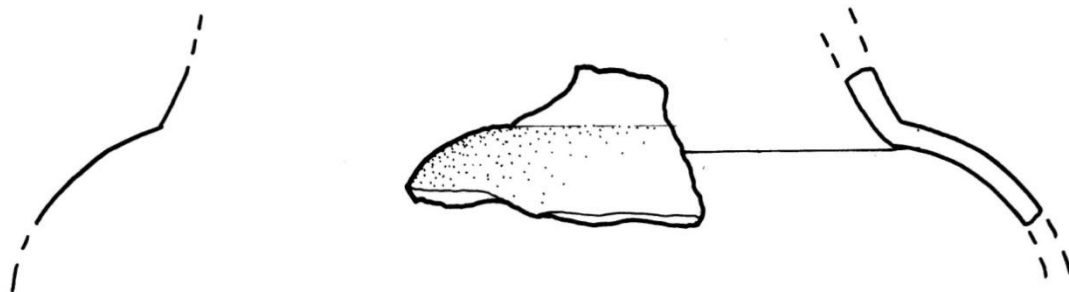
Literatura: neobjavljeno

2. Ulomak tijela posude; žutosive boje stjenki i sivog presjeka; u teksturi vidljiv kvarcni pijesak i primjese veličine do 2 mm; zaglađene površine; ukrašen plastičnim horizontalnim rebrom; keramika

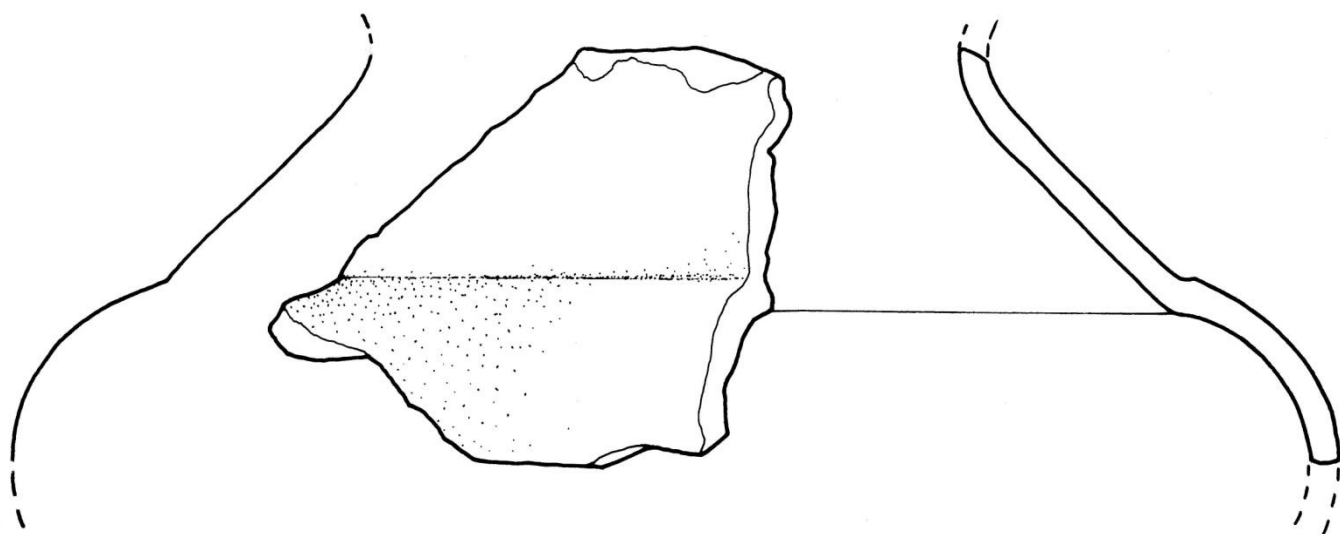
Dimenzije: dužina: 8 cm, širina: 5 cm, debljina stjenke stjenke: 0,8 cm

Inventarni broj: 1387, p-GMM

Literatura: neobjavljeno

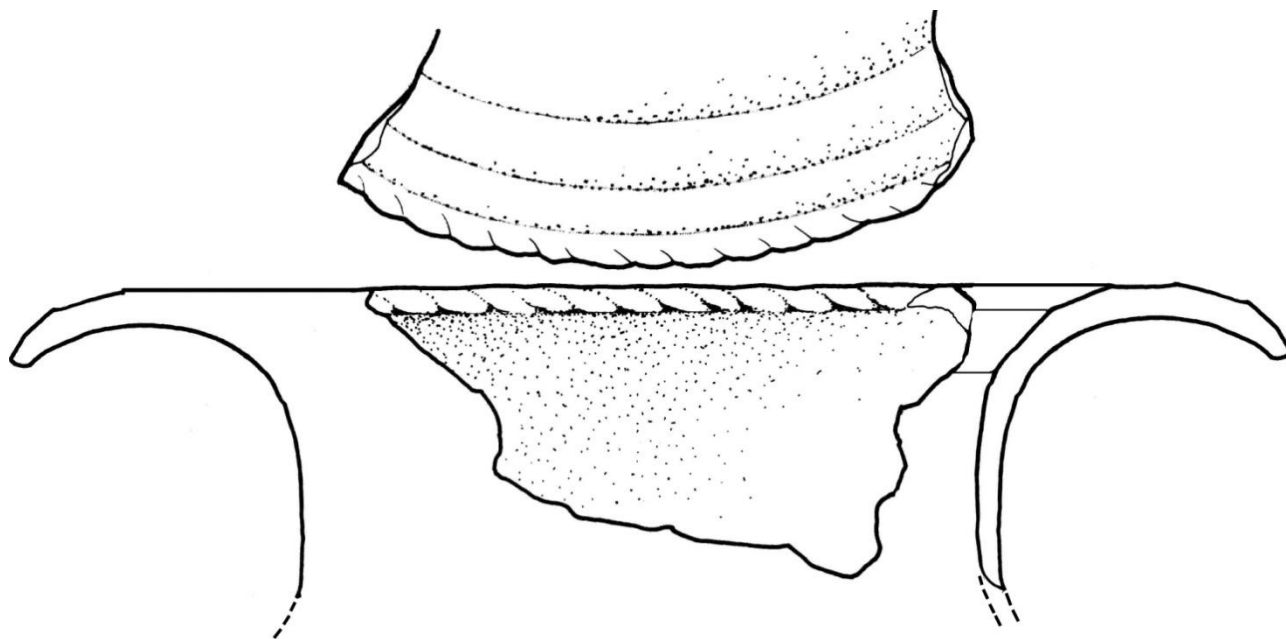

1

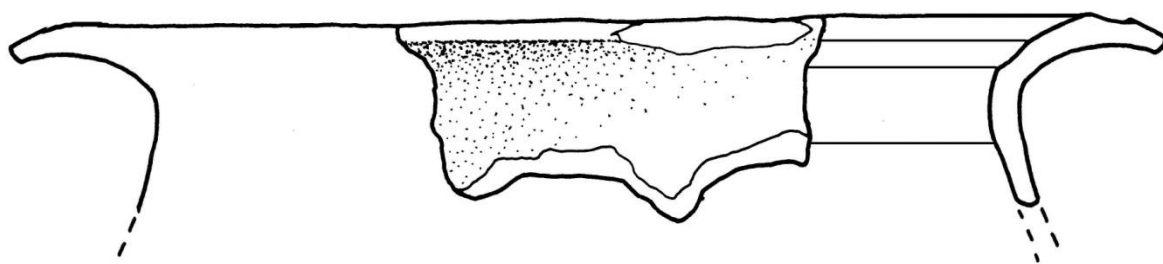

2

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

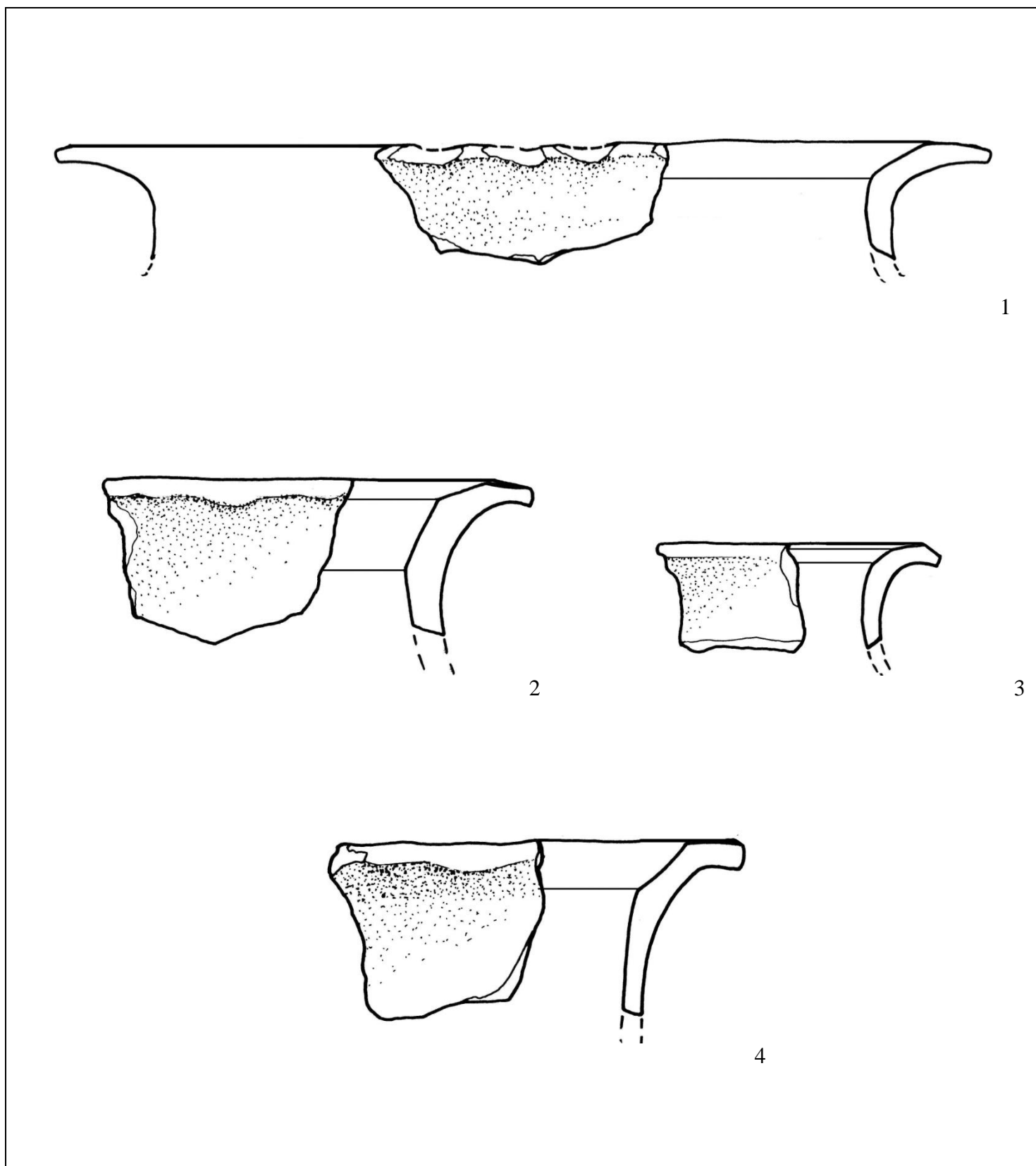

1

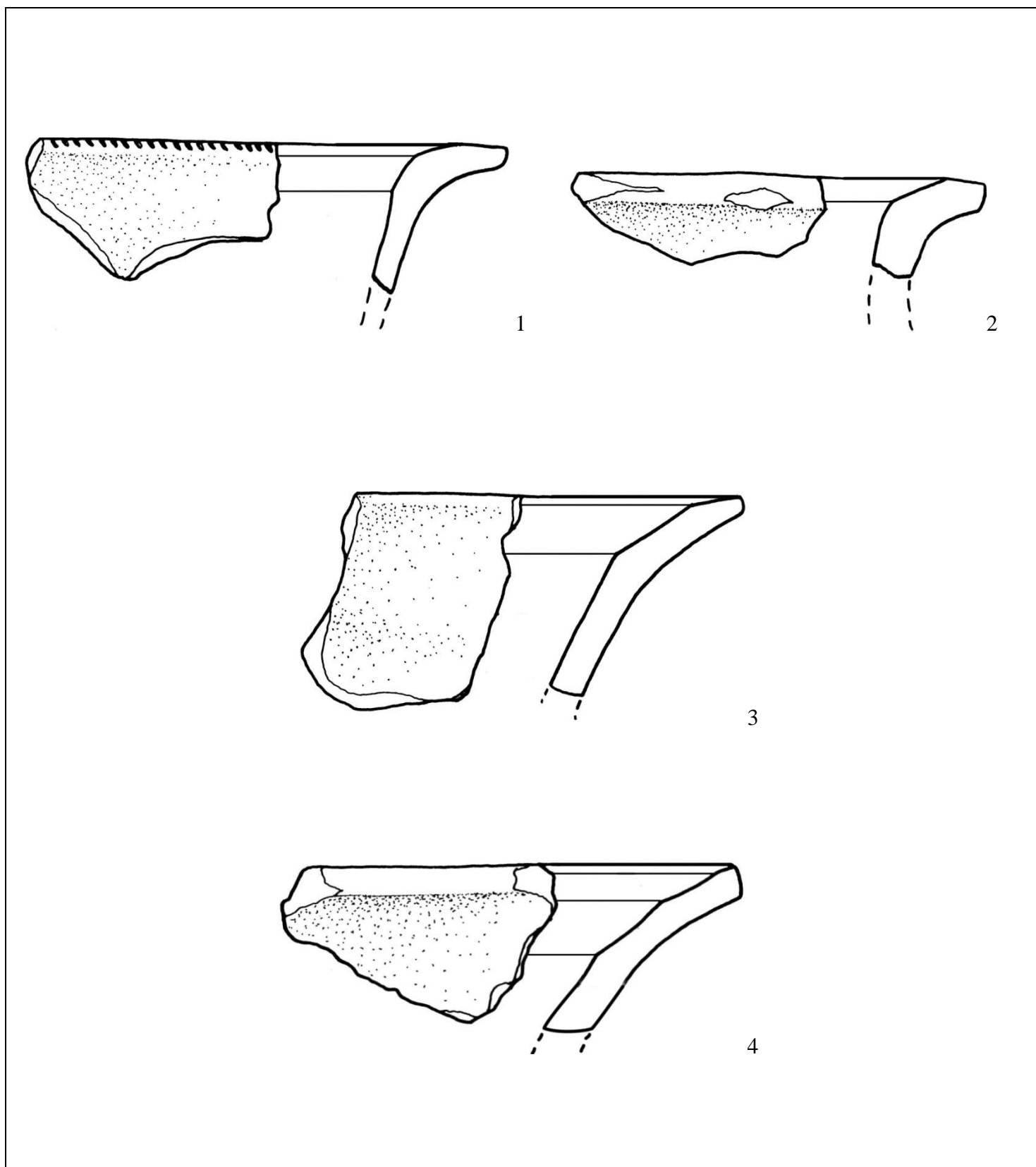

2

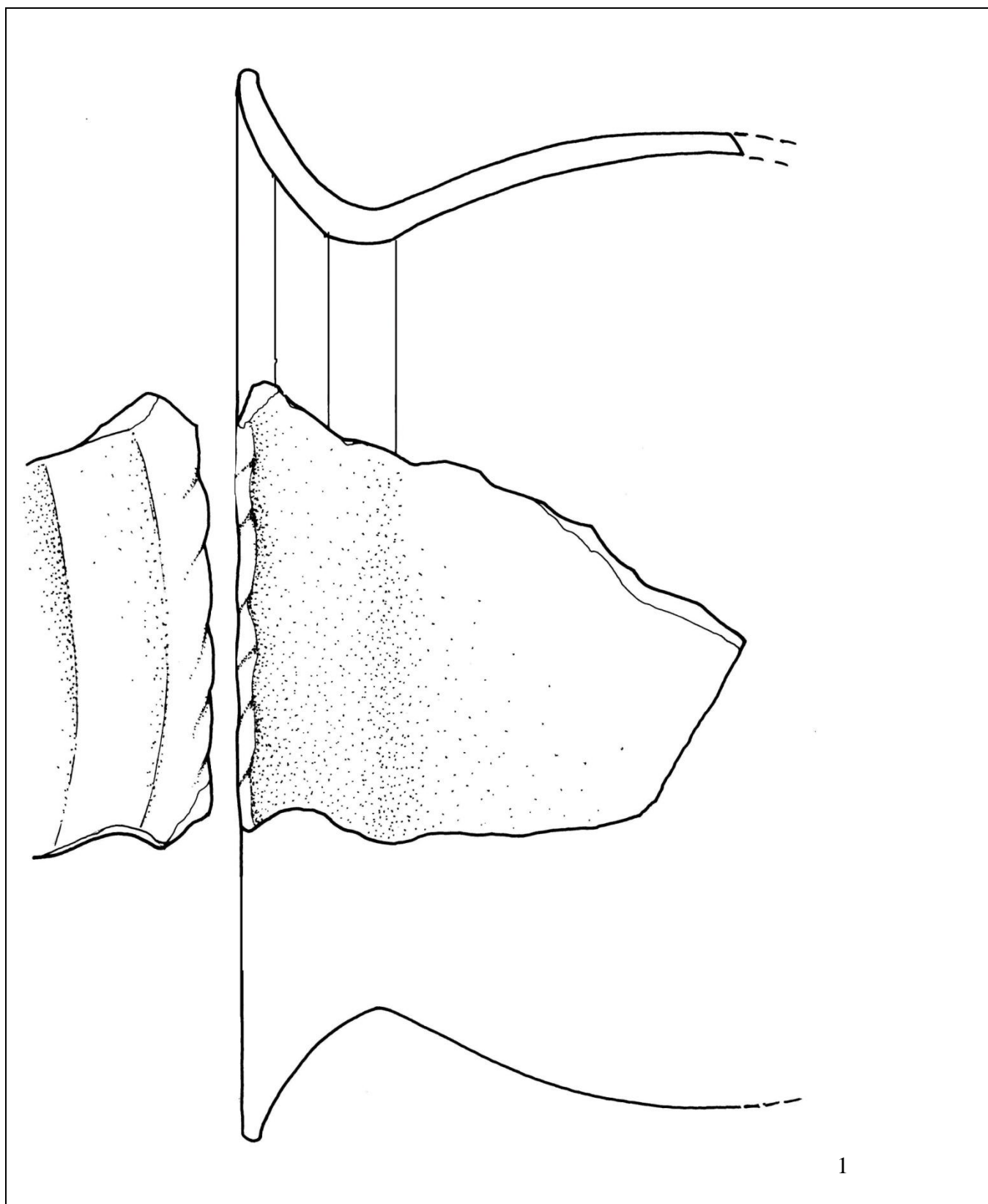
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

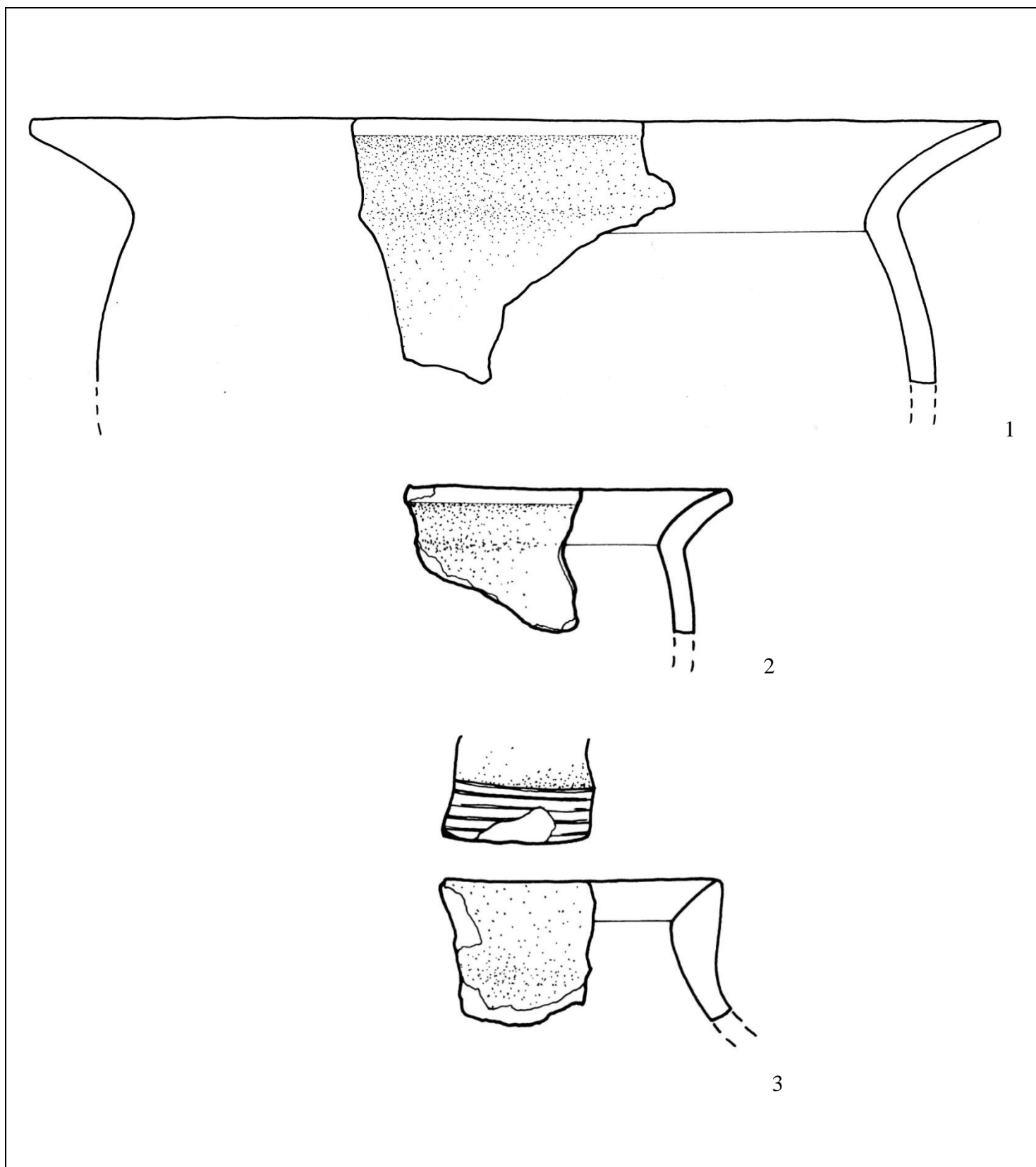
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

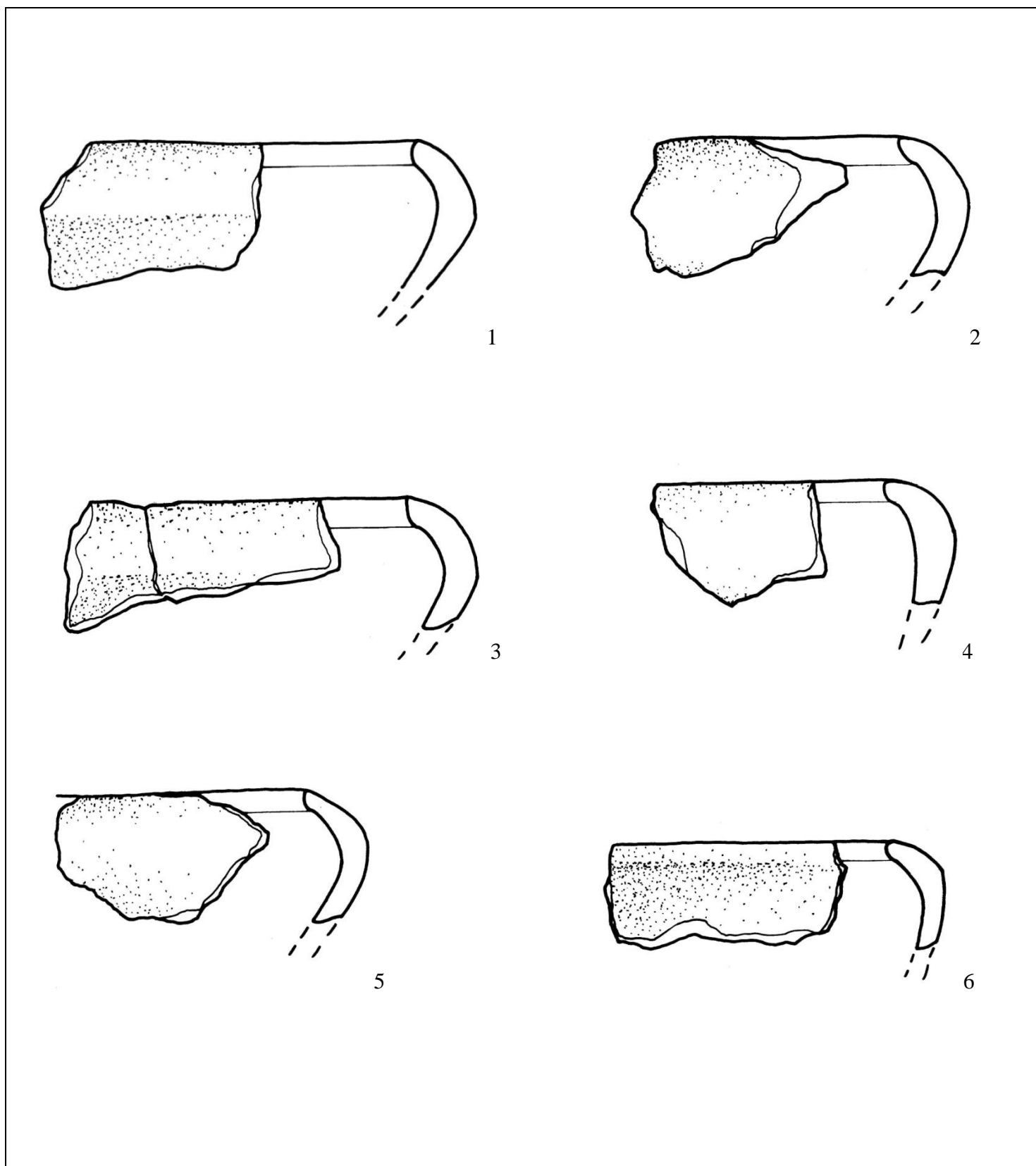
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

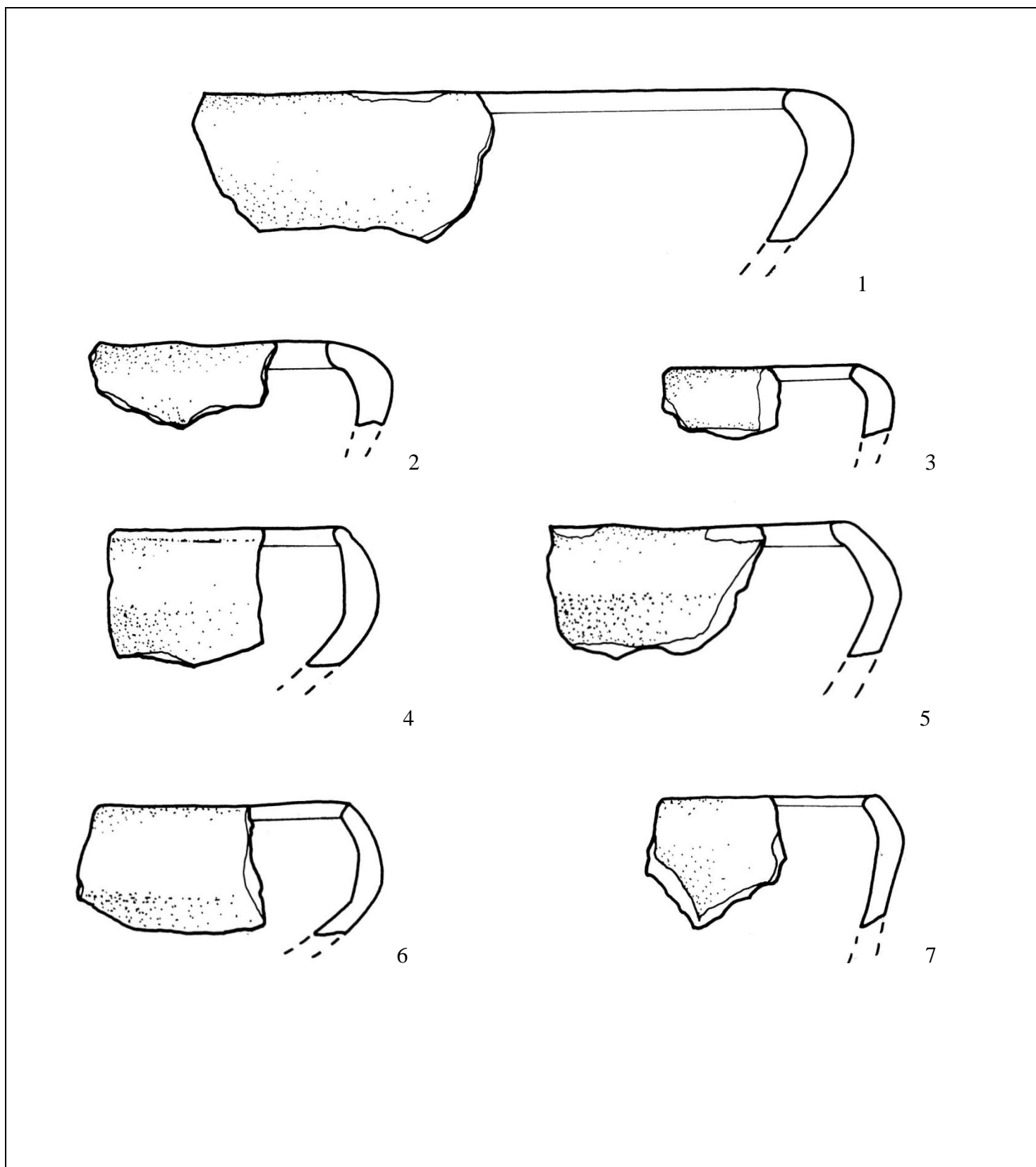

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

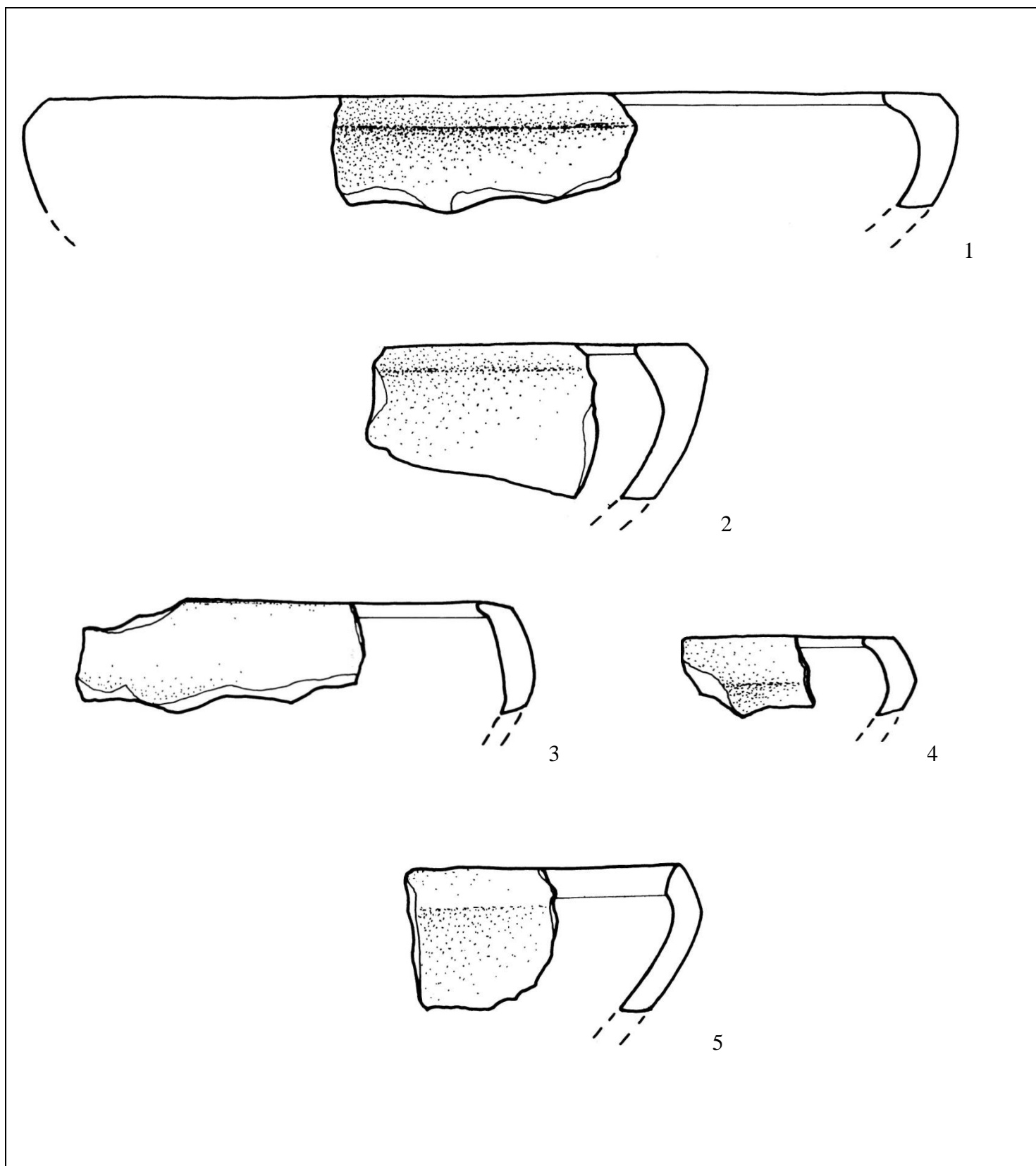

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

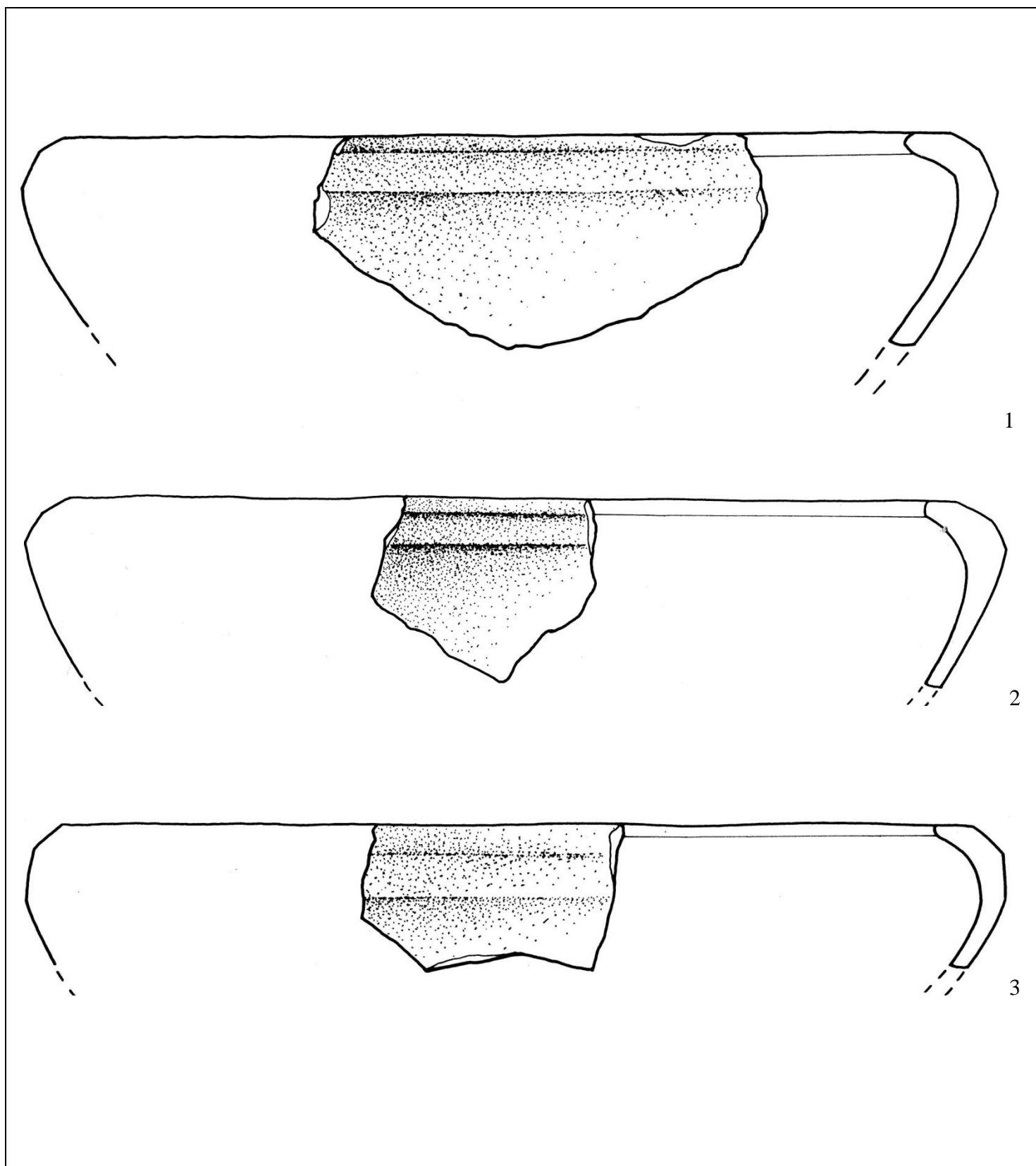

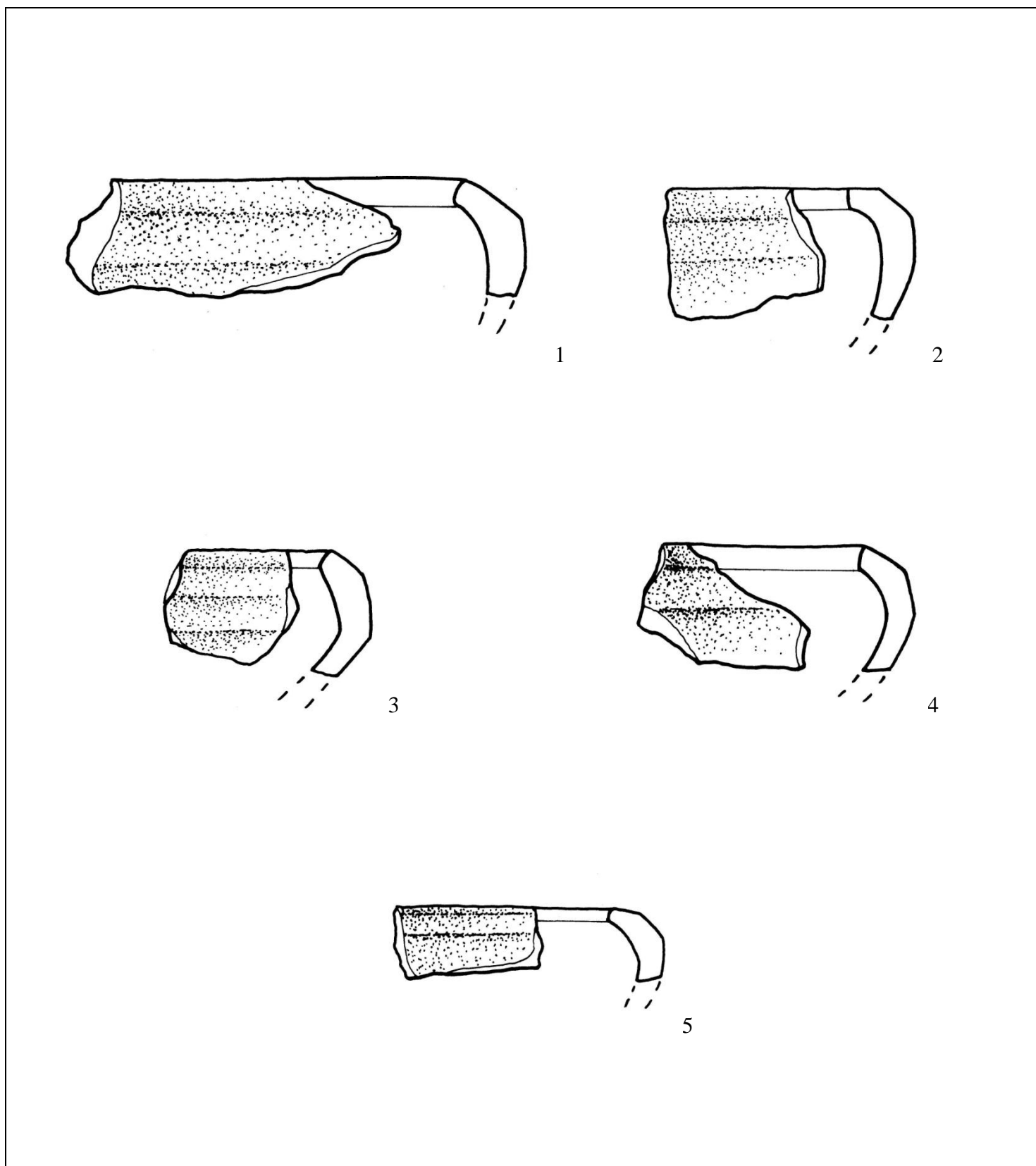
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

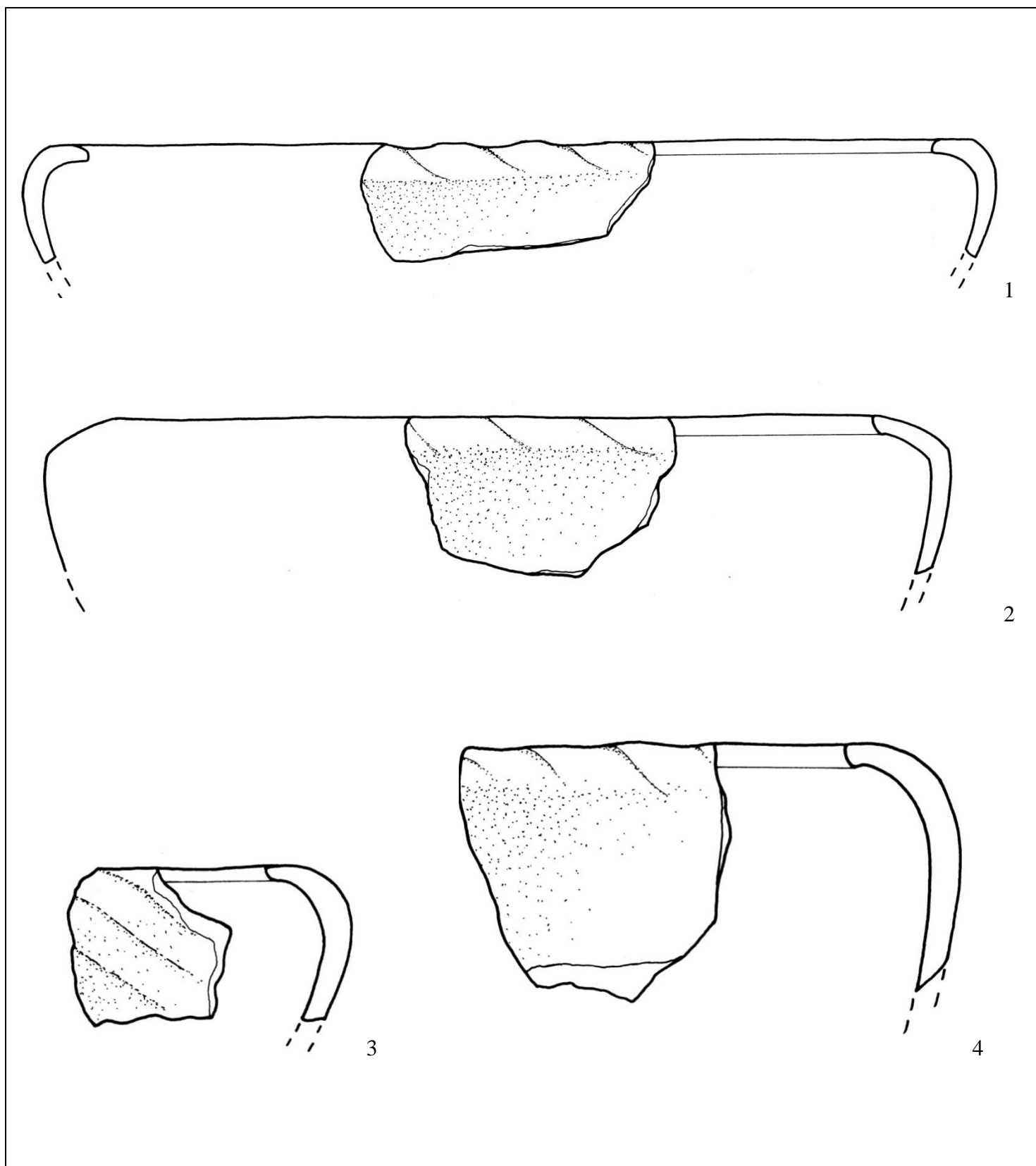
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

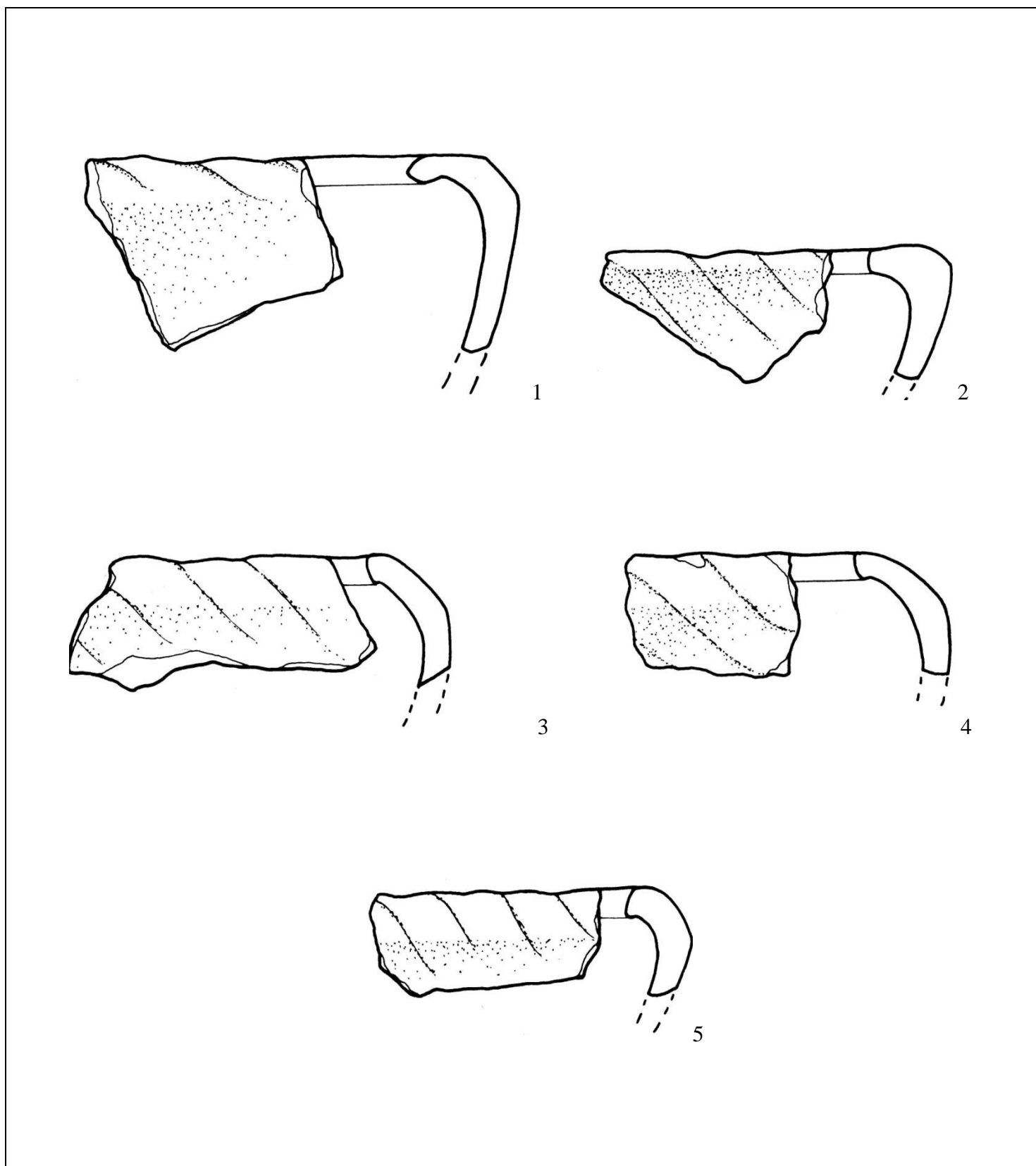
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

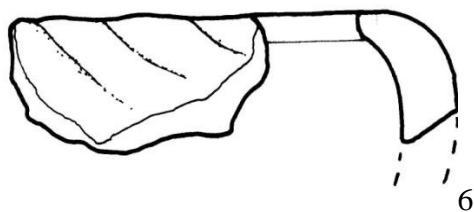
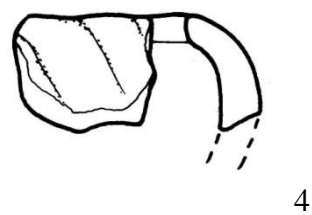
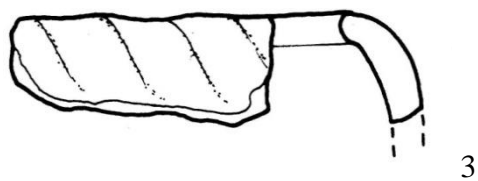
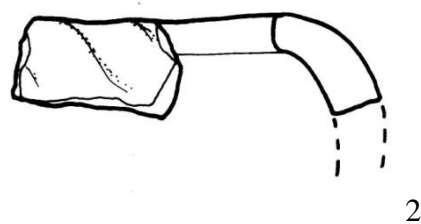
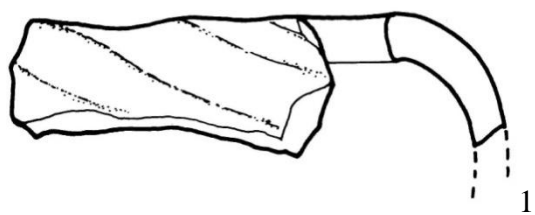
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

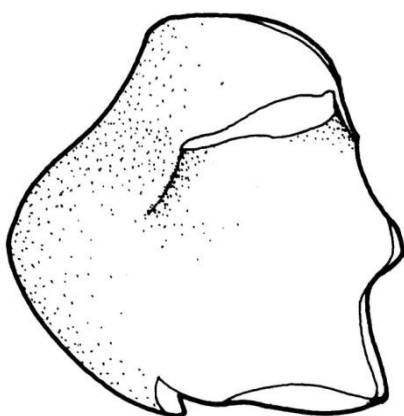
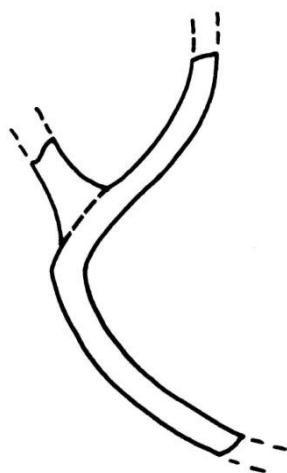
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

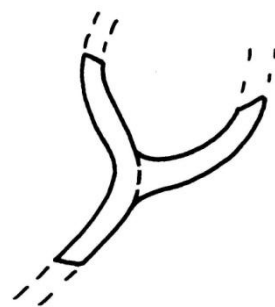
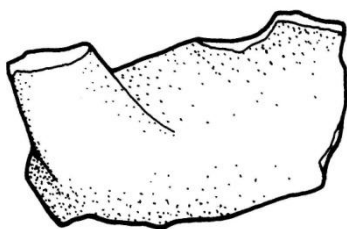
M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

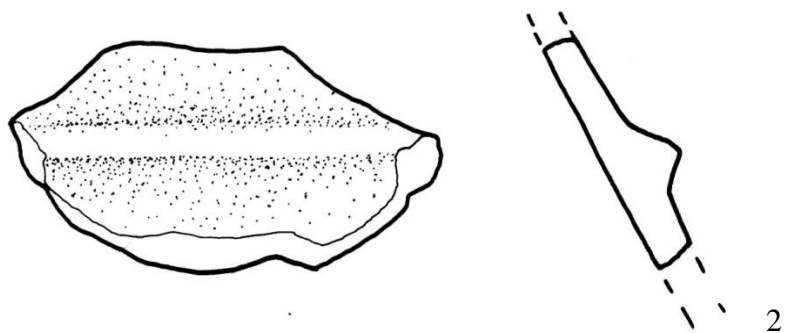
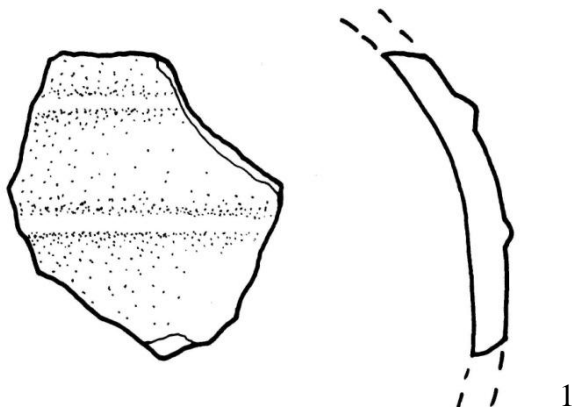
1

2

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

M. 1:2 (nacrtala: Ana Grabundžija)

9. POPIS SLIKA I KARATA

Slika 1: pogled s vrha gradine Marić prema sjeveru te dolina potoka Kamenjače

Slika 2: skica pretpostavljenog položaja sonde s istraživanja 1964. godine

Slika 3: skica pretpostavljenog položaja sonde s istraživanja 1990. godine

Slika 4: fotografija s istraživanja gradine Marić 1990. godine (izvor: terenska dokumentacija, čuva se u Muzeju Moslavine u Kutini)

Slika 5: skica pretpostavljenog položaja sonde s istraživanja 1995. godine

Slika 6: profili rubova lonaca tipa L2

Slika 7: profili rubova zdjela tipa Z1a

Slika 8: profili rubova zdjela tipa Z1a3

Slika 9: profili rubova zdjela tipa Z1b

Slika 10: profili rubova zdjela tipa Z1c

Slika 11: tipološka tabela oblika keramičkih posuda s gradine Marić

Slika 12: kronološki prikaz tipova predmeta s istraživanja gradine Marić 1990. godine

Slika 13: kronološki prikaz tipova predmeta s istraživanja gradine Marić 1964. i 1995. godine

Karta 1: rasprostranjenost prapovijesnih nalazišta na prostoru Moslavine

Karta 2: rasprostranjenost antičkih nalazišta na prostoru Moslavine

Karta 3: rasprostranjenost srednjovjekovnih nalazišta na prostoru Moslavine

Karta 4: rasprostranjenost kasnobrončanodobnih i stariježeljeznodobnih lokaliteta na prostoru Moslavine

Karta 5: geografski položaj gradine Marić i Vijališta

Karta 6: geografski položaj lokaliteta Hercegovac-Mali Sip

Karta 7: prikaz rasprostranjenosti kalupa za lijevanje malih neukrašenih i ukrašenih tuljastih sjekira s ušicom te njihovih pozitivnih analogija

Karta 8: naselja kasnog brončanog doba na prostoru sjeverozapadne Hrvatske koja dijele keramičke oblike s gradinom Marić

10. LITERATURA

- Balen-Letunić 1987** Balen-Letunić, Dubravka: *Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 20, sv. 3, Zagreb, 1987., 1-30
- Balen-Letunić 1996** Balen-Letunić, Dubravka: *Novi kasnobrončanodobni lokaliteti sa zagrebačkog područja*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 17, Zagreb, 1996., 13-27
- Balen-Letunić 2004** Balen-Letunić, Dubravka (ur.): *Ratnici na razmeđu istoka i zapada: starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 2004.
- Batović 1980** Batović, Šime: *L' eta del bronco recente sulla costa orientale dell' Adriatico*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 18, Sarajevo, 1980., 21-62
- Beleta 1994** Beleta, Stjepan: *Reljef Moslavine*, Zbornik Moslavine 3, Kutina, 1993./1994., 9-17
- Beleta 1998** Beleta, Stjepan: *Šume Moslavačke gore*, Zbornim Moslavine 4, Kutina, 1998., 47-56
- Bekić 2006** Bekić, Luka: *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina: arheološka istraživanja na autocesti Zagreb-Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Ministarstvo kulturne RH, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2006.
- Bekić 2009** Bekić, Luka: *Jalkovec-Police, kama K8*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3.s., XLII, Zagreb, 2009., 183-198
- Benac 1959** Benac, Alojz: *Slavonska i Ilirska kultura na prehistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 14, Sarajevo, 1959., 13-38
- Bobovec 1986** Bobovec, Ana: *Mikleuška-Gradina Marić, Kutina u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Zagreb, 1986., 102
- Bobovec 1989** Bobovec, Ana: *Višeslojno arheološko nalazište Gradina Marić u Mikleuškoj djelomično uništeno*, Muzejski vijesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske 12, Muzej Moslavine, Kutina, 1988., 14
- Bobovec 1990** Bobovec, Ana: *Pripreme za zaštitna i sustavna istraživanja arheološkog lokaliteta Gradina Marić u Mikleuškoj*, Muzejski vijesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske 13, Muzej Moslavine, Kutina, 1989., 16-17
- Bobovec 1991** Bobovec, Ana: *Kratak prikaz prve faze istraživanja na višeslojnom pretpovijesnom arheološkom lokalitetu Gradina Marić u Mikleuškoj 1990. godine*, Muzejski vijesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske 14, Muzej Moslavine, Kutina, 1991., 6-8
- Bobovec 1992** Bobovec, Ana: *Tragovi vučedolske kulture na području Moslavine*, Zbornik Moslavine 2, Kutina, 1991./1992., 9-21
- Bobovec 1998** Bobovec, Ana: *Arheološka topografija područja grada Kutine*, Zbornik Moslavine 4, Kutina, 1998., 12-23
- Bobovec 2002** Bobovec, Ana: *Arheološka topografija područja općina Popovača i Velika Ludina*, Zbornik Moslavine 5/6, Kutina, 2002./2003., 13-23
- Bobovec 2003** Bobovec, Ana: *Muzej Moslavine Kutina, arheološka zbirka: izložbeni postav vodič*, Muzej Moslavine, Kutina, 2003.
- Burkowsky 2000** Burkowsky, Zdenko: *Pregled zaštitnih arheoloških istraživanja 1990-2000*, Gradski muzej Sisak, Sisak, 2000.

- Burkowsky 2004** Burkowsky, Zdenko: *Željezno doba u Sisku i Moslavini*, Gradski muzej Sisak, Sisak, 2004.
- Crkvenčić 1974** Crkvenčić, Ivan: *Geografija SR Hrvatske: Središnja Hrvatska*, Školska knjiga, Zagreb, 1974.
- Čović 1965** Čović, Borivoj: *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, Zemaljski muzej, Sarajevo, 1965.
- Čović 1984** Čović, Borivoj: *Umjetnost kasnog bronzanog i starijeg željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali i njenom zaleđu u Duhovna kultura Ilira: simpozijum*, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 11, Sarajevo, 1984.
- Čović 1987** Čović, Borivoj: *Grupa Donja Dolina-Sanski Most u Prahistorija jugoslavenskih zemalja V*, Sarajevo, 1987., 232-286
- Čović 1988** Čović, Borivoj: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1988.
- Črešnjak 2006** Črešnjak, Matija: *Novi žarni grobovi iz Ruš in pogrebni običaji v ruški žarnogrobiščni skupini*, Arheološki vestnik 57, Ljubljana, 2006., 97-162
- Čučković 1983** Čučković, Lazo: *Prehistorijska gradina Turska Kosa: Galerija „Zlik“ Karlovac 12.-23. 10. 1983.*, Karlovac, 1983.
- Čučković 1986** Čučković, Lazo: *Arheološka topografija karlovačke regije*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 10, Zagreb, 1986., 9-18
- Čučković 1989** Čučković, Lazo: *Brončanodobni nalazi iz karlovačke regije*, Arheološki vestnik 39-40, Ljubljana, 1988/1989., 437-451
- Čučković 1991** Čučković, Lazo: *Glinena figurica-obredni predmet prastanovnika Turske Kose u Idoli*, katalog izložbe, Karlovac, 1991., 17-29
- Čučković et al. 2013** Čučković, Lazo, Čučković, Zoran: *Arheološko istraživanje na Starom gradu Dubovcu 2001. godine*, Opuscula Archaeologica 35, Zagreb, 2013., 65-133
- Dizdar et al. 2011** Dizdar, Marko, Ložnjak Dizdar, Daria, Mihelić, Sanjin (ur.): *Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj-novi izazovi*, Arheološki muzej Osijek i Arheološki muzej Zagreb, Osijek, 2011.
- Dobiat 1980** Dobiat, Claus: *Das hallstattzeitliche Gräbfeld von Kleinklein und seine Keramik*, Schild von Steier : Beiträge zur steirischen vor- und frühgeschichte und Münzkunde ; Beiheft 1, Landesmuseum Joaneum, Graz, 1980.
- Drechsler-Bižić 1983** Drechsler-Bižić, Ružica: *Japodska kulturna grupa u: Prahistorija jugoslavenskih zemalja IV*, Sarajevo, 1983., 374-390
- Dular 1975** Dular, Janez: *Bela Krajina v starohalštatskem obdobju*, Arheološki vestnik 24, Ljubljana, 1975., 544-591
- Dular 1978** Dular, Janez: *Pokus kronološke razdelitve dobovskega žarnega grobišča*, Arheološki vestnik 29, Ljubljana, 1978., 36-42
- Dular 1978a** Dular, Janez: *Podzemelj:katalog najdb*, Katalogi in monografije 16, Narodni muzej u Ljubljani, Ljubljana, 1978.
- Dular 1979** Dular, Janez: *Žarno grobišče na Borštekcu v Metliki*, Arheološki vestnik 30, Ljubljana, 1979., 65-100

- Dular 1982** Dular, Janez: *Halštatska keramika v Sloveniji: prispevek k proučevanju halštatske grobne keramike in lončarstva na Dolenjskem*, Opera SAZU 23, Ljubljana, 1982.
- Dular et al. 2002** Dular, Janez, Šavel, Irena, Tecco-Hvala, Sneža: *Bronastodobno naselje Oloris pri Donjem Lakošu*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 5, ZRC SAZU, Ljubljana, 2002.
- Dular et al. 2007** Dular, Janez, Tecco-Hvala, Sneža: *Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12, ZRC SAZU, Ljubljana, 2007.
- Dular 2010** Dular, Janez, Tomanič Jevremov, Marijana: *Ormož*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 18, Ljubljana, 2010.
- Dular 2011** Dular, Janez: *Zur Datierung der bronzzeitliche Siedlung Oloris bei Donji Lakoš*, Arheološki vestnik 62, Ljubljana, 2011., 111-130
- Dular 2013** Dular, Janez: *Severovzhodna Slovenija v pozni bronasti dobi*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 27, Ljubljana, 2013.
- Gabrovec 1973** Gabrovec, Stane: *Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji*, Arheološki vestnik 24, Ljubljana, 1973., 338-385
- Gabrovec 1983** Gabrovec, Stane: *Kasno brončano doba (kultura polja sa žarama) u: Prahistorija jugoslavenskih zemalja IV*, Sarajevo, 1983., 55-96
- Gabrovec 1987** Gabrovec, Stane: *Dolenjska grupa u: Prahistorija jugoslavenskih zemalja*, Svijetlost, Sarajevo, 1987.
- Gavranović 2011** Gavranović, Mario: *Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien*, Teil 1 und 2, Univerzitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn, 2011.
- Hansen 1994** Hansen, Svend: *Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhönetal und Karpatenbecken*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn, 1994.
- Hansen 1996** Hansen, Svend: *Bemerkungen zur zeitlichen Stellung der Hortfunde des Typus Gyemerly*, Archäologisches Korrespondenzblatt 26/4, Römisch-germanisches Zentralmuseum Forschungsinstitut für vor- und frühgeschichte, Mainz, 1996., 433-441
- Hölbl 1989** Hölbl, Nenad: *Sondažna zaštitna istraživanja na trasi plinovoda Virovitica-Kutina*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3.s., XXII (1989), Zagreb, 165-166
- Homen 1982** Homen, Zoran: *Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima*, Muzejski vjesnik 5, Varaždin, 1982., 18-24
- Homen 1988** Homen, Zoran: *O zanimljivom nalazu iz Martinca kraj Križevaca*, Muzejski vjesnik 12, Varaždin, 1988., 14-18
- Horedt 1965** Horedt, Kurt: *Hallstädtische Tierfiguren aus Lechința de Mureș*, Dacia IX, 1965, 527-534
- Horvat 1999** Horvat, Milena: *Keramika-tipologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1999.
- Ilkić 2006** Ilkić, Mato: *Terakote kasnog brončanog i starijeg željeznog doba iz Sotina*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 23, Zagreb, 2006., 53-66
- Iveković 1965** Iveković, Dragica: *Marića Gradina, Mikleuška-višeslojno praistorijsko naselje*, Arheološki pregled 7, Beograd, 1965., 52-54

Iveković 1968 Iveković, Dragica: *Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine*, Zbornik Moslavine 1, Kutina, 1968., 349-378

Jockenhövel 2008 Jockenhövel, Albrecht: *Bronzen im Spannungsfeld zwischen praktischer Nutzung und symbolischer Bedeutung*, Beiträge zum internationalen Kolloquium am 9. und 10. Oktober 2008. in Münster, Prähistorische Bronze Funde XX/13, Mainz, 2008., 1-18

Karavanić et al. Karavanić, Snježana, Mihaljević, Marija, Kalafatić, Hrvoje: *Naselje Mačkovac-Crišnjevi kao prilog poznavanju početaka kulture polja sa žarama u slavonskoj Posavini*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 19, Zagreb, 2002., 47-62

Knez 1966 Knez, Tone: *Žarno grobišče v Novem Mestu*, Arheološki vestnik 17, Ljubljana, 1966., 51-101

Korošec 1951 Korošec, Josip: *Predzgodovinska naselbina na Ptujskem gradu*, Ljubljana, 1951.

Korošec 1952 Korošec, Josip: *Ljudske statuete iz Ripča*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu sv. VII, Sarajevo, 1952., 232-239

König 2004 König, Peter: *Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2004.

Kovačević 2001 Kovačević, Saša: *Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 18, Zagreb, 2001., 63-82

Kovačević 2009 Kovačević, Saša: *Infrastruktura naselja starijeg željeznog doba u Podravini*, doktorski rad, Filozoski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2009.

Križ 1997 Križ, Borut: *Novo Mesto IV: Kapiteljska njiva, gomila II in gomila III*, Carniola Archaeologica 4. knjiga, Dolenjski muzej, Novo Mesto, 1997.

Križ 2000 Križ, Borut: *Novo Mesto V: Kapiteljska njiva, gomila IV in gomila V*, Carniola Archaeologica 5. knjiga, Dolenjski muzej, Novo Mesto, 2000.

Lamut 1989 Lamut, Brane: *Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu*, Arheološki vestnik 39-40, Ljubljana, 1988.-1989., 235-276

Ložnjak et al. 2001 Ložnjak, Daria, Tkalčec, Tatjana: *Suhopolje-Lajkovina-rezultati sustavnog terenskog pregleda kasnobrončanodobnog naselja*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 18, 2001., Zagreb, 275-284

Ložnjak 2002 Ložnjak, Daria: *Prilog poznavanju nalazišta ponad Sv. Marije Okičke*, Opuscula archaeologica 26, 2002., Zagreb, 313-329

Ložnjak Dizdar et al. 2004 Ložnjak Dizdar D., Potrebica, H.: *Velika-Pliš-visinsko naselje kasnog brončanog doba*, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva 3/XXXVI, 2004., Zagreb, 80-82

Ložnjak Dizdar 2005 Ložnjak Dizdar, Daria: *Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 22, 2005., Zagreb, 25-58

Ložnjak Dizdar 2006 Ložnjak Dizdar, Daria: *Rezultati zaštitnoga arheološkog istraživanja prapovijesnog i ranosrednjovjekovnog naselja Virovitica – Đota 2005.*, Annales Instituti archaeologici 2, Zagreb, 2006., 48-51

Majnarić-Pandžić 1985 Majnarić-Pandžić, Nives: *Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 10, Zagreb, 1986., 29-43

Majnarić-Pandžić 1988 Majnarić-Pandžić, Nives: *Prilog poznavanju kasnog brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Arheološki radovi i rasprave 11, Zagreb, 1988., 9-34

- Majnarić-Pandžić 1996** Majnarić-Pandžić, Nives: *Nekoliko napomena o uvođenju ranolatenskog stila u sjevernu Hrvatsku i Bosnu*, Arheološki radovi i rasprave 12, 1996., Zagreb, 31-53
- Majnarić-Pandžić 2009** Majnarić-Pandžić, Nives: *Zagrebački Gradec u prapovijesti*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 42, Zagreb, 2009., 199-212
- Marić 1964** Marić, Zdravko: *Donja Dolina*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 19, Sarajevo, 1964., 5-128
- Marijan 2010** Marijan, Boško: *Crtice iz prapovijesti Slavonije*, Osijek, 2010.
- Marković 1982** Marković, Zorko: *Nekoliko arheoloških bilježaka iz sjeverozapadne Hrvatske*, Muzejski vijenik 5, Varaždin, 1982., 11-15
- Marković 1984** Marković, Zorko: *Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova*, Podravski Zbornik '84, Koprivnica, 1984., 295-308
- Marković et. al. 1989** Marković, Zorko, Šimek, Marina, Šimek, Branislav: *Plan zaštitnih i sustavnih istraživanja nalazišta tell-tipa Gradina Marić kod Mikleuške, općina Kutina: elaborat izrađen za zajednička istraživanja Muzeja Moslavine u Kutini i Muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Kutina, 1989.
- Marović 1984** Marović, Ivan: *Sinjska regija u prahistoriji*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 8, Zagreb, 1984., 27-63
- Medović 1978** Medović, Predrag: *Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslavenskom Podunavlju*, Dissertationes et monographiae 22, Beograd, 1978.
- Metzner-Nebelsick 2002** Metzner-Nebelsick, Carola: *Der „Thrako-Kimmerische“ Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, Verlag Marie Leidorf GmbH, Berlin, 2002.
- Miloglav 2011** Miloglav, Ina: *Kasna vučedolska kultura u bosutskoj nizini na temelju keramičkih nalaza*, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2011.
- Minichreiter 1982** Minichreiter, Kornelija: *Brončanodobne nekropole s paljevinskim grobovima grupe Gređani u Slavonij*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 9, Osijek, 1982., 91-105
- Minichreiter 1983** Minichreiter, Kornelija: *Pregled istraživanja nekropola grupe „Gređani“ u Slavoniji*, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku 2, Osijek, 1982./1983., 1-122
- Moszolics 1985** Moszolics, Amália: *Bronzefunde aus Ungarn : Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely*, Akademiai Kiado, Budapest, 1985.
- Müller-Karpe 1959** Müller-Karpe, Herman: *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, W. der Gruyter, Berlin, 1959.
- Oman 1981** Oman, Drago: *Brinjeva gora-1953*, Arheološki vestnik 32, Ljubljana, 1981., 144-178
- Pahič 1981** Pahič, Stanko: *Brinjeva Gora – 1953.*, Arheološki vestnik 32, Ljubljana, 1981., 71-143
- Patek 1968** Patek, Eežsébet: *Die Urnfelderkultur in Transdanubien*, Budapest, 1968.
- Patek 1993** Patek, Eežsébet: *Westungarn in Hallstattzeit*, Weinheim, 1993.
- Pavičić 1968** Pavičić, Stjepan: *Moslavina i okolina*, Zbornik Moslavine 1, Kutina, 1968., 7-169
- Pavičić 1988** Pavičić, Ivančica: *Rezultati probnih iskopavanja na prethistorijskoj gradini Špičak u Bojačnom*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 3-4, Zagreb, 1986./1988., 5-23

- Pavišić 1988** Pavišić, Ivančica: *Neki novi nalazi Virovitičke grupe iz Gačišta kod Virovitice*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 9, Zagreb, 1992., 49-62
- Pavišić 1993** Pavišić, Ivančica: *Kanobrončanodobno naselje Špičak u Bojačnom-prilog poznavanju ruške grupe*, Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva, Ptuj, 1993., 171-188
- Pavišić 2011** Pavišić, Ivančica: *Naseljenost sjeverozapadne Hrvatske u kasnom brončanom dobu s posebnim osvrtom na keramiku kulture polja sa žarama*, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2011.
- Peitler et al. 2011** Peitler, Karl, Mele, Marko, Porod, Barbara, Modl, Daniel: *Lebensspuren: die bedeutensten Objekte der Archäologischen Sammlungen und Münzkabinetts*, Schield von Steir 24, Universalmuseum Joanneum, Graz, 2011.
- Pisk 2005** Pisk, Silvija: *Kolomanov put u Moslavini-prilog poznavanju komunikacija i spomeničke baštine u Moslavini*, Historijski zbornik LVIII, Zagreb, 2005., 29-37
- Pittioni 1954** Pittioni, Richard: *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Wien, 1954.
- Popović 1981** Popović, Dragan: *Keramika starijeg gvozdenog doba u Sremu*, Archaeologia Iugoslavica, Beograd, 1981.
- Potrebica et al. 2002** Potrebica, Hrvoje, Dizdar, Marko: *Prilog poznavanju naseljenosti Vinkovaca i okolice u starijem željeznom dobu*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 19, Zagreb, 2002., 79-100
- Potrebica 2003** Potrebica, Hrvoje: *Požeška kotlina i Donja Dolina u komunikacijskoj mreži starijeg željeznog doba*, Opuscula archaeologica 27, Zagreb, 2003., 217-242
- Potrebica 2003a** Potrebica, Hrvoje: *Prostorne odrednice prapovijesnih naselja (Požeška kotlina)*, Histria Antiqua 11, 2003., 159-181
- Puš 1989** Puš, Ivan: *Bronastodobna naselbina pri Žlebiču*, Arheološki vestnik 39/40, 1988./1989., 345-366
- Rice 1987** Rice, Prudence M.: *Pottery analysis*, The University of Chicago Press, Chicago, 1987.
- Říhovský 1965** Říhovský, Jiří: *Das Urnengräbfeld von Kletnice*, Annales archaeologici pragenses 8, Prag, 1965.
- Říhovský 1968** Říhovský, Jiří: *Das Urnengräbfeld in Oblekovice*, Annales archaeologici pragenses 12, Prag, 1968.
- Říhovský 1982** Říhovský, Jiří: *Das Urnengräbfeld von Podolí*, Archeologický ústav Československé akademie věd, Brno, 1982.
- Shepard 1956** Shepard, Anna O.: *Ceramics for the Archaeologists*, Carnage Institution of Washington, Washington, 1956.
- Smolnik 1994** Smolnik, Regina: *Der Burgstallkögel bei Kleinklein II: die Keramik der vorgeschichtlichen Siedlung*, Veröffentlichung des vorgeschichtlichen Seminars Marburg, Marburg, 1994.
- Staré 1975** Staré Francé: *Dobova*, Brežice, 1975.
- Strochsneider 1976** Strochsneider, Margarete: *Das späturnenfeldzeitliche Gräbfeld von Stillfried*, Vorschungen in Stillfried, Bd.2, Wien, 1976., 31-69
- Szabo 1920** Szabo, Gjuro: *Srednjovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1920.

- Šimek 1979** Šimek, Marina: *Sveti Petar Ludbreški-nalaz metalurške radionice*, Podravski Zbornik '79, Varaždin, 1979., 106-120
- Šimek 1989** Šimek, Marina: *Novi podaci o lokalitetu Šarnjak kod Šemovca*, Muzejski Vjesnik 12, Varaždin, 1989., 22-34
- Šimek 1990** Šimek, Marina (ur.): *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske: sekcija arheologa i preparatora, Varaždin 1990.
- Šimek 1997** Šimek, Marina (ur.): *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske: sekcija arheologa i preparatora, Bjelovar, 1997.
- Šimić 1993** Šimić, Jasna: *Nalazišta daljske grupe u Daljskoj planini-prilog proučavanju brončanog i starijeg željeznog doba u sjeveroistočnoj Hrvatskoj*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 10, Zagreb, 1993., 35-47
- Škvor Jernejčić** Škvor Jernejčić, Brina: *Starejšezelznodobno grobišće Veliki Nerajec pri Dragatušu u Beli krajini*, Arheološki vestnik 62, Ljubljana, 2011., 165-230
- Štrk 1986** Štrk, Vjekoslav: *Čazma-Rađinac, Čazma u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Zagreb, 1986., 83
- Štrk 1994** Štrk, Vjekoslav: *O nekim neobjavljenim arheološkim nalazima iz okolice Čazme*, Muzejski vijesnik 17, Križevci, 1994., 32-37
- Štrk 2008** Štrk, Vjekoslav: *Arheološka istraživanja Gradskog muzeja Čazma u 2008. godini*, Zbornik Moslavine 11/12, Kutina, 2008./2009., 96-104
- Teržan 1990** Teržan, Biba: *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem*, Ljubljana, 1990.
- Tomanič-Jeremov 1988** Tomanič-Jeremov, Marjana: *Žarno grobušće v Ormožu*, Arheološki vestnik 39-40, Ljubljana, 1988./1989., 277-322
- Velušček 2005** Velušček, Anton: *Iška Loka-bronastodobno naselje na obrobju Ljubljanskega Barja*, Arheološki Vestnik 56, Ljubljana, 2005., 73-89
- Vinski-Gasparini 1961** Vinski-Gasparini, Ksenija: *Iskopavanje kneževskog tumula kod Martijanca u Podravini*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3, Zagreb, 1961., 39-63
- Vinski-Gasparini 1973** Vinski-Gasparini, Ksenija: *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar, 1973.
- Vinski-Gasparini 1973** Vinski-Gasparini, Ksenija: *Grupa Martijanec-Kaptol u: Prahistorija jugoslavenskih zemalja V*, Sarajevo, 1983., 182-231
- Vrdoljak 1994** Vrdoljak, Snježana: *Prijedlog tipološke klasifikacije kasnobrončanodobne keramike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na primjeru naselja na Kalniku*, magistrarski rad, Zagreb, 1994.
- Vrdoljak 1995** Vrdoljak, Snježana: *Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike iz naselja Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska)*, Opuscula Archaeologica 18, Zagreb, (1994.) 1995., 7-81
- Vrdoljak 1996** Vrdoljak, Snježana: *Prapovijesno naselje na Kosovcu kod Bregane*, Opuscula archaeologica 20, Zagreb 1996., 179-188
- Wanzek 1989** Wanzek, Burger: *Die Gussmodel für Tüllenbeile im Südöstlichen Europa*, Univerzitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn, 1989.